

ERNESTO SABATO

TUNEL

Ova knjiga je 1951. godine bila posvećena plemenitom prijateljstvu Rohelija Friherija. U dugom nizu godina njegovo ime je dostiglo, često bolnu, visinu nacionalnog vođe. U tom periodu smo se slagali i razmimoilazili, ali nešto je ostalo netaknuto: veliko prijateljstvo još iz studentskih dana.

Ovom osećanju, koje me nikad nije napuštalo, sem u političkim pitanjima, obnavljam posvetu onog, već davnog izdanja.

E.S.

» ... u svakom slučaju, bio je samo jedan tunel, mračan i usamljen: moj tunel.«

I

Biće dovoljno ako kažem da sam ja Huan Pablo Kastel, slikar koji je ubio Mariju Iribarne; pretpostavljam da se svi sećaju procesa i da nisu potrebna dalja objašnjenja o mojoj osobi.

Ni sam đavo ne zna čega to treba ljudi da se sećaju, i zašto. U stvari,

uvek sam mislio da nema kolektivnog sećanja, koje bi možda bilo kao neka vrsta odbrane ljudskog roda. Rečenica: »Vreme koje je prošlo bilo je bolje« ne znači da se ranije događalo manje zla, nego da — srećom — ljudi to zaboravljaju. Naravno, takva rečenica nema opštu vrednost; za mene je, na primer, karakteristično to što se odlično sećam nemilih događaja, tako da bih skoro mogao reći: »Vreme koje je prošlo bilo je gore«, kada mi sadašnjost ne bi izgledala tako strašna kao prošlost. Sećam se tolikih nesreća, tolikih ciničnih i svirepih lica, tolikih loših dela, da je pamćenje za mene kao bojažljiva svetlost koja osvetljava odvratni muzej srama.

Koliko sam puta ostajao satima u mračnom uglu ateljea, skrhan nekom vešću u policijskoj hronici! No istina je da se tu ne pojavljuje uvek ono najsravnije po ljudski rod; kriminalci su u izvesnom smislu najčistiji, najbezopasniji ljudi; ovo ne tvrdim stoga što sam ja ubio jedno ljudsko stvorenje; ne, to je moje iskreno i duboko ubeđenje. Je li neki stvor opasan? — Ubiješ ga, i gotovo. To ja zovem dobra akcija. Pomislite koliko je gore za društvo da taj stvor i dalje cedi otrov i, umesto da ga likvidira, društvo hoće da se suprotstavi njegovim delima pribegavajući koječemu, nevaljalstvima i drugim sličnim gadostima, što se mene tiče, moram da priznam da sada žalim što nisam bolje iskoristio vreme dok sam bio na slobodi pa ubio šest-sedam tipova koje poznajem.

Istina je da je suvišno dokazivati koliko je svet strašan. Dovoljna bi bila samo jedna činjenica da se to dokaže, eto samo ovo: pre izvesnog vremena sam čitao da se u koncentracionom logoru jedan bivši pijanista potužio da je gladan, pa su ga primorali da pojede pacova, i to živog.

Svakako, nije to ono o čemu hoću sada da govorim; ako bude prilike, docnije ću reći nešto više o tome sa pacovom.

II

Kao što rekoh, zovem se Huan Pablo Kastel. Možda ćete se upitati šta me goni da pišem o svom zločinu (ne znam da li sam vam već rekao da ću pisati o svom zločinu), a pogotovu da tražim izdavača. Dovoljno poznajem ljudsku dušu da unapred pogađam da ćete pomisliti na sujetu. Mislite šta hoćete, baš me briga. Odavno mi već nije stalo do mišljenja ljudi i njihove pravde. Dakle, pretpostavite da objavljujem ovu priču iz sujete. Konačno, i ja sam od krvi i mesa, kostiju, kose i nokata, kao svaki drugi čovek, i čini mi se da bi bilo vrlo nepravično kad biste zahtevali od mene, baš od mene, da posedujem naročite kvalitete. Neko pokatkad veruje da je natčovek, čak i kad otkrije da je bedan, prljav i dvoličan. O sujeti ne govorim: verujem da niko nije lišen ovog značajnog pokretača ljudskog progresu. Zasmehavaju me ta gospoda kada se kite skromnošću Ajnštajna ili njemu sličnih. Odgovaram: lako je biti skroman onome ko je slavan; htedoh reći praviti se skroman. Čak i kad pretpostavljate da ona uopšte ne postoji, odjednom je otkrijete u njenom najfinijem obliku: sujeta skromnosti. Koliko puta nailazimo na takve ljude! Pa čak i čovek, pravi ili simbolični, kao Hristos, čovek pred kojim sam osećao a još i danas osećam najdublje poštovanje, izgovarao je reči koje mu je nametala sujetu ili, u najmanju ruku, ponos. A šta da kažemo o Leonu Bloju, koji se branio od optužbe da je sujetan dokazujući da je ceo život

proveo služeći ljudima koji mu ne dosežu ni do kolena? Sujete ima tamo gde je najmanje očekujemo: uz dobrotu, uz samoodricanje, uz velikodušnost. Kad sam bio mali, bio sam očajan pri pomisli da moja majka jednog dana treba da umre (vremenom se dođe do saznanja da je smrt ne samo podnošljiva nego i utešna), nisam ni pomišljao da moja majka ima neki nedostatak. Danas, kad je nema, mogu da kažem da je bila toliko dobra koliko to može biti jedno ljudsko biće. No, sećam se, u njenim poslednjim godinama, kada sam već bio čovek, kako me je u početku bolelo kad bih u njenim najboljim delima otkrio ma i sitniju primesu sujete ili ponosa. Nešto mnogo očiglednije dogodilo se meni samom, kada su je operisali od raka. Da bih stigao na vreme, trebalo je da putujem dva cela dana bez spavanja. Kada sam prišao njenom krevetu, njeno samrtničko lice uspelo je da mi se blago nasmeši s nežnošću. Promrsila je nekoliko sažaljivih reči (ona je žalila što sam umoran!). A ja sam nejasno u sebi osetio sujetni ponos što sam tako brzo stigao. Otkrivam vam ovu tajnu da vidite koliko ne smatram da sam bolji od ostalih.

Međutim, ne pričam ovu priču iz sujete. Možda bih bio spreman da priznam da tu ima malo oholosti ili ponosa. Ali čemu ta manija da se traži objašnjenje za svaki postupak u životu? Kada sam počeo sa ovim izlaganjem, bio sam čvrsto odlučio da ne dajem objašnjenja nikakve vrste. Želeo sam da pričam o svom zločinu, i gotovo: kome se ne bude sviđalo, neka ne čita. Mada to ne verujem, jer su upravo ti ljudi, koji uvek traže objašnjenja, najradoznaliji, i mislim da niko od njih neće propustiti priliku da pročita priču o jednom zločinu do kraja.

Mogao bih da zadržim za sebe razloge koji su me naveli da napišem ove stranice ispovesti: ali, jer mi nije stalo do toga da me smatraju ekscentričnim, reći ću istinu, koja je svakako vrlo jednostavna: mislio sam da bi ih mogli čitati mnogi ljudi, sad kad sam već slavan; premda ne smatram da su ove stranice bogzna šta, ipak imam slabu nadu u ljude uopšte, a posebno u čitaoce ovih strana, da će moći da me razume neka osoba. Pa makar to bila i jedna jedina osoba.

Neko bi se mogao upitati »zašto tek jedna slabašna nada, ako će rukopis čitati toliko osoba?« Ovu vrstu pitanja smatram nekorisnom. A ipak ih treba predvideti, jer ljudi stalno postavljaju beskorisna pitanja, pitanja koja i najpovršnija analiza otkrije kao nepotrebna. Mogao bih vikati i do iznemoglosti govoriti pred skupom od sto hiljada Rusa, niko me ne bi razumeo. Shvatate li šta hoću da kažem?

Postojala je jedna osoba koja me je mogla razumeti. Ali to je upravo bila osoba koju sam ubio.

III

Svi znaju da sam ubio Mariju Iribarne Hunter, ali niko ne zna kako sam je upoznao, kakvi su upravo bili odnosi među nama i kako sam došao na ideju da je ubijem. Trudiću se da ispričam sve onako kako je bilo, jer, istina, ja sam mnogo patio njenom krivicom, ali nemam glupe pretenzije da sam i ja savršen.

U prolećnom salonu 1946. godine izložio sam sliku nazvanu Materinstvo. Po stilu je bila kao mnoge ranije; kako kažu kritičari u svom nepodnošljivom žargonu, bila je solidna, dobre arhitekture. Konačno, imala je atribute koje su ovi šarlatani uvek nalazili na mojim platnima, uključujući »nešto duboko intelektualno«. Ali gore, na levoj strani, kroz jedan prozorčić, videla se jedna scena malena i daleka: usamljena plaža i žena koja gleda more. Bila je to žena koja je gledala kao da nešto iščekuje, možda neki nejasni daleki zov. Scena je, po mom mišljenju, sugerisala željenu i potpunu usamljenost.

Niko nije obratio pažnju na ovu scenu: prelazili su pogledi preko nje kao preko nečeg sporednog, možda dekorativnog; sem jedne jedine osobe, izgleda da niko nije razumeo da je ova scena predstavljala nešto suštinsko. Bio je dan otvaranja izložbe. Neka nepoznata devojka dugo je stajala pred mojom slikom ne pridajući značaj, kako je izgledalo, velikoj ženi u prvom planu, ženi koja je gledala kako se dete igra. Naprotiv, uporno je gledala scenu prozora, i dok je to radila, bio sam siguran da je bila odvojena od celog sveta: nije ni videla ni čula ljude koji su prolazili ili se zadržavali pred mojim platnom.

Celo vreme sam je željno posmatrao. Zatim se izgubila u mnoštvu, dok sam se ja kolebao između neukrotivog straha i žarke želje da je pozovem. Straha od čega? Možda straha da ne prokockam sav novac kojim raspolažem u životu, stavljajući ga na jedan jedini broj. Ali, kad je iščezla, bio sam ljut, nesrećan pri pomisli da je možda više neću videti, izgubljen u među milionima anonimnih stanovnika Buenos Airesa.

Te noći vratio sam se kući nervozan, nezadovoljan, tužan.

Sve dok salon nije bio zatvoren, dolazio sam svakog dana i smeštao se dovoljno blizu da bih mogao prepoznati osobe koje su se zadržavale pred mojom slikom. Ali ona se nije više pojavila.

Sledećih meseci mislio sam samo na nju. Bilo je to kao da je mala scena prozora počela rasti i osvajati celo platno i sav moj rad.

IV

Napokon, jednog dana sam je video na ulici. Išla je drugim pločnikom, odlučno, kao neko ko treba da stigne na određeno mesto u određeni sat.

Odmah sam je prepoznao; mogao bih je prepoznati u najvećoj gužvi. Osetio sam neopisivo uzbuđenje. Toliko sam mislio na nju svih ovih meseci, zamišljao sam tolike stvari, da nisam znao šta da radim sada kad sam je ugledao.

Istina je da sam često razmišljao i detaljno planirao kako ću se držati u slučaju da je sretnem. Mislim da sam rekao da sam vrlo stidljiv; zbog toga sam stalno razmišljao o mogućem susretu i načinu kako da ga iskoristim. Najveća teškoća, sa kojom sam se sukobljavao u ovim zamišljenim susretima, bila je kako da stupim u razgovor. Poznajem mnoge ljude kojima ne predstavlja teškoću da započnu razgovor sa nekom nepoznatom ženom. Priznajem da sam im jedno vreme mnogo

zavideo, jer iako nikad nisam bio ženskar, ili, tačnije, zato što takav nisam bio, u dva ili tri maha sam zažalio što nisam mogao da uspostavim kontakt sa ženom u onim retkim prilikama kada sam mislio da ona neće ostati tuđin u mom životu. Na nesreću, bilo mi je suđeno da budem i ostanem tuđin u životu svake žene.

U ovim zamišljenim susretima analizirao sam različite mogućnosti. Poznajem svoju prirodu i znam da u iznenadnim i nepredviđenim situacijama gubim svaku orijentaciju zbog svoje gluposti i sramežljivosti. Pripremio sam nekoliko varijanata koje su bile logične ili u najmanju ruku moguće. (Nije logično da vam intimni prijatelj pošalje nekog neznanca da vas vređa, ali svi znamo da je to moguće.)

Devojka je, po onome što smo videli, imala običaj da ide po slikarskim salonima. U slučaju da je nađem u nekome, stao bih uz nju i ne bi bilo mnogo komplikovano upustiti se u razgovor o nekoj od izloženih slika.

Pošto sam detaljno ispitao ovu mogućnost, napustio sam je. Ja nikad nisam išao u slikarske salone. Može ovo izgledati vrlo čudno za jednog slikara, ali u stvari postoji opravdanje za ovo, i siguran sam da će mi, ako se odlučim da to objasnim, svi dati za pravo. Dobro, možda i preterujem kad kažem »svi«. Ne, sigurno preterujem. Iskustvo mi je pokazalo da ono što meni izgleda jasno i očigledno, skoro nikad nije to i ostalima, meni sličnim. Toliko puta sam se već opekao, da se sada, pre no što počnem da opravdam ili objašnjavam svoj postupak, kolebam i skoro uvek povlačim u sebe i ne otvaram usta. To je upravo bio razlog što se do danas nisam odlučio da izložim svoj zločin. Isto tako ne znam da li bi

u ovom trenutku imalo smisla da potanko objašnjavam ovu svoju nezainteresovanost za salone, no bojim se da ćete pomisliti, ako to ne objasnim, da je posredi čista manija, dok u stvari za to postoje vrlo duboki razlozi.

Zaista, za to ima više razloga. Pre svega želim da kažem da prezirem grupe, sekte, bratstva, esnafe i uopšte te. gomile buba koje se sakupljaju po profesionalnoj liniji, iz uživanja ili slične manije. Ove mešavine svega i svačega imaju groteskne osobine: ponavljanje vrste, svoj žargon, uobraženje da su viši od ostalih ljudi.

Primećujem da se taj problem komplikuje, ali ne vidim mogućnost da se pojednostavi. S druge strane, onaj koji hoće ovde da prekine sa čitanjem ovog pripovedanja može to odmah da učini: jednom zauvek mu stavljam do znanja da računa sa mojom apsolutnom dozvolom.

Šta želim da kažem ovim »ponavljanje vrste«? Možda ste primetili koliko je neprijatno sresti se sa nekim ko svaki čas miga ili krivi usta. Ma možete li da zamislite sve ove tipove sakupljene u jednom klubu? Nema potrebe ići u tu krajnost, dovoljno je, bez sumnje, posmatrati mnoge porodice kod kojih se ponavljaju određene crte, određeni gestovi, određene intonacije glasa. Desilo mi se da sam bio zaljubljen u jednu ženu (naravno, potajno) i da sam unezvereno pobegao pred mogućnošću da upoznam njene sestre. Drugom prilikom mi se desilo nešto strašno: otkrio sam na jednoj ženi vrlo interesantne crte, ali kada sam upoznao njenu sestru, dugo sam bio postićen i deprimiran: iste crte koje su mi na onoj izgledale divne, na sestri su izgledale suviše naglašene i

deformisane, unekoliko karikirane, ali ne odviše; da su bile suviše karikirane, to bi bilo sasvim drugo, dok je ovako bilo sasvim dovoljno da izazovu osećanje smešnog. I ova vrsta deformisanog izgleda prve žene u njenoj sestri izazvala je u meni, pored ovog utiska, osećanje stida, kao da sam i ja delimično kriv zbog tako smešne svetlosti koju je sestra bacala na ženu koju sam ja toliko obožavao.

Možda meni stvari tako izgledaju, jer sam slikar i jer sam primetio da ljudi ne pridaju nikakvu važnost ovim porodičnim deformacijama. Moram dodati da mi se nešto slično događa sa onim slikarima koji podražavaju velike majstore, kao na primer oni bednici koji slikaju a la Pikaso. Zatim, tu je i žargon, druga karakteristika, koju još manje podnosim. Dovoljno je uzeti ma koji primer: psihoanalizu, komunizam, fašizam, periodizam. Ne volim nijedan, svi su mi odvratni. Uzimam primer koji mi u ovom trenutku pada na pamet: psihoanalizu. Doktor Prato je vrlo talentovan i smatrao sam ga stvarno prijateljem, sve dotle dok nisam doživeo strašno razočaranje kad su svi počeli da me progone, kada se i on pridružio toj svetini; no ostavimo to. Jednog dana, tek što sam došao u ordinaciju, Prato mi reče da treba da izađe i pozva me da pođem s njim:

— Kuda? — upitao sam ga.

— Na jedan koktel Društva — odgovorio je.

— Kakvog Društva — upitao sam ga sa skrivenom ironijom, jer me dovodi do besa način upotrebe određene reči koju svi oni upotrebljavaju: »Društvo« za Udruženje psihoanalitičara, »Partija« za Komunističku

partiju, »Sedma« za Sedmu Betovenovu simfoniju.

Gledao me je začuđeno, no ja sam s nevinim izrazom izdržao njegov pogled.

— Društvo psihoanalitičara, čoveče — gledajući me prodornim pogledom, koji frojdovci smatraju obaveznim u svojoj profesiji, i kao pitajući se: kakvu li sad komediju tera ovaj?

Setio sam se da sam nešto čitao o nekom skupu ili kongresu kojim je rukovodio neki doktor Bernard ili Ber—trand. Ubeđen da to ne bi moglo biti to, upitao sam ga da li je to to. Pogledao me je s prezrivim osmehom.

— To su šarlatani — reče. — Jedino društvo priznato u svetu je naše Društvo.

Ponovo je ušao u svoju kancelariju, potražio nešto u jednoj fioci i na kraju mi pokazao jedno pismo na engleskom. Pogledao sam ga iz učtivosti.

— Ja ne znam engleski — objasnio sam.

— To je pismo iz Čikaga. Priznaju nas kao jedino društvo psihoanalitičara u Argentini.

Napravio sam izraz dubokog poštovanja, dok se negde u mom mozgu

iznenada pojavilo poznato lice Lava Trockog sa svojom bradicom. Mislim da se to desilo zbog automatskog povezivanja u mom duhu sa jednom drugom Ortodoksijom i jednom drugom Internacionalom.

Zatim smo izašli i odvezli se kolima do tih prostorija. Bilo je mnogo ljudi. Neke sam poznavao po imenu, kao dr Goldenberga, koji je u poslednje vreme postao poznat: pošto je pokušao da leči jednu ženu, i njega i tu ženu strpali su u ludnicu. Upravo je otuda izašao. Pažljivo sam ga posmatrao, no nije mi izgledao gore od ostalih; čak mi se činio mirniji. Možda je to zbog toga što je bio u zatvoru. Hvalio je moje slike na takav način da sam razumeo da ih prezire.

Ambijent je bio toliko elegantan da sam se postideo svog starog odela sa neispeglanim pantalonama. Proveo sam jedan užasan sat. Počeo sam da primećujem nešto smešno iako je sve bilo tako rafinirano i elegantno. Kad sam uspeo da pobegnem na ulicu, bio sam besan, a u isti mah bilo mi je smešno, naročito kada sam se ponovo našao među običnim ljudima: ljudima koji idu na svoj posao, prodavcima novina, trgovinama, policajcima. Sve je to činilo neverovatnim da na jednom mestu, tu u blizini, ima takvih ljudi, zatvorenih, koji jedu sendviče. Moj bes je bio još veći jer nisam mogao da pronađem uzrok svom neraspoloženju, i zbog čega je ovaj skup u osnovi bio groteskan. Čak sam poverovao da sam pronašao uzrok: kontrast između tako čistog ambijenta (uglačan pod, novi i sjajni nameštaj, elegantna odela, divne gospođice) i u osnovi tako prljavog rečnika, koji se upotrebljava sa tolikom prirodnošću. Tada sam se setio da je moje neraspoloženje dostiglo vrhunac kada je jedna divna dama, dok mi je nudila tanjir sa sendvičima, kazala uz put jednom

kolegi:

— U ovom snu dominira simbol falusa.

Hteo sam da potražim neki miran kutak, ali stan nije bio velik, a bio je nabijen psihoanalitičarima i njihovim obožavaocima, a kako je druga karakteristika ove sekte da govori samo o svojoj nastranosti, u svakom uglu su se čule slične stvari.

Uostalom, od svih skupova posebno prezirem slikarske. Delom, naravno, zbog toga što ih najbolje poznajem, a poznato je da čovek može sa više razloga da prezire ono što mu je skroz poznato. To je nešto što nikad nisam mogao razumeti. Kada bih ja bio veliki hirurg, pa kad bi mi neki gospodin, koji nikad nije imao u rukama hirurški nož, a nije ni lekar, pa čak nije ni mački namestio prebijenu nogu, počeo da objašnjava greške koje sam počinio prilikom operacije, šta biste vi pomislili? Isto je tako i sa slikarstvom. Neobično je to što ljudi ne primećuju da je to isto, pa, mada se smeju pretenzijama kritičara hirurgije, slušaju sa neverovatnim uvažanjem ove šarlatane. Moglo bi se sa izvesnim respektom slušati mišljenje kritičara koji je nekada slikao, pa makar i prosečna platna. Pa čak i u tom slučaju bi ovo bilo apsurdno, jer kako se može smatrati razumnim da neki prosečan slikar daje savete dobrom slikaru?

V

Skrenuo sam s puta. To je zbog onog prokletog običaja da opravdavam svaki svoj postupak. Kog đavola da objašnjavam zašto nisam odlazio u slikarske salone? Mislim da svako ima pravo da ide ili ne ide, ako mu je volja, bez potrebe da podnosi opširan opravdavajući izveštaj. Inače, kud bi se stiglo sa sličnom nastranošću? Ali, konačno, to je već učinjeno, mada ću morati još mnogo štošta da kažem o izložbama: ogovaranje kolega, slepilo publike, glupost onih kojima je dužnost da pripremaju salon i prave raspored slika. Srećom (ili na nesreću), to me više ne interesuje; inače bih možda napisao predugačak esej pod naslovom O načinu na koji slikar treba da se brani od prijatelja slikarstva.

Dakle, morao sam da dam prednost mogućnosti da je nađem na nekoj izložbi.

Moglo bi se pak i to desiti da ona ima nekog prijatelja koji je istovremeno i moj prijatelj; u tom slučaju, dovoljno bi bilo samo jedno obično predstavljanje. Obuzet neprijatnim osećanjem sramežljivosti, sa uživanjem sam se bacio u ruke ove mogućnosti. Jedno obično predstavljanje! Kako je sve postalo lako, kako prijatno! Ova obuzetost me je sprečila da odmah uvidim koliko je apsurdna slična pomisao. Nisam mislio na to da je naći nekog njenog prijatelja bilo isto tako teško kao naći i nju samu, jer je očigledno bilo nemoguće naći nekog njenog prijatelja kad ne znaš ko je ona. Ali kad bih znao ko je ona, zašto onda

pribegavati nekom trećem? Ostala je, naravno, mala prednost predstavljanja, koju nisam potcenjivao. Ali, jasno je, osnovni problem je bio naći nju, a zatim, u svakom slučaju, tražiti nekog zajedničkog prijatelja da nas predstavi.

Ostajao je i obrnuti put: videti da li je neko od mojih prijatelja bio i njen prijatelj. A da bi se to moglo učiniti pre no što je nađem, bilo bi dovoljno upitati svakog mog poznanika za jednu devojkicu takvog stasa i takve i takve kose. To mi je sve izgledalo neizvodljivo, tako da sam to odbacio. Postideo sam se pri pomisli da takva pitanja postavljam ljudima kao što su Mapelji ili Lartige.

Mislim, treba utvrditi da ovu varijantu nisam odbacio zato što je nerazumna; učinio sam to samo iz razloga koji sam upravo izložio. Neko bi zaista mogao verovati da je nerazumno zamišljati daleke mogućnosti da neki moj poznanik bude istovremeno i njen poznanik. Možda se to može činiti nekom površnom duhu, ali ne onome ko je navikao da razmišlja o ljudskim problemima. U društvu postoje horizontalni slojevi koji se sastoje od osoba sličnog ukusa, i u ovim slojevima slučajni susreti (?) nisu retki, pogotovu kad formiraju ove slojeve oni koji su u manjini. Desilo mi se da sam susreo jednu istu osobu u nekom kraju Berlina, zatim u nekom malom, skoro nepoznatom mestu u Italiji i, napokon, u jednoj knjižari u Buenos Airesu. Da li je razumno pripisati slučaju ove uzastopne susrete? Ah! govorim koješta: to zna svaki prijatelj muzike, esperanta, spiritizma.

Dakle, morao sam doći na mogućnost koje sam se najviše bojao. Šta, do

đavola, čine neki ljudi kad hoće da zaustave jednu ženu, da počnu razgovor, pa čak i da se upuste u avanturu? Odmah sam odbacio svaku kombinaciju koja bi počela mojom inicijativom; moje nepoznavanje ove ulične tehnike i moj izgled naveli su me na ovu melanholičnu definitivnu odluku.

Ostalo je samo da čekam srećnu priliku koja se ukazuje jedanput u milion: da mi se ona prva obrati. I tako je moja sreća bila uložena u jednu vrlo daleku lutriju, na kojoj treba jedanput dobiti da bih stekao pravo da ponovo igram pa da izvučem premiju u slučaju da dobijem u drugom izvlačenju. U stvari, trebalo je da pružim sebi priliku da se sretnem s njom na ulici, a zatim još manje moguću priliku — da mi se ona obrati. Osetio sam nekakvu vrtoglavicu, tugu i obeshrabrenje. Ali, ipak sam se i dalje pripremao za ovakav postupak.

Zamišljao sam, dakle, da mi se ona, na primer, obrati raspitujući se za neku adresu ili za neki autobus; i polazeći od ove početne rečenice, mesecima punim razmišljanja, melanholije, besa, osećanja napuštenosti i nade gradio sam beskonačan niz varijanata. U jednoj sam bio govorljiv, pričalica (u stvari, to nikad nisam bio); u drugoj sam bio umeren; u ostalim nasmejan. Pokatkad sam, što je zaista izuzetno, oštro odgovarao na njena pitanja, pa čak i sa uzdržanom srdžbom; dogodilo se (u jednom od ovih zamišljenih susreta) da je razgovor bio prekinut zbog apsurdne srdžbe s moje strane, jer sam joj skoro bezobrazno zamurio zbog jednog pitanja koje sam smatrao da je beskorisno ili nepromišljeno. Ovi neuspeli susreti ispunjavali su me gorčinom, i danima sam sebi prigovarao što sam zbog gluposti izgubio tako daleku mogućnost da sa njom

uspostavim kontakt; srećom, svršavalo se na tome što bih uvideo da je sve to zamišljeno i da u najmanju ruku još ostaje stvarna mogućnost. Onda bih ponovo počeo da se spremam sa više oduševljenja i da zamišljam nove i uspeš-nije ulične dijaloge. Teškoća je bila uglavnom u tome kako povezati njeno pitanje sa nečim tako opštim i udaljenim od svakodnevnih preokupacija kao što je opšta suština umetnosti ili, u najmanju ruku, kakav je utisak ostavio moj prozorčić. Naravno, ako imaš vremena i mira, uvek možeš, a da to ne bude napadno, logično da dovedeš ovakve stvari u vezu; na nekom društvenom skupu imaš vremena na pretek i tamo možeš na neki način da uspostaviš vezu između potpuno različitih tema; ali u gužvi neke ulice Buenos Airesa, među ljudima koji trče i guraju čoveka napred, jasno je da je trebalo odbaciti mogućnost ovakvog razgovora. No, s druge strane, nisam je mogao odbaciti bez opasnosti da svoju sudbinu dovedem u beznadežan položaj. Dakle, ponovo sam počeo zamišljati dijaloge, najefikasnije i najbrže, koji bi počinjali rečenicom: »Gde je glavna pošta?« a nastavljali se diskusijom o nekim problemima ekspresionizma ili nadrealizma. Nije to uopšte bilo lako.

Jedne besane noći došao sam do zaključka da je beskorisno i izveštačeno pokušati sa sličnim razgovorom i da je bolje odmah udariti u sredinu stvari, jednim hrabrim pitanjem, stavljajući sve na kocku. Na primer, upitati: »Zašto ste gledali samo prozorče?« Poznato je da u besanim noćima ima teorijski više mogućnosti nego u toku dana, u stvarnosti. Drugog dana, kada sam hladno analizirao ovu mogućnost, došao sam do zaključka da nikada neću imati dovoljno hrabrosti da iznebuha postavim ovo pitanje. Obeshrabrenost me, kao i uvek, bacila u drugu krajnost:

onda sam zamislio jedno toliko posredno pitanje, koje je, da bih došao do onoga što me interesovalo (prozor), zahtevalo skoro dugo prijateljstvo, pitanje kao: »Da li vas interesuje umetnost?«

Više se ne sećam svih varijanata o kojima sam razmišljao. Sećam se samo da je bilo nekoliko tako komplikovanih da su praktično bile neupotrebljive. Bilo bi to izvanredno kada bi stvarnost koincidirala sa vrlo komplikovanim ključem, unapred napravljenim bez znanja kakvog je oblika brava. No događalo se da sam, kad sam razmatrao tolike varijante, zaboravljao red pitanja i odgovora, ili ih pomešao, kao što se događa kad se kombinuje u šahovskoj partiji. Često se dešavalo da zamenim rečenicu iz jedne varijante rečenicom iz druge, pa je ispadalo smešno ili obeshrabrujuće. Bilo bi groteskno, na primer, da je zaustavim i odmah upitam: »Interesuje li vas mnogo umetnost?« Kada bih došao u ovakvu situaciju, po nekoliko dana bih se odmarao od preturanja po kombinacijama.

VI

Kad sam je video kako ide suprotnim pločnikom, sve su mi se varijante smešale u glavi: zbunjeno sam osetio da u svesti nazirem cele rečenice koje sam pripremao i naučio u onim dugim pripremnim vežbama: »Da li vas mnogo interesuje umetnost?«, »Zašto ste gledali samo prozorče?« i tako dalje. Jače od svih, nametala mi se rečenica koju sam odbacio, jer je bila prostačka, i koja me je u ovom trenutku ispunjavala stidom i činila da se osećam još smešnjim: »Sviđa li vam se Kastel?«

Slobodne i ispreturane rečenice stvarale su zbrkani rebus dok nisam shvatio da je beskorisno da se time mučim: setio sam se da je ona ta koja treba da uzme inicijativu za bilo kakav razgovor. I od tog trenutka sam bio tako glupo smiren, čak verujem da sam pomislio, naravno opet glupo: »Aha, sad ćemo videti kako će to ona izvesti!«

Međutim, uprkos ovom razmišljanju, bio sam toliko nervozan i uzbuđen da nisam mogao ništa drugo sem da idem za njom suprotnim pločnikom, ne misleći da bih morao — ako želim da joj pružim i najmanju mogućnost da me upita za neku adresu — preći na drugi pločnik i približiti joj se. Kako je, u stvari, bilo smešno i zamisliti da će ona odande vikati i tražiti od mene neku adresu!

Šta da učinim? Dokle će da traje ova situacija? Osećao sam se beskrajno nesrećnim. Prešli smo tako nekoliko uglova, a ona je i dalje odlučno išla napred.

Bio sam vrlo tužan, ali morao sam da idem do kraja: nije bilo moguće da sada, pošto sam mesecima očekivao ovaj trenutak, ispustim priliku. A brzi hod, dok se moj duh toliko kolebao, izazivao je u meni neko posebno osećanje: moja misao je bila kao neki slepi i nespretni crv u brzom automobilu.

Skrenula je za ugao Ulice San Martin, prešla nekoliko koraka i ušla u zgradu Kompanije T. Shvatio sam da se moram brzo odlučiti, i uđoh za njom, mada sam osetio da u tom trenutku činim nešto neskladno i

čudovišno.

Čekala je lift. Nije bilo nikoga sem nje. Onaj hrabriji deo moje ličnosti izvukao je iz mene ovo neverovatno glupo pitanje:

— Je li ovo zgrada Kompanije T?

Natpis dug nekoliko metara, koji je zahvatao celo lice zgrade, pokazivo je da je to zgrada Kompanije T.

Međutim, ona se prirodno okrenula i potvrdno odgovorila. (Docnije, kada sam razmišljao o svom pitanju i o tome kako mi je ona prirodno i mirno odgovorila, došao sam do zaključka da se često događa da čovek ne primećuje suviše velike natpise i da zbog toga pitanje nije bilo toliko glupo kao što sam pomislio u prvom trenutku.)

A odmah zatim, kada me je pogledala, pocrvenela je, što sam ja protumačio da me je prepoznala. Varijanta na koju nikad nisam mislio, i bez sumnje logična, jer se moja fotografija često pojavljivala u časopisima i novinama.

Toliko sam bio uzbuđen da sam uspeo da bubnem drugo nesrećno pitanje; brzo sam joj rekao:

— Zašto crvenite?

Pocrvenela je još jače i možda je htela nešto da odgovori, ali ja, pošto

sam već potpuno izgubio kontrolu, brzo dodadoh:

— Pocrveneli ste zato što ste me prepoznali. I vi verujete da je ovo slučajnost, ali to nije slučajnost; nema slučajnosti. Mesećima sam mislio na vas. Danas sam vas sreo na ulici i pratio sam vas. Moram nešto važno da vas pitam, nešto u vezi sa prozorčetom, razumete?

Ona je bila uplašena:

— Prozorčetom? — promucala je. — Kakvim prozorčetom?

Osetio sam da me noge ne drže. Zar je moguće da ga se ne seća? Onda mu nije uopšte pridavala nikakav značaj, gledala ga je iz obične radoznalosti. Osetio sam da sam smešan i munjevito sam pomislio da je sve što sam mislio i radio u toku ovih meseci (uključujući i ovu scenu) bilo vrhunac neskladnog i smešnog, jedna od onih tipičnih zamišljenih konstrukcija, toliko proizvoljna, kao kad se rekonstruiše dinosaurus na osnovu jednog slomljenog pršljena.

Devojka tek što nije briznula u plač. Imao sam utisak da se na mene srućio ceo svet, a nije mi padalo na pamet ništa smireno i efikasno. Uhvatio sam sebe da govorim nešto što me je sada sramota da napišem:

— Vidim da sam se prevario. Do viđenja! — Brzo sam izišao i požurio skoro trčeći i ne vodeći računa o pravcu. Išao sam možda do sledećeg ugla, kad čuh za sobom glas koji mi je govorio:

— Gospodine, gospodine!

To je bila ona, išla je za mnom ne usuđujući se da me zadrži. Bila je tu i nije znala kako da opravda to što se desilo. Rekla mi je tihim glasom:

— Izvinite, gospodine ... Izvinite za moju glupost ... Bila sam tako preplašena ...

Svet je do pre nekoliko trenutaka bio kaos beskorisnih predmeta i bića. Osetio sam da se ponovo sredio i potčinio zakonitosti. Slušao sam je bez reči.

— Nisam shvatila da pitate za scenu sa slike — reče drhtavim glasom.

Uhvatio sam je za ruku, a da to nisam ni primetio.

— Onda, znači, sećate se?

Ćutala je jedan tren gledajući u zemlju. Zatim je tiho dodala:

— Sećam je se stalno.

Zatim se nešto čudno dogodilo: izgleda da se uplašila onog što je rekla, okrenula se i skoro počela trčati. Posle jednog trenutka iznenađenja potrčao sam za njom, dok nisam shvatio da to izgleda smešno; zatim sam se obazreo na sve strane i produžio da idem brzim ali normalnim korakom. Ova odluka bila je određena dvema pomislama: prvo, da je

smešno da jedan poznat čovek trči ulicom za nekom devojkom; drugo, da nije bilo potrebno. Ovo poslednje je bilo najvažnije: mogao bih je videti u svako doba, pri ulasku ili izlasku iz kancelarije. Čemu trčati kao lud? Ono što je važno, što je zaista važno, to je da se seća scene sa prozorčedom: »stalno je se sećala«. Bio sam zadovoljan, bio sam sposoban za velike stvari, i samo sam sebi prebacivao što sam izgubio kontrolu pred liftom, i sada ponovo, kada sam kao neki luđak trčao za njom, mada je bilo očigledno da bih je svakog trenutka mogao videti u kancelariji.

VII

»U kancelariji?« — odmah sam se glasno upitao, skoro vičući, osećajući ponovo da me noge izdaju. Ma, ko mi je rekao da radi u toj kancelariji? Zar u jednu kancelariju ulaze samo ljudi koji tamo rade? Pri pomisli da je izgubim za nekoliko meseci ili možda zauvek, zavrtelo mi se u glavi, pa sam, ne obazirući se na red, potrčao kao očajnik; ubrzo sam se našao pred vratima Kompanije T. Ali nje nigde nije bilo. Možda se popela liftom? Hteo sam da upitam liftboja, ali kako mu postaviti pitanje? Možda se popelo mnogo žena, i u tom slučaju bih morao dati detaljan opis; šta bi pomislio liftboj? Išao sam za trenutak neodlučno pločnikom. Zatim sam prešao na drugi pločnik i ispitivao zgradu s lica, ni sam ne znam zašto. Možda sam se u podsvesti nadao da ću videti devojkicu kako se pomalja na prozoru. Međutim, bilo je apsurdno misliti da bi se mogla pomoliti na prozoru da mi da znak ili nešto slično. Video sam ogroman natpis na kome je stajalo: Kompanija T.

Odoka sam ocenio da bi mogao zahvatati oko dvadeset metara lica, i ova ocena je povećala moje neraspoloženje. Ali sada nisam imao vremena da se predajem tom osećanju: mučiću sebe malo kasnije, polako. U tom trenutku nisam video drugog izlaza nego da uđem. Energično sam prodro u zgradu i čekao da se spusti lift; ali dok se on spuštao, primetio sam da moja rešenost splašnjava istom brzinom kojom moja potmula postidjenost raste. Tako da sam, kad su se vrata lifta otvorila, već odlučio šta da radim: da ne progovorim ni jednu jedinu reč. Pa u tom slučaju, jasno, zašto ulaziti u lift? Bilo je nezgodno ne ući u lift posle očiglednog čekanja u društvu više osoba. Kako bi se protumačio takav postupak? Nije bilo drugog rešenja do da uđem u lift držeći se, naravno, svog stanovišta da ne progovorim ni jednu jedinu reč; to je sasvim izvodljivo i čak normalnije nego suprotno: obično niko nema običaj da razgovara u liftu, sem ako nije sa liftbojem prijatelj, u kom slučaju je prirodno upitati ga za vreme ili za bolesnog sina. Ali kako nisam imao nikakve veze s njim i zaista nikad do ovog trenutka nisam video tog čoveka, moja odluka da ne otvorim usta nije mogla prouzrokovati ni najmanju komplikaciju. Činjenica da je bilo više osoba olakšala mi je napor, jer ga niko nije primetio.

Mirno sam ušao u lift, i sve je prošlo kao što sam predviđao, bez ikakvih teškoća; neko je sa liftbojem govorio o vrućini punoj vlage i taj razgovor je uticao da se dobro osećam, jer je potvrdio moja razmišljanja. Osetio sam laku nervozu kad sam rekao »osmi«, ali to je mogao osetiti samo neko kome je poznat cilj za kojim sam u tom trenutku težio.

Pošto sam došao na osmi sprat, video sam da još jedna osoba izlazi sa mnom, što je malo komplikovalo situaciju; išao sam polako, čekajući da onaj drugi uđe u neku kancelariju dok sam još u hodniku. Onda sam odahnuo; obišao sam hodnik, došao do drugog kraja, pogledao panoramu Buenos Airesa kroz jedan prozor, vratio se i posle toga pravo u lift. Uskoro sam bio na vratima zgrade, a da se nije dogodila nijedna neprijatna scena od koje sam zazirao (neobična pitanja liftboja i tako dalje). Izvadio sam cigaretu, ali je nisam bio ni pripalio a već sam primetio da je moj mir bio prilično apsurdan: tačno je da se nije dogodilo ništa neprijatno, ali je isto tako bilo izvesno da se nije apsolutno ništa dogodilo. Drugim, prostim rečima: devojka je bila izgubljena, sem ukoliko nije stalno zaposlena u ovim kancelarijama; jer ako je ušla samo da obavi neki posao, mogla se popeti i sići i mimoići se sa mnom. Jasno je da je isto tako moguće, pomislio sam, ako je ušla zbog nekog posla, da ga nije tako brzo završila. Ova pomisao me je ponovo ohrabrila pa sam odlučio da čekam pred zgradom.

Čekao sam čitav sat bez rezultata. Analizirao sam razne mogućnosti:

1. Posao je bio obiman; u tom slučaju trebalo je i dalje da čekam.
2. Sigurno je, posle onog što se dogodilo, bila suviše uzbuđena i verovatno je otišla da prošetala pre nego što ode da obavi posao; trebalo je takođe čekati.
3. Tu je radila; u tom slučaju je trebalo čekati do kraja radnog vremena.

Znači da se, čekajući do tog časa, suočavam sa tri mogućnosti.

Ovo rezonovanje mi se učinilo vrlo logičnim i prilično me je umirilo, tako da sam odlučio da mirno čekam u kafani na uglu, sa čijeg pločnika sam mogao videti ljude kad budu izlazili. Poručio sam pivo i pogledao na sat: bilo je tri i četvrt.

Kako je vreme odmicalo, tako sam sve više bio uveren da je treća pretpostavka tačna: radila je tamo. U šest sam se digao, jer mi se činilo da je bolje čekati na vratima zgrade: sigurno će odjednom izaći mnogo ljudi i moguće je da je ne vidim iz kafane.

U šest i nekoliko minuta službenici su počeli da izlaze.

U pola sedam bili su skoro svi izašli, a to sam zaključio po tome što su docnije sve ređe izlazili. U četvrt do sedam već nije skoro niko izlazio: samo, s vremena na vreme, neki visoki funkcioner, sem ako ona nije neki visoki funkcioner (pomislio sam, »apsurd«) ili sekretarica nekog visokog funkcionera (»to da«, pomislio sam sa slabašnom nadom).

U sedam sve je bilo gotovo.

VIII

Dok sam se vraćao kući duboko potišten, trudio sam se da jasno razmišljam. Mozak mi vri, ali kad sam nervozan, misli mi se sustižu kao u

vrtočlavom baletu; uprkos tome, ili možda upravo zbog toga, navikavao sam se da ih savlađujem i strogo sređujem; inače, da nije tako, mislim da bih poludeo.

Kao što rekoh, vratio sam se kući u dubokoj potištenosti, ali nisam zbog toga prestao da sređujem, klasificiram misli, jer sam osetio da je potrebno jasno misliti ako ne želim da zauvek izgubim jednu osobu koja je, očigledno, razumela moje slikarstvo.

Ili je ušla u kancelariju da obavi neki posao, ili je radila tamo; druge mogućnosti nije bilo. Naravno, ova poslednja je bila najpovoljnija mogućnost. U tom slučaju, pošto se odvojila od mene, verovatno je osetila da je zbunjena pa je odlučila da se vrati kući. Dakle, treba je čekati sledećeg dana pred ulazom.

Zatim sam analizirao drugu mogućnost: posao. Možda se desilo da se, zbunjena susretom, vratila kući i odlučila da ostavi posao za drugi dan. I u tom slučaju trebalo je čekati na ulazu.

To su bile dve povoljne mogućnosti. Treća je bila strašna: Obavila je posao dok sam ja ulazio u zgradu i za vreme moje avanture ulaska i izlaska iz lifta. To jest, mimoišli smo se i nismo se videli. Trajanje cele te radnje bilo je vrlo kratko, i bilo je neverovatno da se sve tako dogodilo, ali bilo je moguće: moglo se desiti da je, na primer, imala samo da preda neko pismo. U tom slučaju smatrao sam da je beskorisno sledećeg dana čekati.

Postojale su, bez sumnje, dve povoljne mogućnosti, i uhvatio sam se za njih očajnički.

Stigao sam kući s čudnim osećanjem. S jedne strane, svaki put kad bih pomislio na rečenicu koju mi je rekla («Stalno je se sećam»), srce mi je jako udaralo i osećao sam da mi se otvara mračna ali široka i snažna perspektiva; osetio sam da će se neka velika snaga, do ovog trenutka uspavana, razmahati u meni. S druge strane, zamišljao sam da bi moglo proći mnogo vremena pre no što je ponovo nađem. Trebalo je da je nađem. Uhvatio sam se više puta kako glasno govorim: »Potrebno je, potrebno je!«

IX

Sledećeg dana, rano, stajao sam pred ulaznim vratima Kompanije T. Ušli su svi službenici, ali se ona nije pojavila: bilo je jasno da ne radi tamo, iako je i dalje ostajala slaba pretpostavka da se razbolela i da neće nekoliko dana dolaziti u kancelariju.

Osim toga, ostala je i mogućnost obavljanja posla, tako da sam odlučio da celo jutro čekam u kafani na uglu.

Već sam bio izgubio svaku nadu (bilo je oko pola dvanaest), kad je ugledali kako izlazi iz podzemne železnice. Strahovito uzbuđen, skočih sa stolice i pođoh joj u susret. Kad me je ugledala, zastala je kao da se

odjednom skamenila: bilo je očigledno da nije računala sa ovakvim susretom. Bilo je čudnovato, ali osećanje da mi misli imaju gvozdenu snagu ispunjavalo me je neuobičajenom energijom. Osećao sam se jakim, bio sam pun muške odlučnosti i spreman na sve. Tako da sam je skoro grubo uhvatio za ruku i vukao niz Ulicu San Martin u pravcu Trga. Izgledalo je da je bez volje; nije progovorila ni jednu jedinu reč.

Kad smo prešli jedan ili dva ugla, upita me:

— Kuda me vodite?

— Na Trg San Martin. Imam o mnogo čemu da razgovaram sa vama — odgovorio sam joj, dok sam i dalje odlučno išao vukući je stalno za ruku.

Promrmljala je nešto u vezi sa kancelarijom Kompanije T, ali ja sam je i dalje vukao i nisam ništa čuo šta mi je govorila.

Dodao sam:

— Treba o mnogo čemu da razgovaram sa vama.

Nije se opirala: a ja sam se osećao kao nabujala reka koja nosi jednu granu. Stigli smo na Trg i ja sam potražio jednu usamljenu klupu.

— Zašto ste pobjegli? — bilo je prvo što sam je upitao. Pogledala me je sa izrazom koji sam bio zapazio prethodnog dana, kada mi je rekla »Stalno je se sećam«, bio je to pogled čudan, čvrst, prodoran, izgledalo

je kao da dolazi iz dubina; taj pogled me je podsećao na nešto, na neke slične oči, ali nisam mogao da se setim gde sam ih video.

— Ne znam — odgovorila je najzad. — Sad bih takođe želela da pobegnem.

Stisnuo sam joj ruku.

— Obećajte mi da nikad više nećete otići. Potrebni ste mi, mnogo ste mi potrebni — rekoh.

Opet me je gledala kao da me ispituje, ali nije ništa rekla. Zatim je uprla pogled u jedno daleko stablo.

S profila me nije ni na šta podsećala. Njeno lice je bilo divno, ali je imalo tvrd izraz. Kosa joj je bila duga i kestenjasta. Fizički nije izgledala da ima više od dvadeset šest godina, ali je u njoj bilo nečega što je odavalo njene stvarne godine, nečeg tipičnog za osobu koja je mnogo živela; to nisu bile sede vlasi niti ikakav čisto materijalni znak, nego nešto neodređeno i sigurno duhovno: možda pogled, ali do kog stepena se može govoriti da je pogled jednog ljudskog bića nešto fizičko?; možda način na koji stiska usta, pa, iako su usta i usne fizički elementi, način na koji se stiskaju i izvesne bore takođe su duhovni elementi. Nisam mogao utvrditi u tom trenutku, a ne mogu to utvrditi ni sada, šta je to, konačno, što je davalo ovaj utisak o godinama. Mislim da bi to mogao biti i način na koji je govorila.

— Mnogo ste mi potrebni — ponovio sam.

Nije odgovorila, i dalje je gledala u stablo.

— Zašto ne govorite? — upitao sam je.

Ne prestajući da gleda u stablo, odgovorila je:

— Ja nisam niko, a vi ste veliki umetnik. Ne vidim za šta bih vam bila potrebna.

Viknuo sam:

— Kažem vam da ste mi potrebni! Razumete li me?

Gledajući stalno u stablo, prošaptala je:

— Za šta?

Nisam joj odmah odgovorio. Pustio sam joj ruku i zamislio se. Zaista, za šta? Do tog trenutka nisam sebi jasno postavio ovo pitanje i, bolje rečeno, poslušao sam nešto slično instinktu. Jednom grančicom počeo sam da crtam po zemlji geometrijske figure.

— Ne znam — promrmljao sam posle jednog trenutka — to još uvek ne znam.

Intenzivno sam razmišljao i svaki čas sam grančicom sve više komplikovao crteže.

— Moja glava je jedan mračni lavirint. Pokatkad kao da sine munja i osvetli nekoliko hodnika. Nikad ne mogu da saznam zašto činim neke stvari. Ne, nije to ...

Osećao sam se prilično glupo: to niukoliko nije bio moj način. Duboko sam se zamislio: možda nisam razmišljao? Naprotiv, moj um je stalno razmišljao, kao računaska mašina; na primer, u ovoj istoj priči, zar nisam mesecima razmišljao i preturao po pretpostavkama i klasificirao ih? I nisam li, na izvestan način, najzad našao Mariju zahvaljujući mojoj sposobnosti da logično mislim? Osetio sam da sam blizu istine, vrlo blizu, a bojava sam se da je ne izgubim: uzmućio sam se. Viknuo sam:

— Nije to zbog toga što ne znam da mislim! Naprotiv, uvek mislim. Ali zamislite kapetana broda koji u svakom trenutku matematićki određuje svoj položaj i drži pravac prema cilju sa neumoljivom strogošću, ali koji ne zna zašto ide prema tom cilju, da li razumete?

Na čas me pogledala zabezeknuto, pa se ponovo zagledala u stablo.

— Osećam da ćete vi biti nešto suštinsko za ono što treba da učinim, iako još uvek ne znam razlog.

Opet sam počeo da crtam grančicom i dalje sam se umno naprezao. Posle izvesnog vremena dodao sam:

— Za sada znam da je nešto u vezi sa scenom prozora: vi ste bili jedina osoba za koju je ona bila značajna.

— Ja nisam umetnički kritičar — promrmljala je.

Razbesneo sam se i viknuo:

— Ne govorite mi o tim kretenima!

Okrenula se iznenađena. Ja sam onda spustio glas i objasnio joj zašto nisam imao poverenja u umetničke kritičare: konačno, teorija o hirurškom nožu i sve to.

Slušala je ne gledajući me, a kada sam završio, rekla je:

— Vi se žalite, a kritičari su vas uvek hvalili.

Naljutio sam se.

— Tim gore po mene! Ne razumete? To je jedna od onih stvari koje su me ogorčavale i koje su me navodile na misao da idem lošim putem: zamislite, na primer, šta se desilo u onom salonu: ni jedan jedini od tih šarlatana nije zapazio važnost ove scene. Bila je samo jedna osoba za koju je ona bila značajna: vi. A vi niste kritičar. Ne, u stvari postoji još jedna osoba koja joj je pridavala neki značaj, ali negativan: o tome mi je i govorila, uliva joj strah, skoro gađenje. Dok ste vi...

Stalno gledajući preda se, tiho je rekla:

— A zar ne bi moglo biti da ja imam isto mišljenje?

— Kakvo mišljenje?

— Takvo kao ta osoba.

Gledao sam je uznemireno; ali njeno lice s profila sa stisnutim vilicama nije se moglo prozreti.

Odlučno sam odgovorio:

— Vi mislite kao ja.

— A šta to vi mislite?

— Ne znam, niti bih mogao odgovoriti na to pitanje. Mogao bih pre da kažem da vi osećate kao ja. Vi ste gledali onu scenu kao što bih je ja mogao gledati na vašem mestu. Ne znam šta mislite niti znam šta ja mislim, ali znam da mislite kao ja.

— Onda, znači, vi ne mislite o svojim slikama?

— Ranije sam mnogo mislio, gradio sam ih kao što se gradi kuća; ali ovu scenu ne: osećao sam da tako treba da je naslikam, a da ni sâm nisam

znao zašto. I još uvek ne znam. U stvari, to nema nikakve veze sa ostalim delom slike, pa čak verujem da mi je jedan od tih idiota i skrenuo pažnju na to. Hodam pipajući, i potrebna mi je vaša pomoć, jer znam da se osećate kao ja.

— Ne znam tačno šta vi mislite.

Počeo sam da bivam nestrpljiv. Suvo sam joj odgovorio:

— Zar vam nisam rekao da ne znam šta mislim? Kada bih mogao jasnim rečima da izrazim ono što mislim, to bi bilo skoro kao misliti jasno, zar ne?

— Da, tačno.

Ućutao sam za trenutak i mislio, trudeći se da vidim jasno. Zatim sam dodao:

— Moglo bi se reći da je sav moj raniji rad površnji.

— Koji raniji rad?

— Onaj pre prozora.

Ponovo sam se sradio i zatim rekao:

— Ne, nije zapravo to, nije to. Nije bio površnji.

Šta je u stvari bio? Nikad do ovog trenutka nisam razmišljao o tom problemu. Sada sam primetio da sam scenu prozora slikao kao neki mesečar.

— Ne, nisam bio površniji — dodao sam, kao govoreći za sebe. — Ne znam, sve to ima neke veze sa ljudima uopšte, razumete? Sećam se da sam nekoliko dana pre no što sam je slikao, čitao da je neko u koncentracionom logoru tražio da jede i da su ga primorali da pojede živog pacova. Pokatkad verujem da ništa nema smisla. Na jednoj majušnoj planeti, koja juri prema ničemu već milionima godina, rađamo se u bolu, rastemo, borimo se, razbolevamo se, patimo, drugima nanosimo bol, vičemo, umiremo, umiru i drugi se rađaju da bi počeli ponovo beskorisnu komediju.

Da li je to tako, stvarno? Razmišljao sam o ovoj ideji o nedostatku osećanja. Da li je ceo naš život niz anonimnih krikova u pustinji indiferentnih zvezda?

Ona je i dalje ćutala.

— Ta scena sa plažom me plaši — dodao sam posle dužeg vremena — iako znam da je to nešto dublje. Ne, hoću bolje da kažem da ona dublje predstavlja mene... To je, sad verujem da sam otkrio. To nije još uvek jasna poruka, ne, ali duboko predstavlja mene.

Čuo sam da ona kaže:

— Možda poruka oćaja?

Pažljivo sam je pogledao.

— Da — odgovorio sam — ćini mi se, poruka oćaja. Vidite da ste osećali kao ja?

Posle izvesnog vremena je upitala:

— A zar vam izgleda pohvalna jedna poruka oćaja?

Posmatrao sam je iznenaćeno.

— Ne — odgovorio sam — ćini mi se da ne. A šta vi mislite?

Prilićno dugo nije odgovorila, najzad je okrenula glavu i njen pogled se zario u mene.

— Reć pohvalna tu nije potrebna — kao da je odgovarala na svoje pitanje. — Važna je istina.

— A vi verujete da je ta scena istinska? — upitao sam.

Odgovorila je skoro grubo:

— Jasno da je istinska.

Željno sam posmatrao njeno tvrdo lice, njen tvrdi pogled.

»Zašto ta tvrdoća?« — pitao sam se — »zašto«. Možda je osetila moju želju, moju potrebu za sjedinjavanjem, jer je njen pogled za časak omekšao i izgledalo je da mi pruža most; ali sam osetio da je taj most bio kratka veka i loman, obešen nad provalijom. Dodala je izmenjenim glasom:

— Ali ne znam šta ćete dobiti s tim što biste me videli. Nanosim bol svima koji mi se približe.

X

Dogovorili smo se da se uskoro vidimo. Bilo me je stid da joj kažem da sam želeo da je vidim sledećeg dana, ili da sam želeo da je i dalje gledam tu i da ne bi trebalo nikad da se odvaja od mene. Uprkos tome što je moje pamćenje iznenađujuće, imam pokatkad neobjašnjivih praznina. Sad ne znam šta sam joj kazao u tom trenutku, ali se sećam da mi je ona odgovorila da mora ići.

Te iste noći sam govorio s njom telefonom. Javila mi se jedna žena; kad sam joj rekao da bih želeo da govorim sa gospođicom Marijom Iribarne, učinilo mi se da se za trenutak koleba, ali je odmah dodala da će otići da vidi da li je tu. Skoro istog trenutka čuo sam Marijin glas, ali nekako služben, da je u meni izazvao strepnju.

— Moram da vas vidim, Marija — rekao sam joj. — Od kada smo se rastali, stalno mislim na vas, svakog sekunda.

Zastao sam drhteći. Ona nije odgovarala.

— Zašto ne odgovarate? — upitao sam nervozno.

— Pričekajte jedan trenutak — odgovorila je.

Čuo sam da ostavlja slušalicu. Kroz nekoliko trenutaka ponovo sam čuo njen glas, ali sada pravi; sad mi se činilo da i ona drhti.

— Nisam mogla da govorim — objasnila mi je.

— Zašto?

— Ovde ulazi i izlazi mnogo ljudi.

— A kako sad možete da govorite?

— Jer sam zatvorila vrata. Kad zatvorim vrata, znaju da ne treba da me uznemiravaju.

— Moram da vas vidim, Marija — brzo sam ponovio. — Od podne stalno mislim na vas.

Ona nije odgovorila.

— Zašto ne odgovarate?

— Kastel... — počela je neodlučno.

— Nemojte me zvati Kastel! — povikao sam ljutito.

— Huan Pablo ... — kazala je sramežljivo.

Osetio sam da je sa te dve reči počela beskrajna sreća.

Ali Marija je opet začutala.

— Šta je — upitao sam. — Zašto ne govorite?

— Ja takođe — mucala je.

— Šta ja takođe? — upitao sam željno.

— Ja sam takođe samo mislila.

— Ali na šta mislila? — pitao sam dalje nestrpljivo.

— Na sve.

— Kako na sve? Na šta?

— Kako je sve to čudno ... Ono sa vašom slikom ... jučerašnji susret... pa današnji... šta ja znam ...

Neodređenost me je uvek ljutila.

— Da, ali ja sam vam rekao da nisam prestajao misliti na vas — odgovorio sam. — Vi mi ne kažete da ste mislili na mene.

Prošao je jedan trenutak. Zatim je odgovorila:

— Kažem vam da sam mislila na sve.

— Niste dali pojedinosti.

— Sve je to tako čudno, bilo je tako čudno ... tako sam zbunjena ... Jasno da sam mislila na vas ...

Srce mi je udaralo. Bili su mi potrebni detalji, uzbuđuju me detalji, a ne opšte stvari.

— Ali kako, kako?... — pitao sam s rastućom željom. — Ja sam mislio na svaku crtu vašeg lica, na vaš profil kada ste gledali u stablo, na vašu smeđu kosu, na vaše tvrde oči koje se odjednom smeškaju, na način'kako hodate .. .

— Moram da prekinem — odjednom me je prekinula — dolaze ljudi.

— Zvaću vas ujutru rano — uspeo sam da kažem s očajanjem.

— Dobro — odgovorila je brzo.

XI

Proveo sam burnu noć. Nisam mogao ni crtati ni slikati, iako sam u više navrata nešto pokušao. Izašao sam da prošetam i odjednom sam se našao u Ulici Korijentes. Događalo mi se nešto vrlo čudno: gledao sam sa simpatijom ceo svet. Mislim da sam rekao da nameravam da ovo izložim objektivno, i sad ću vam dati prvi dokaz priznajući jednu od svojih najvećih slabosti: uvek sam gledao s antipatijom i gotovo sa odvratnošću na ljude, naročito u gomili; nikad nisam podnosio plaže leti, fudbalske utakmice, trke, manifestacije. Bili su mi vrlo dragi neki ljudi i neke usamljene žene, prema nekima sam osećao divljenje (nisam zavidan), prema drugima sam gajio stvarne simpatije; prema deci sam uvek osećao nežnost i sažaljenje (naročito kada sam razmišljajući nastojao da zaboravim da će na koncu postati ljudi kao i svi drugi); ali, uglavnom, uvek sam prezirao ljudski rod. Nemam ništa protiv da priznam da ponekad nisam ceo dan jeo, ili po celu nedelju slikao zbog toga što sam posmatrao neku karakternu crtu; neverovatno je do kog stepena gramzivost, zavist, bezobrazluk, prostakluk, nezasićenost i uopšte sve ove osobine zajedno, koje čine nesrećnim ljudski život, mogu da se vide na jednom licu, u načinu hoda, u jednom pogledu. Čini mi se da je prirodno što posle jednog takvog susreta nemam volje da jedem, da slikam, pa ni

da živim. Međutim, želim da kažem da se ne ponosim ovom osobinom. Znam da je to jedan dokaz nadmenosti, a znam isto tako da je duša često pružala utočište gramzivosti, bezobrazluku, nezasitosti i prostakluku. No rekao sam da nameravam da ispričam ovu priču sa punom objektivnošću, pa tako ću i učiniti.

Te noći je, dakle, moj prezir prema ljudima bio potisnut, ili u najmanju ruku privremeno odsutan. Ušao sam u kafanu Marsoto. Pretpostavljam da znate da ljudi odlaze tamo da slušaju tango, ali da ga slušaju kao što neki ljubitelj muzike i vernik sluša Pasiju po Mateju.

XII

Sledećeg jutra, oko deset sati, zvao sam je telefonom. Odgovorila mi je ista žena kao i juče. Kada sam upitao za gospođicu Mariju Iribarne, kazala mi je da je ona tog istog jutra otišla na selo. Ohladio sam sa.

— Na selo? — upitao sam.

— Da, gospodine. Vi ste gospodin Kastel?

— Da, ja sam Kastel.

— Ostavila je ovde pismo za vas. Rekla je da izvinite, ali nije imala vašu adresu.

Toliko sam se bio saživeo sa mišlju da ću je još tog istog dana videti, i od tog susreta sam očekivao tako važne stvari, da me je ova vest ubila.

Postavljao sam sebi niz pitanja: Zašto je odlučila da ode na selo?

Očigledno da je ovu odluku donela posle našeg telefonskog razgovora, jer bi mi inače u našem telefonskom razgovoru rekla nešto o putu, a osim toga ne bi prihvatila moju sugestiju da razgovaramo telefonom sledećeg jutra. Pa dobro, ako je ova odluka usledila posle telefonskog razgovora, bi li moglo to takođe biti posledica ovog razgovora? A ako je bila posledica, zašto je htela još jedanput da pobegne od mene? Da li se bojala neizbežnog susreta kao onog dana?

Ovo neočekivano putovanje je probudilo prvu sumnju. Kao što to uvek biva, počeo sam da tražim sumnjive detalje od ranije, kojima pre nisam pridavao značaj. Otkud ta promena u glasu prethodnog dana na telefonu? Ko su bili ti ljudi koji su »ulazili i izlazili«, a koji su je sprečavali da govori prirodno? Štaviše, to je dokazivalo da je bila sposobna da simulira. I zašto se kolebala da odgovori ona žena kada sam je pitao za gospođicu Iribarne? Ali jedna rečenica mi se naročito ljuto urezala: »Kada zatvorim vrata, znaju da ne treba da me uznemiravaju.« Mislio sam da oko Marije ima mnogo senki.

O ovome sam prvi put mislio dok sam trčao ka njenoj kući. Čudno je bilo da ona nije našla moju adresu; a ja sam, eto, znao njenu adresu i njen telefon. Živela je u Ulici Posadas, skoro na uglu Ulice Seaver.

Bio sam jako uzbuđen kada sam stigao na peti sprat i pozvonio.

Vrata je otvorio sluga, koji je sigurno bio Poljak ili tako nešto, a kada sam mu kazao svoje ime, uveo me u jedan salončić pun knjiga; zidovi su bili prekriveni policama do plafona, a bilo je knjiga i na dva stočića pa čak i na fotelji. Privukla mi je pažnju preterana veličina mnogih tomova.

Ustao sam da malo pogledam biblioteku. Odjednom sam stekao utisak da me neko tiho posmatra s leđa. Okrenuo sam se i video jednog čoveka na drugoj strani salona: bio je visok, mršav, imao je divnu glavu, smešio se gledajući prema mani, ali uglavnom neodređeno. Uprkos tome što je imao otvorene oči, primetio sam da je slep. Onda mi je bilo jasno zašto su te knjige toliko velike.

— Vi ste Kastel, zar ne? — upitao me je srdačno pružajući mi ruku.

— Da, gospodine Iribarne — odgovorio sam pružajući ruku neodlučno, dok sam razmišljao u kakvoj bi rodbinskoj vezi mogla biti Marija i on.

Istovremeno kada mi je dao znak da sednem, osmehnuo se s lakom ironijom i dodao:

— Ne zovem se Iribarne, i ne zovite me gospodine. Ja sam Aljende, Marijin muž.

Naviknut da ceni i možda tumači ćutanje, odmah je dodao:

— Marija uvek upotrebljava svoje devojačko ime.

Ja sam stajao kao kip.

— Marija mi je mnogo govorila o vašem slikarstvu. Kako sam pre nekoliko godina oslepio, još uvek mogu dosta dobro da predstavljam stvari.

Izgledalo je kao da želi da se opravda zbog svog slepila. Nisam znao šta da kažem. Koliko sam želeo da budem sam, na ulici, da o svemu razmislim!

Izvadio je pismo iz džepa i pružio mi ga.

— Evo pisma — rekao je jednostavno kao da tu nema ništa naročito.

Uzeo sam pismo i hteo da ga stavim u džep, kad mi slepac, kao da je video šta radim, reče:

— Pročitajte ga. Iako je od Marije, mislim da nije ništa hitno.

Drhtao sam. Otvorio sam koverat, dok je on pripaljivao cigaretu, pošto je i meni prethodno ponudio jednu. Izvukao sam pismo: bila je napisana samo jedna rečenica:

Ja takođe mislim na vas.

Marija

Kada je slepac čuo da savijam hartiju, upitao je:

— Ništa hitno, pretpostavljam.

Učinio sam strašan napor i odgovorio;

— Ne, ništa hitno.

Osećao sam se kao čudovište, posmatrajući slepca kako se smeši, gledajući me otvorenim očima.

— Takva je Marija — reče kao misleći za sebe. — Mnogi pomešaju njene impulse sa hitnošću. Kako da vam objasnim?

Rasejano je gledao u pod, kao da traži jasnije objašnjenje. Zatim je rekao:

— Kao kad neko stoji u pustinji i odjednom brzo promeni mesto. Razumete? Brzina je važna, uvek si na istom mestu.

Povukao je dim i opet se zamislio kao da ja ne postojim. Zatim je dodao:

— Pa ipak ne znam da li je upravo to. Nisam vešt u metaforama.

Nisam mogao dočekati čas da pobegnem iz tog prokletog salona. Ali izgleda da se slepcu nije žurilo. Kakva je to odvratna komedija? — pomislio sam.

— Sada se, na primer — produžio je Aljende — diže rano i govori mi da ide na imanje.

— Na imanje? — upitao sam nesvesno.

— Da, na naše imanje. Bolje rečeno, na imanje moga dede. Ali sada je u rukama moga prvog rođaka Huntera. Pretpostavljam da ga poznajete.

Ovo novo otkriće ispunilo me je zebnjom, a istovremeno i prezirom. Šta je Marija mogla da nađe u tom glupom ženskaru i ciniku? Pokušao sam da se umirim misleći da ona ne ide na imanje zbog Huntera, već prosto zbog toga što je mogla da joj se dopadne usamljenost polja i jer je imanje bilo porodično. Ali sam se rastužio.

— Slušao sam o njemu — rekao sam s gorčinom.

Pre no što je slepac mogao da dođe do reči, naglo sam dodao:

— Moram da idem.

— Do đavola, baš mi je žao — rekao je Aljende — nadam se da ćemo se opet videti.

— Da, da, naravno — rekoh.

Ispratio me je do vrata. Pružio sam mu ruku i izašao trčeći. Dok sam se

spuštao liftom, besno sam ponavljao: »Kakva je ovo odvratna komedija?«

XIII

Trebalo je da se priberem i da mirno razmislim. Išao sam Ulicom Posadas prema Rekoleti.

U glavi mi je bio kaos: bezbroj misli, osećanje ljubavi i mržnje, patnje, uvrede i sećanja mešali su se i pojavljivali jedno za drugim.

— Kakva je to, na primer, bila ideja navesti me da idem u kuću da tražim pismo i uručiti mi ga preko muža? I kako to da mi nije rekla da je udata? I kog đavola je imala da radi na imanju s tim bezobraznikom Hunterom? I zašto nije sačekala moj telefonski poziv? I taj slepac, kakva li je to vrsta bube? Već sam rekao da imam neprijatnu predstavu o ljudima; sada moram da priznam da mi se slepci uopšte ne sviđaju i da pred njima imam utisak kao da se nalazim pred nekim hladnim, vlažnim i ćutljivim životinjama kao zmijama. Ako se doda činjenica da sam pred njim čitao pismo žene u kome je stajalo Ja takođe mislim na vas, nije teško otkriti kakav sam utisak odvratnosti imao u tom trenutku.

Potrudio sam se da malo sredim kaos svojih misli i osećanja i da pri tome budem metodičan kao što obično činim. Trebalo je početi od početka, a početak (u najmanju ruku neposredni) bio je očigledno telefonski

razgovor. U tom razgovoru bilo je mnogo mračnih tačaka.

U prvom redu, ako je u toj kući bilo tako prirodno da ona ima veze sa ljudima, kao što je to dokazivala činjenica uručivanja pisma preko muža, čemu govoriti službenim tonom dok se vrata nisu zatvorila? Zatim, šta je značilo ono objašnjenje: »kad su vrata zatvorena, znaju da ne treba da me uznemiravaju«? I izgleda da se ona često zatvarala da bi razgovarala telefonom. Ali nije bilo verovatno da se zatvarala da bi vodila obične razgovore sa kućnim prijateljima: trebalo je pretpostaviti da je to radila da bi vodila razgovore slične našem. Znači da je u njenom životu bilo i drugih osoba kao što sam ja. Koliko ih je bilo? I ko su oni?

Najpre sam pomislio na Huntera, ali sam ga odmah isključio: zašto da sa njim razgovara telefonom ako ga je mogla videti na imanju kad je htela? U tom slučaju, ko su bili drugi?

Mislio sam da sam time skinuo pitanje telefonskih razgovora. Ne, nisam. I dalje je ostajalo pitanje njenog odgovora na moje pitanje. S gorčinom sam primetio da je, kad sam je upitao da li je mislila na mene, posle tolikog okolišenja rekla samo: »Zar vam nisam kazala da sam mislila na sve?« Odgovoriti pitanjem ne obavezuje mnogo. Na koncu, dokaz da ovaj odgovor nije bio jasan, bio je taj da je ona sledećeg dana (ili iste noći) smatrala potrebnim da odgovori pismom u vrlo jasnoj formi.

»Pređimo na pismo« — pomislih. Izvadio sam pismo iz džepa i ponovo ga pročitao:

Ja takođe mislim na vas.

Marija

Rukopis je bio nervozan, ili, u najmanju ruku, bio je to rukopis nervozne osobe. To nije isto, jer ako je tačno prvo, onda pokazuje trenutno uzbuđenje i utoliko povoljnije indicije za ono što se mene tiče. Bilo kako bilo, jako me je uzбудio potpis: Marija. Jednostavno Marija. Ova jednostavnost me je navodila na neodređenu misao pripadanja, neodređenu misao da je devojka već u mom životu, i da mi je na određeni način pripadala.

Avaj! Moje osećanje sreće bilo je tako kratkotrajno . . . Ovaj utisak, na primer, nije odolevao ni najmanjoj analizi: zar je muž nije isto tako zvao Marija? A sigurno ju je Hunter takođe tako zvao, kako bi je drukčije mogao zvati? I druge osobe sa kojima je razgovarala iza zatvorenih vrata? Pretpostavljam da niko ne govori iza zatvorenih vrata s nekim kome s poštovanjem kaže »gospođice Iribarne«.

»Gospođice Iribarne«! Sad mi je pala na pamet zbunjenost služavke prvi put kad sam pozvao telefonom. Kako je to čudno! Kad dobro promislim, to je bio dokaz da ova vrsta poziva nije bila sasvim nova: jasno, prvi put kad je neko pitao za »gospođicu Iribarne«, iznenađena služavka je silom prilika morala da ga ispravi naglašavajući ono gospođa. Ali, naravno, pošto se to ponavljalo, služavka je morala slegnuti ramenima i misliti da je bolje ne upuštati se u ispravljanje. Naravno, kolebala se, ali me nije ispravila.

Vraćajući se na pismo, mislio sam da ima razloga za masu zaključaka. Počeo sam od najizuzetnije činjenice: načina da mi uruči pismo. Sećam se razloga koji mi je prenela služavka: »Da izvinim, jer nije imala adresu«. To je bilo tačno: niti je ona tražila moju adresu, niti je meni palo na pamet da joj je dam; ali prvo što bih ja učinio, da sam na njenom mestu, potražio bih je u telefonskom imeniku. Bilo je nemoguće pripisati njen postupak nekoj neshvatljivoj lenjosti, i onda je dolazio neizbežan zaključak: Marija je želela da dođem u njenu kuću i da se sretnem sa mužem. Zašto? Tu je nastajala jedna vrlo komplikovana situacija: možda je njoj činilo zadovoljstvo da joj muž služi kao posrednik; možda je to mužu činilo zadovoljstvo? Sem ovih patoloških mogućnosti, postojala je jedna prirodna: Marija je htela da mi stavi do znanja da je udata, kako bih uvideo da nije zgodno da idem dalje.

Siguran sam da će se mnogi od njih koji sad čitaju ove stranice izjasniti za ovu poslednju pretpostavku i oceniti da samo čovek kao ja može izabrati neku drugu. U vreme kada sam ja imao prijatelja, često su se smejali mojoj nastranosti da uvek izaberem najpogrešiji put. Pitam se zašto stvarnost mora da bude jednostavna. Iskustvo mi je pokazalo da, naprotiv, ona to nikad nije, i kada nešto izgleda izvanredno jasno, neki postupak koji je na izgled jednostavan skoro uvek prikriva vrlo složene pokretače. Evo jednog svakidašnjeg primera: ljudi koji daju milostinju uvek misle za sebe da su darežljivi i bolji od onih koji je ne daju. Biću slobodan da ovu jednostavnu teoriju tretiram sa najvećim prezrenjem. Svakome je poznato da se pitanje jednog prosjaka (jednog autentičnog prosjaka) ne rešava sa deset para ili komadom hleba: time se rešava

samo psihološki problem gospodina koji na taj način kupuje skoro ni za šta svoj duhovni mir i svoju titulu darežljivog. Promislite samo koliko je taj svet škrt kad se ne odlučuje da potroši više od deset para dnevno da bi obezbedio svoj duhovni mir i zadovoljio oholu pomisao o svojoj dobroti. Koliko je potrebno više čistote duha i hrabrosti da se pomogne ljudskoj bedi i bez te licemerne (i uobičajene) operacije!

Ali vratimo se pismu.

Samo neki površan duh bi mogao da se zadrži na istoj pretpostavci, jer se ona ruši i pri najmanjoj analizi. »Marija je želela da mi stavi do znanja da je udata, kako bih uvideo da nije u redu da idem dalje.« Vrlo lepo. Ali, u tom slučaju, zašto pribeći jednom tako mučnom i okrutnom postupku? Zar mi to nije lično mogla reći, ili čak i telefonom? Zar mi nije to mogla napisati ako nije imala hrabrosti da mi kaže? Još uvek ostaje jedna strašna činjenica: zašto pismo nije u tom slučaju govorilo da je udata, kako bih ja to mogao videti, i nije molilo da prihvatim našu vezu u mirnijem smislu? Ne, gospodo. Naprotiv, pismo je bilo namenjeno učvršćenju naših odnosa, i ohrabrenju da se oni povedu najopasnijim putem.

Ostaju, izgleda, patološke pretpostavke. Je li moguće da Marija oseća zadovoljstvo kad koristi Aljendea kao posrednika? Ili je on tražio ovakve prilike? Ili se sudbina našalila spajajući dva slična bića?

Odjednom sam se zgranuo kako sam došao do ovih krajnosti mojim običajem da beskonačno analiziram dela i reči. Setio sam se Marijinog

pogleda uprtog u stablo na trgu dok je slušala moja razmišljanja; setio sam se njene stidljivosti, njenog prvog bekstva. Počela je da me obuzima neka neizmerna nežnost prema njoj. Činilo mi se da je ona krhko, nestvarno biće usred okrutnog sveta punog ružnoće i bede. Osetio sam ono što sam često osećao od onog trenutka u salonu: da je ona biće slično meni.

Zaboravio sam svoja neplodna razmišljanja i svoje svirepe zaključke. Počeo sam da zamišljam njeno lice, njen pogled — onaj pogled koji me je podsećao na nešto što nisam mogao da odredim — njen duboki i melanholični način rezonovanja. Osetio sam da se nepoznata ljubav, koju sam pothranjivao godinama usamljenosti, usredsredila na Mariju. Kako sam mogao pomišljati na tako apsurdne stvari?

Dakle, trudio sam se da zaboravim sve svoje glupe zaključke u vezi sa telefonom, pismom, imanjem, Hunterom.

Ali nisam mogao.

XIV

Naredni dani su bili vrlo burni. U žurbi nisam ni upitao kada se Marija vraća sa imanja; istog dana kada sam bio u poseti, zvao sam telefonom da bih to saznao; služavka mi je rekla da ne zna; onda sam zatražio od nje adresu imanja.

Iste noći sam joj napisao očajničko pismo, pitao je za dan njenog povratka i zamolio da me pozove telefonom kod dođe u Buenos Aires ili da mi piše. Otišao sam do glavne pošte i poslao ga preporučeno, da bih izbegao i najmanji rizik.

Kao što rekoh, proveo sam nekoliko burnih dana i hiljadu puta su mi se vrtele po glavi mračne misli, koje su mi zadavale bol posle posete u Ulici Posadas. Sanjao sam da noću posećujem neku staru usamljenu kuću. Bila je to kuća koju sam na neki način poznavao i beskrajno želeo još od detinjstva, tako da su me kroz nju vodila neka sećanja. Ali bih se pokatkad izgubio u tami, ili sam imao utisak da bi me mogli napasti s leđa skriveni neprijatelji ili ljudi koji su se nešto sašaptavali ili izrugivali sa mnom i mojom naivnošću. Ko su bili ti ljudi i šta su hteli?

Ali bez sumnje, i uprkos svemu, osećao sam da se u toj kući ponovo rađala moja stara mladalačka ljubav sa istim drhtajem i onim blagim ludilom, strahom i radošću. Kada sam se probudio, shvatio sam da je ta kuća iz sna bila Marija.

Tih dana, pre no što sam od nje dobio pismo, moje misli su bile izgubljene kao istraživač u predelu pokrivenom maglom: tu i tamo uspevao sam uz veliki napor da nazrem neodređene siluete ljudi i lica, neodređene obrise provalija i opasnosti. Kad je pismo stiglo, kao da je granulo sunce.

Ali to sunce je bilo crno sunce, noćno sunce. Ne znam da li se to mora reći, ali, iako nisam pisac i mada nisam siguran u svoj stav, ne bih

povukao reč noćno; ta reč je možda za Mariju bila najadekvatnija od svih reči od kojih se sastoji naš nesavršeni jezik.

Poslala mi je sledeće pismo:

Provela sam tri čudna dana: more, obala, putevi, sve me je to podsećalo na druga vremena. Ne samo slike nego i glasovi, vika i duga tišina iz onih dana. Čudno je to, ali život je stvaranje budućih sećanja; ovog trenutka ovde uz more znam da pripremam tanana osećanja koja će mi jednog dana doneti melanholiju i očaj.

Tu je more večito i besno. Moj nekadašnji jecaj ne služi ničemu; isto tako ne služe ničemu ni moja čekanja na pustoj obali dok uporno gledam u more. Da li si odgonetnuo i naslikao ovo moje sećanje, ili si slikao sećanja mnogih bića kao što smo ti i ja?

A sad se nameće tvoj lik: ti si između mora i mene. Moje oči susreću tvoje. Miran si, malo tužan, gledaš me kao da tražiš pomoć.

Marija

Kako sam ga razumeo i kakvo divno osećanje je u meni probudilo ovo pismo! Čak me je i to što mi je govorila »ti« uveravalo da je Marija bila moja. Samo moja: »ti si između mora i mene«; tamo nije postojao više niko, bili smo sami nas dvoje, kao što sam to i slutio onog dana kad je ona gledala scenu s prozorom. Stvarno, zašto mi ne bi mogla kazati »ti« ako se odvajkada poznajemo, od pre hiljadu godina? Kad je ona stala

pred moju sliku i gledala onu malu scenu, a da nije ni videla ni čula mnoštvo sveta koje nas okružuje, činilo mi se kao da smo već tada bili na »ti«, i ja sam odmah znao kakva je bila, i ko je bila, koliko mi je bila potrebna i koliko sam i ja njoj bio potreban.

Ah, ipak sam te ubio! Ja sam te ubio, ja, koji sam kao kroz neki stakleni zid gledao tvoje lice nemo i čežnjivo, a da nisam mogao da ga taknem! Ja, takav glupak, tako slep, toliki egoista, toliko svirep!

Dosta raspravljanja. Rekao sam da ću vam izneti ovu priču u pravoj svetlosti, i tako ću i učiniti.

XV

Ludo sam voleo Mariju, pa ipak reč ljubav nismo izgovorili. Željno sam očekivao njen povratak sa imanja da joj je kažem.

Ali ona se nije vraćala. Kako su prolazili dani, tako je u meni raslo ludilo. Napisao sam joj drugo pismo u kome sam jednostavno rekao: »Volim te, Marija, volim te, volim!«

Kroz dva dana sam najzad dobio odgovor u kome su stajale samo ove reči: »Bojim se da ću ti naneti mnogo zla.« Istog trenutka sam joj odgovorio: »Nije mi važno šta mi možeš učiniti. Umro bih kad ne bih mogao da te volim. Kad te ne vidim, svaki sekund je beskonačno mučenje.«

Prolazili su užasni dani, ali odgovor od Marije nije dolazio. Očajan, napisao sam: »Gaziš mi dušu.«

Sledećeg dana čuo sam preko telefona njen dalek i drhtav glas. Sem reči Marija, koju sam stalno ponavljao, nisam uspeo da kažem bilo šta, a to mi nije ni bilo moguće: grlo mi se bilo tako steglo da dugo nisam ništa mogao izgovoriti. Ona je rekla:

— Sutra se vraćam u Buenos Aires. Javiću ti čim stignem.

Sledećeg dana popodne javila mi se od svoje kuće.

— Hoću odmah da te vidim — rekao sam.

— Da, videćemo se još danas — odgovorila je.

— Čekam te na Trgu San Martin — rekao sam joj.

Izgledalo je da se Marija koleba. Zatim je odgovorila:

— Više bih volela na Trgu Rekoleta. Biću tamo u osam.

Koliko sam čekao taj trenutak, kako sam išao ulicama bez cilja, da vreme brže prođe! Koliko sam nežnosti osećao u duši, kako mi je divan izgledao svet, letnje popodne, deca koja su se igrala na pločniku. Sad mislim do koga li stepena ljubav zaslepljuje i kakvu magičnu moć preobražaja ima.

Lepota sveta! Ah, da umreš od smeha!

Bilo je osam i nekoliko minuta kada sam ugledao Mariju kako se približava tražeći me u tami. Bilo je vrlo kasno da bih video njeno lice, ali sam je prepoznao po načinu hoda.

Seli smo. Stegao sam joj ruku i ponavljao sam nerazumno njeno ime mnogo puta; nisam znao šta drugo da kažem, dok je ona ćutala.

— Zašto si otišla na imanje? — najzad sam naglo upitao. — Zašto si me ostavila samog? Zašto si ostavila ono pismo u tvojoj kući? Zašto mi nisi rekla da si udata?

Ona nije odgovarala. Stisnuo sam joj ruku. Jauknula je.

— Nanosiš mi bol, Huan Pablo — rekla je blago.

— Zašto mi ništa ne kažeš? Zašto ne odgovaraš?

Nije ništa rekla.

Zašto? Zašto?

Najzad je odgovorila:

— Zašto svemu treba odgovor? Ne govorimo o meni: govorimo o tebi, o tvojim radovima, o tvojim preokupacijama. Stalno sam mislila o tvom

slikanju, o onome što si mi govorio na Trgu San Martin. Želim da znam šta sada radiš, šta misliš, da li si slikao ili ne?

Opet sam joj ljutito stegao ruku.

— Ne — odgovorio sam joj. — Ne želim da govorim o sebi, želim da govorim o nama dvoma. Treba da znam da li me voliš. Samo to: da znam da li me voliš.

Nije odgovorila. Očajan zbog ćutanja i mraka koji nije dozvoljavao da odgonetnem njene misli kroz pogled, upalio sam šibicu. Ona je brzo okrenula lice skrivajući ga. Drugom rukom sam je uhvatio za lice i prisilio je da me pogleda: tiho je plakala.

— Ah ... znači, ne voliš me — rekao sam s gorčinom.

Ali dok se šibica gasila, video sam kako me gleda s nežnošću. A zatim, već u potpunom mraku, osetio sam kako njena ruka miluje moju glavu. Blago mi je rekla:

— Jasno da te volim ... Zašto treba izvesne stvari govoriti?

— Da — odgovorio sam joj — ali kako me voliš? Može se voleti na više načina. Može se isto tako voleti neki pas ili neki mališan. Hoću da kažem: ljubav, prava ljubav, razumeš?

Imao sam čudno osećanje: brzo sam upalio drugu šibicu. Baš kao što

sam osećao, Marijino lice se smešilo. To jest, više se nije smešilo, ali se smešilo desetinu sekunda ranije. Pokatkad mi se dešavalo da se odjednom okrenem s utiskom da me uhode i ne ugledam nikoga, a ipak sam osećao da je usamljenost koja me okružuje bila odskora, i da je nešto brzo iščezlo, a neki lak drhtaj kao da je još uvek treperio u prostoru. Bilo je to tako nešto.

— Smešila si se — rekao sam joj ljutito.

— Smešila? — upitala je zaprepašćeno.

— Da, smešila: mene ne možeš tako lako prevariti. Jasno zapažam detalje.

— Kakve detalje si zapazio? — upitala je oporo.

— Nešto je ostalo na tvom licu. Tragovi osmeha.

— A čemu bi se mogla smešiti? — upitala je opet oporo.

— Mojoj naivnosti, mom pitanju da li me stvarno voliš, ili me voliš kao nekog mališana, šta ja znam... Ali smešila si se, u to uopšte ne sumnjam.

Marija je odjednom ustala.

— Šta je? — upitao sam iznenađen.

— Idem — odgovorila je oporo.

Skočio sam kao opruga.

— Kako to, ideš?

— Da, idem.

— Kako to, ideš? Zašto?

Nije odgovorila. Skoro sam je prodrmao Oberna rukama.

— Zašto ideš?

— Bojim se da me ti ne razumeš.

Razbesneo sam se:

— Kako? Pitam te nešto što je za mene pitanje života ili smrti, i umesto da mi odgovoriš, ti se smešiš i još se ljutiš. Jasno da to ne mogu razumeti.

— Zamišljaš da sam se smešila — rekla je suvo.

— Siguran sam.

— E pa, varaš se. I neizmerno me boli što si to pomislio.

Nisam znao šta da mislim, bio sam vrlo utučen. Odmah zatim osetio sam da me ona nežno hvata za ruku, a onda sam čuo njen glas, sad tih i bolan:

— Ali kako si to mogao pomisliti?

— Ne znam, ne znam — odgovorio sam skoro plačuci.

Opet me je posadila na klupu i pomilovala po glavi, kao što je i u početku učinila.

— Upozorila sam te da ću ti naneti mnogo zla — rekla mi je posle nekoliko trenutaka ćutanja. — Sad vidiš da sam bila u pravu.

— To je bilo mojom krivicom — odgovorio sam.

— Ne, možda je krivica do mene — rekla je zamišljeno, kao da sama sa sobom govori.

»Kako je to čudno« — pomislio sam.

— Šta je čudno? — upitala je Marija.

Zaprepastio sam se i čak sam pomislio (mnogo dana kasnije) da je bila sposobna da čita misli. Ni danas ne znam da li sam glasno izgovorio te reci a da to nisam ni primetio.

— Šta je čudno? — ponovo je upitala, jer ja od zaprepašćenja nisam bio odgovorio.

— Kako je čudno to sa tvojim godinama.

— Sa mojim godinama?

— Da, sa tvojim godinama. Koliko ti je godina?

Nasmejala se.

— Šta misliš, koliko imam godina?

— To je baš čudno — odgovorio sam. — Prvi put kad sam te video, ličila si mi na devojkicu od jedno dvadeset šest godina.

— A sada?

— Ne, ne. Već u početku sam bio zbunjen, jer me je nešto nematerijalno navodilo na misao ...

— Na kakvu misao?

— Na misao da imaš mnogo godina. Pokatkad se osećam pored tebe kao dete.

— Koliko je tebi godina?

— Trideset osam.

— Vrlo si mlad, stvarno.

Zbunio sam se. Ne zbog toga što sam verovao da imam mnogo godina, nego što sam, uprkos svemu, morao biti stariji od nje; jer, u svakom slučaju, nije bilo moguće da ona ima više od dvadeset šest godina.

— Vrlo mlad — ponovila je, pogađajući da sam se začudio.

— A ti, koliko imaš godina? — insistirao sam.

— Kakvog to ima značaja? — odgovorila je ozbiljno.

— A zašto si pitala za moje godine? — rekao sam skoro izazvan.

— Ovaj razgovor je apsurdan — odgovorila je. — To je sve skupa jedna glupost. Čudi me da se baviš takvim stvarima.

Ja da se bavim tim stvarima? Zar mi da vodimo sličan razgovor? Uistinu, kako se moglo to dogoditi? Bio sam toliko zbunjen da sam zaboravio zašto sam postavio početno pitanje. Ne, bolje rečeno, nisam ispitivao uzrok početnog pitanja. Tek sam kod kuće, posle nekoliko časova, shvatio duboko značenje ovog, na izgled tako prostog, razgovora.

XVI

Više od mesec dana viđali smo se skoro svaki dan. Ne želim da se ponovo sećam do u tančine svega što se dešavalo u to divno, a istovremeno i strašno vreme. Bilo je suviše tužnih stvari da bih želeo da ih ponovo oživim u sećanju.

Marija je počela da dolazi u atelje. Scena sa šibicama se, sa malim varijacijama, ponovila dva ili tri puta, i ja sam živeo opsednut mišlju da je njena ljubav u najboljem slučaju bila ljubav majke ili sestre. Tako da mi se telesna veza činila kao garancija istinske ljubavi.

Od sada ću kazati da je ta pomisao bila jedna od tolikih mojih naivnosti, jedna od onih naivnosti kojima se Marija sigurno smejala meni iza leđa. Telesna ljubav, daleko od toga da me umiri, još više me je poremetila, donela mi je nove mučne sumnje, bolne scene nerazumevanja, okrutne eksperimente sa Marijom.

Časovi koje smo provodili u ateljeu časovi su koje možda nikad neću zaboraviti. Moja osećanja u celom tom periodu oscilirala su između najčistije ljubavi i najžešće mržnje zbog protivrečnosti i Marijinog neobjašnjivog ponašanja. Uprkos tome što se potpuno predavala, odjednom bi me hvatala sumnja da je sve bilo pritvorno. Na trenutke mi se činila kao stidljiva šiparica, a odjednom, opet, kao da je bila svakakva

žena, a tada bi dugi niz sumnji defilovao kroz moje misli: gde? kako? s kim? kada?

U takvim prilikama nisam mogao izbeći pomisao da je Marija igrala najsuptilniju i strašnu komediju, i da sam ja bio u njenim rukama kao naivni dečaćić koga zavaravaju lakim pričama da bi jeo ili spavao. Pokatkad me je obuzimao strašan stid, trčao sam da se obučem, a zatim sam jurio na ulicu da se osvežim i da preživim svoje sumnje i strahovanja. Drugih dana, pak, moja reakcija je bivala pozitivna i brutalna: bacao sam se na nju, hvatao je za ruke kao kleštima, uvijao ih, zarivao joj pogled u oči nastojeći da joj iznudim dokaz ljubavi, prave ljubavi.

Ali ništa od svega toga nije ono što hoću da kažem. Moram da priznam da ni sam ne znam šta želim da kažem sa onim »prava ljubav«; i zanimljivo je da, mada sam često upotrebljavao taj izraz u ispitivanjima, nikad do danas nisam u potpunosti analizirao njen smisao. Šta to znači? Ljubav koja uključuje čulnu strast? Možda sam je u svom očaju tražio, da bih se čvršće vezao sa Marijom. Bio sam siguran da smo, u izvesnim slučajevima, uspevali da se vežemo, ali na tako suptilan način, tako prolazno, tako tanano, da sam se docnije osećao još beznadežnije usamljen nego pre, sa onim neodređenim nezadovoljstvom koje osećamo kad hoćemo da rekonstruišemo izvesne ljubavi iz snova. Znam da smo, iznenada, gledajući neki park predveče ili odlazak nekog teretnog broda sa čudnim imenom, doživljavali izvesne zajedničke trenutke. I to što smo bili zajedno ublažavalo je melanholiju, koja je uvek pratila osećanja, sigurno prouzrokovana neshvatljivom suštinom ovih

lepota koje začas iščeznu. Bilo je dovoljno da se pogledamo, pa da znamo da mislimo, ili, bolje rečeno, da osećamo isto.

Jasno je da smo skupo plaćali ove trenutke, jer sve što se posle događalo izgledalo je prosto i ružno. Sve što smo činili (razgovarali, pili kafu) bilo je bolno, jer je pokazivalo koliko su bili retki ti trenuci razumevanja. I što je bilo još gore, prouzrokovali su nova udaljavanja, jer sam je primoravao — u očajnoj želji da na neki način učvrstim ovo sjedinjavanje — da se telesno sjedinimo; uspevalo nam je da potvrdimo da je nemoguće produžiti ih ili učvrstiti ih nekim materijalnim aktom. Ali ona je otežavala situaciju, jer se, možda u želji da me liši ove fiks-ideje, pretvarala da oseća stvarno i skoro neverovatno zadovoljstvo; i onda je dolazilo do toga da se brzo obučem i pobegnem na ulicu, ili da joj brutalno stežem ruke i želim da iznudim priznanje o istinitosti njenih osećanja. I sve je bilo tako strašno, da je ona, kad bi osetila da se približavamo telesnoj ljubavi, pokušavala da to izbegne. Na kraju je pala u potpuni skepticizam i nastojala da shvatim da je to ne samo nekorisno za našu ljubav nego čak i opasno.

Ovakvim stavom uspela je samo da poveća moje sumnje u pogledu vrste njene ljubavi, jer sam se ja pitao ne tera li ona šegu da bi posle mogla dokazivati da je telesna ljubav opasna i da je na taj način ubuduće izbegne, budući da je istina da ju je od početka prezirala i zbog toga se pravila da u njoj uživa. Naravno, dolazilo je i do drugih svađa i bilo je beskorisno da ona pokuša da me ubeđuje govoreći mi o parkovima i brodovima: uspevala je samo da me još više zaludi novim i najtananim sumnjama, i tako je opet dolazilo do novih, još komplikovanijih

ispitivanja.

Ono što me je najviše ozlojeđivalo u tim eventualnim prevarama bilo je to što sam joj se predao bez ikakve odbrane, kao neko derište.

— Ako li ikad posumnjam da si me prevarila — govorio sam joj ljutito — ubiću te kao psa.

Uvijao sam joj ruke i gledao uporno u oči, ne bi li otkrio kakav znak, neki sumnjiv sjaj, neki neuhvatljiv blesak ironije. Ali me je ona u tim časovima gledala uplašeno kao dete, ili tužno sa rezignacijom, dok se ćutke počinjala oblačiti.

Jednog dana razgovor je bio žučniji nego obično i doviknuo sam joj jednu strašnu reč. Marija je zanemela i ukočila se. Zatim je, polako, ćutke otišla da se obuče iza paravana za modele; i kada sam ja, pošto sam se borio sa mržnjom i kajanjem, potrčao da zatražim izvinjenje, video sam njeno lice obliveno suzama. Nisam znao šta da radim: nežno sam joj ljubio oči, ponizno sam zatražio izvinjenje, plakao sam pred njom, optužio sam sebe da sam svirepo čudovište, nepravedno i osvetoljubivo. I ovo je trajalo sve dok je ona pokazivala tragove očaja, ali čim bi se smirila i radosno osmehnula, počelo mi se činiti da je neprirodno što ona nije i dalje tužna: mogla se smiriti,

ali je bilo krajnje sumnjivo da se ona prepusti radosti pošto sam joj doviknuo takvu reč, izgledalo mi je da bi se svaka žena osećala poniženom kada bi je tako okvalifikovali, pa i sama prostitutka, no

nijedna žena ne bi mogla tako brzo postati vesela, sem ako nema izvesne istine u onome što sam za nju rekao.

Slične scene su se ponavljale skoro svaki dan. Pokatkad su se završavale relativnim mirom, i mi smo izlazili da se šetamo po Trgu Francuska kao dvoje zaljubljenih mladih, razgovarajući o slikarstvu, muzici, i nije bilo retko da mi ona tiho otpeva neku ariju. Ali ovi trenuci nežnosti bili su sve ređi i kraći, kao prolazni odblesci sunca na sve burnijem i mračnijem nebu. Moje sumnje i moja ispitivanja su obavijala sve, kao neka lijana koja obavija i guši drveće nekog parka u monstruočnoj mreži.

XVII

Moja ispitivanja, svakim danom sve češća i izvitoperenija, bila su zbog njenog ćutanja, njenih pogleda, njenih izgubljenih reči, njenog odlaska na imanje, njenih ljubavi. Jedanput sam je pitao zašto se još uvek zove »gospođica Iribarne«, umesto »gospođa Aljende«. Nasmejala se i rekla:

— Ala si ti dete! Zašto je to važno?

— To mi je veoma važno — odgovorio sam ispitujući njene oči.

— To je porodični običaj — odgovorila mi je prestajući da se osmehuje.

— Bez sumnje — dobacio sam — prvi put kada sam govorio sa tvojom kućom i pitao za »gospođicu Iribarne«, služavka se kolebala za trenutak

pre no što mi je odgovorila.

— Učinilo ti se.

— Može biti, ali zašto me nije ispravila?

Marija se ponovo smešila, ali jače.

— Upravo sam ti objasnila — rekla je — da je to naš običaj, prema tome i služavka to isto tako zna. Svi me zovu Marija Iribarne.

— Marija Iribarne mi izgleda prirodno, ali mi manje prirodno izgleda da se služavka tako malo čudi kad te zovu »gospođica«.

— Ah... nisam primetila da te je to iznenadilo. Dobro, to nije uobičajeno i možda to objašnjava kolebanje služavke.

Zamislila se kao da prvi put primećuje problem.

— Ali ipak me nije ispravila — nastavio sam.

— Ko? — upitala je kao dolazeći k sebi.

— Služavka. Nije me ispravila u vezi sa onim »gospođica«.

— Ali, Huan Pablo, sve to nema nikakvog značaja i ne znam sta hoćeš s tim.

— Hoću da pokažem da to nije bilo prvi put da te zovu »gospođica«. Da je prvi put, služavka bi ispravila.

Marija se počela smejati.

— Pa to je fantastično — rekla je skoro veselo, milujući me nežno.

Bio sam ozbiljan.

— Sem toga — nastavio sam — kad si mi odgovorila prvi put, tvoj glas je bio neodređen, skoro služben, dok nisi zatvorila vrata. Zatim si nastavila da govoriš blagim glasom. Otkud ta promena?

— Ali, Huan Pablo — odgovorila je uozbiljivši se — kako sam mogla govoriti s tobom tako pred služavkom?

— Da, to je razumljivo; ali kazala si: »kad zatvorim vrata, znaju da ne treba da me uznemiravaju«. Ta rečenica se nije mogla odnositi na mene, jer sam tada prvi put sa tobom govorio. Isto tako se nije mogla odnositi ni na Huntera, pošto njega možeš da vidiš kad god hoćeš na imanju. Čini mi se očigledno da ima i drugih osoba sa kojima govoriš ili sa kojima si govorila. Zar nije tako?

Marija me je tužno gledala.

— Mogla bi odgovoriti, umesto da me gledaš s tugom — ljutito sam

dodao.

— Ali, Huan Pablo, to su detinjarije sve što govoriš. Jasno je da razgovaram i sa drugim osobama: rođacima, porodičnim prijateljima, mojom majkom, šta ja znam ...

— Ali čini mi se da za tu vrstu razgovora nije potrebno skrivati se.

— A ko ti dozvoljava da kažeš da se skrivam? — žustro je odgovorila.

— Ne uzbuđuj se! Ti si mi sama govorila jednom prilikom o nekom Rikardu, koji ti nije bio ni rođak, ni porodični prijatelj, ni tvoja majka.

Marija je bila vrlo utučena.

— Jadni Rikard — rekla je blago.

— Zašto jadni?

— Ti dobro znaš šta se dogodilo i da sam na izvestan način i ja donekle kriva. Pisao mi je strašna pisma, ali nikad nisam ništa mogla učiniti za njega. Jadni Rikard!

— Voleo bih da mi pokažeš neko od tih pisama.

— Čemu, ako je već mrtav?

— Nije važno, ipak bih voleo.

— Sva sam spalila.

— Mogla si mi odmah reći da si ih spalila. Ne, nego si mi rekla: »Čemu, ako je već mrtav?« Uvek isto. A sem toga, ako si zaista to učinila, zašto si ih spalila? Jednom si mi poverila da čuvaš sva svoja ljubavna pisma. Mora da su pisma tog Rikarda bila vrlo kompromitujuća, kad si to učinila. Zar ne?

— Nisam ih spalila zato što su bila kompromitujuća, nego zato što su bila tužna. Deprimirala su me.

— Zašto su te deprimirala?

— Ne znam... Rikard je bio depresivan čovek. Bio je veoma sličan tebi.

— Jesi li bila zaljubljena u njega?

— Molim te ...

— Molim te šta? — Ma nemoj, Huan Pablo. Svaka tvoja misao ...

— Ne vidim da je nerazumna. Zaljubljuje se, piše ti pisma tako strašna da smatraš da je bolje spaliti ih, ubija se, a ti misliš da je moja misao nerazumna. Zašto?

— Jer, uprkos svemu, nikad nisam bila zaljubljena u njega.

— Zašto nisi?

— Zaista ne znam. Možda zato što nije bio moj tip.

— Kazala si da je bio sličan meni.

— Zaboga, htela sam da kažem da je bio sličan tebi u izvesnom smislu, ali ne da je bio identičan. Taj čovek je bio nesposoban da stvori bilo šta, bio je destruktivan, imao je ubitačnu inteligenciju, bio je nihilista. Nešto tako kao tvoja negativna strana.

— Dobro. Ali i dalje ne razumem potrebu da spalíš pisma.

— Opet ti kažem da sam ih spalila jer su me deprimirala.

— Ali mogla si ih čuvati i ne čitati. To samo dokazuje da si ih mnogo puta čitala dok ih nisi spalila. A ako si ih toliko puta čitala, to je bilo zbog nečega. Zbog nečega u njemu što te je moralo privlačiti.

— Nisam rekla da me nije privlačio.

— Rekla si da nije bio tvoj tip.

— Bože moj, bože moj! Rikard me je privlačio kao što me privlači smrt ili ništavilo. A verujem da čovek ne treba tim osećanjima da se preda

pasivno. Možda ga zbog toga nisam volela. Zato sam spalila njegova pisma. Kada je umro, odlučila sam da uništim sve što je produžavalo njegovo postojanje.

Bila je potištena i nisam uspeo da izvučem više nijednu reč o Rikardu. Ali moram dodati da me nije taj čovek najviše mučio, jer, na kraju krajeva, o njemu sam dosta saznao. Mučile su me nepoznate osobe, senke koje nikad nije spominjala, a koje sam svakako osećao da se tiho i mračno kreću u njenom životu. O Mariji sam zamišljao najgore stvari baš u vezi sa ovim anonimnim senkama. Mučila me je, a i danas me još muči reč koja joj se omakla iz usta u jednom trenutku telesne ljubavi.

Ali među svim tim složenim ispitivanjima bilo je jedno koje je bacilo strašnu svetlost na Mariju i njenu ljubav.

XVIII

Bilo je logično pomisliti da je nekad morala nešto osećati za Aljendea, kad se već venčala s njim. Moram reći da je taj problem, koji bismo mogli nazvati »problem Aljende«, bio jedan od onih koji su me najviše opsedali. Bilo je raznih zagonetki koje sam hteo razjasniti, a naročito ove dve: da li ga je nekad volela? Voli li ga još uvek? Ova dva pitanja se nisu mogla uzeti odvojeno; bila su vezana sa drugim pitanjima: ako nije volela Aljendea, koga je volela? Mene? Huntera? Neku od onih tajanstvenih osoba s telefona? Ili je, pak, bilo moguće da voli razne osobe na razne načine, kao što se događa izvesnim ljudima? Ali isto tako

je bilo moguće da ne voli nikoga i da svakom od nas, ubogih đavola, dečaka, govori da smo jedini, a da su ostali obične senke, bića sa kojima je održavala površnu ili prividnu vezu.

Jednog dana sam odlučio da razjasnim problem Aljende. Počeo sam s pitanjem zašto se udala za njega.

— Volela sam ga — odgovorila je.

— Znači, sada ga ne voliš.

— Nisam rekla da sam ga prestala voleti — odgovorila je.

— Rekla si: »volela sam ga«. Nisi rekla: »volim ga«.

— Uvek se hvataš za reči i sve izvrćeš do neverovatnog — protestovala je Marija. — Kad sam rekla da sam se udala jer sam ga volela, nisam htela da kažem da ga sad ne volim.

— Ah, onda voliš njega — kazao sam brzo, kao da želim da je uhvatim u greški u vezi sa izjavama datim pri ranijim ispitivanjima.

Čutala je. Izgledala je utučena.

— Zašto ne odgovaraš? — upitao sam.

— Jer mi se čini da nema svrhe. Ovaj razgovor smo često vodili na skoro

isti način.

— Ne, ovaj nije kao oni prethodni. Pitao sam te da li sada voliš Aljendea, i rekla si mi: da. Čini mi se da se sećam da si mi drugom prilikom, u Luci, rekla da sam ja prva osoba koju si volela.

Marija je opet ćutala. Ljutilo me je ne samo to što je bila protivrečna nego i to što je trebalo muke da joj izvučeš bilo kakvu izjavu.

— Šta kažeš na to? — opet sam upitao.

— Ima mnogo načina da se voli i ljubi — odgovorila je umorno. — Valjda shvataš da sada ne mogu voleti Aljendea na isti način kao pre toliko godina, kada smo se uzeli.

— Na kakav način?

— Kako, na kakav način? Znaš šta hoću da kažem.

— Ništa ne znam.

— Često sam ti to govorila.

— Govorila si, ali nikad nisi objasnila.

— Objasnila! — uzviknula je ogorčeno. — Ti si hiljadu puta govorio da ima mnogo stvari koje ne dozvoljavaju objašnjenje, a sad mi kažeš da

objasnim nešto toliko složeno. Hiljadu puta sam ti rekla da je Aljende moj veliki drug, da ga volim kao brata, da ga čuvam, da osećam mnogo nežnosti prema njemu, veliko divljenje prema ozbiljnosti njegovog duha, da mi se čini superiornijim od mene u svakom pogledu, da se pored njega osećam kao bedno i grešno biće. Kako, dakle, možeš pretpostaviti da ga ne volim?

— Nisam ja taj koji je rekao da ga ne voliš. Ti si mi sama rekla da sada nije isto kao kad si se udala. Možda je trebalo da zaključim da si ga volela kad si se udala, kao što kažeš da sada voliš mene. S druge strane, pre nekoliko dana u Luci rekla si mi da sam ja prva osoba koju si stvarno zavolela.

Pogledala me je tužno.

— Dobro, pustimo kraju tu protivrečnost — nastavio sam. — Ali vratimo se Aljendeu. Kažeš da ga voliš kao brata. Sada želim da mi odgovoriš samo na jedno pitanje: imaš li telesnih odnosa sa njim?

Marija me je još tužnije pogledala. Čutala je jedan trenutak i na kraju me je upitala vrlo bolnim glasom:

— Je li potrebno i na to da odgovorim?

— Da, apsolutno je potrebno — kazao sam suvo.

— Izgleda mi strašno da me na taj način ispituješ.

— To je vrlo jednostavno: treba da kažeš »da« ili »ne«.

— Odgovor nije tako jednostavan: može se imati i ne imati.

— Vrlo dobro — zaključio sam hladno. — To znači: da.

— E pa, dobro: da.

— To znači da ga želiš.

Ovo sam izjavio gledajući je pažljivo u oči; to sam učinio zlonamerno, bio je to najbolji put da izvučem niz zaključaka. Nisam verovao da ga zaista želi (mada je i to bilo moguće s obzirom na Marijin temperament), nego sam hteo da je nateram da razjasni ono »volim ga kao brata«. Marija je, kao što sam i očekivao, oklevala da odgovori. Sigurno je smišljala reči. Najzad je kazala:

— Rekla sam da sa njim imam odnose, ne da ga želim.

— Ah! — uzviknuo sam pobedonosno. — To znači da imaš odnose iako ne želiš, ali ga držiš u uverenju da ga želiš.

Marija se skamenila. Niz njeno lice su tiho potekle suze. Pogled joj je ličio na razbijeno staklo.

— Nisam to rekla — polako je promrmrljala.

— Zbog toga što je to očigledno — nastavio sam neumoljivo — jer da si pokazala da ništa ne osećaš, da ga ne želiš, da si pokazala da je telesno sjedinjavanje žrtva koju prinosiš u čast njegove ljubavi, u čast tvog divljenja njegovom uzvišenom duhu i tako dalje, Aljende ne bi nikad više legao s tobom. Drugim rečima: činjenica da to i dalje činiš pokazuje da si ti u stanju da ga prevariš ne samo u pogledu svojih osećanja nego čak i u pogledu svoje čulnosti. I da si sposobna da savršeno glumiš uživanje.

Marija je gledala u zemlju tiho plačući.

— Neverovatno si svirep — konačno je mogla da kaže.

— Pustimo na stranu razmatranje forme: mene interesuje suština. Osnovno je to da si ti u stanju da godinama varaš svoga muža ne samo u pogledu svojih osećanja nego i u pogledu svoje čulnosti. Zaključak bi i đak mogao izvući: zašto ne bi varala i mene? Sada ćeš razumeti zašto sam često ispitivao istinitost tvoje čulnosti. Uvek se sećam kako je Dezdemonin otac upozorio Otela da bi jedna žena koja je prevarila oca mogla prevariti i drugog čoveka. A meni ništa nije moglo izbiti iz glave činjenicu da si stalno varala Aljendea, godinama.

Za trenutak sam osetio želju da budem svirep do krajnosti, pa sam dodao, mada sam bio svestan da je to bilo vulgarno i grubo:

— Varati jednog slepca!

XIX

I pre no što sam izgovorio tu rečenicu, već sam se bio malo pokajao. U meni — koji sam hteo da je izgovorim i doživim perverzno zadovoljstvo — neko čistije i nežnije biće bilo je spremno da preuzme inicijativu ukoliko svirepost rečenice učini svoj efekat, i već je prećutno na izvestan način stalo na Marijinu stranu pre no što su izgovorene te glupe i beskorisne reči (šta sam, u stvari, njima mogao postići). Tako da ih je to biće iznutra slušalo sa užasom čim su počele da silaze sa mojih usana, kao da, uprkos svemu, nije ozbiljno verovalo da je moguće da ih drugo biće izgovori. I kako su reči silazile, počelo je da upravlja mojom savešću i mojom voljom, i skoro je na vreme stigla njegova odluka da spreči da rečenica siđe kompletna. Tek što sam je izgovorio (jer sam, uprkos svemu, dovršio rečenicu), potpuno je zagospodarilo sa mnom i zahtevalo da tražim izvinjenje, da se ponizim pred Marijom, da priznam svoju glupost i svirepost. Koliko je puta ta prokleta deljivost moje savesti bila vinovnik strašnih događaja! Dok me je jedna strana navodila da učinim divno delo, druga me je optuživala za prevaru, licemerstvo i lažno dobročinstvo; dok me je jedna navodila da vređam neko ljudsko biće, druga ga je sažaljevala i optuživala me za ono za šta ja optužujem druge; dok mi je jedna omogućavala da vidim kako je svet divan, druga mi je ukazivala koliko je on ružan i koliko je smešno svako osećanje sreće. Pa eto, bilo je, u svakom slučaju,, već kasno da se na Marijinoj duši zaceli otvorena rana (a to mi je gluvo potvrđivalo, kao iz daljine, zadovoljeno zlovoljom moje drugo ja, koje je bilo zaronilo tamo u

nekakvu smrdljivu jazbinu), da, bilo je već suviše kasno. Marija se, krajnje umorna, ćutke uspravila, dok je njen pogled (kako sam ga poznavao!) dizao pokretni most koji je pokatkad spuštala među naše duše: bio je to tvrd pogled neprobojnih očiju. Odjednom me je obuzela misao da se taj most digao zauvek, i u iznenadnom naletu očajanja nisam se dvoumio, da se podvrgnem najvećim poniženjima: na primer, da joj ljubim noge. Pošlo mi je za rukom da me samo sažaljivo pogleda i da joj se pogled za trenutak omekša. Ali iz sažaljenja, samo iz sažaljenja.

Dok je izlazila iz ateljea, još jednom me je pokušala uveriti da se ne ljuti na mene, i ja sam zaronio u potpuno odsustvo volje. Nisam znao šta da radim, stajao sam nasred ateljea i kao budala gledao u jednu tačku. Dok odjednom nisam shvatio da je trebalo da učinim masu stvari.

Istrčao sam na ulicu, ali Marije već nije nigde bilo. Pojurio sam taksijem ka njenoj kući, jer sam pretpostavljao da ona neće ići pravo kući, pa sam očekivao da ću je sresti prilikom njenog dolaska. Uzalud sam čekao više od jednog sata. Pozvao sam je telefonom iz jedne kafane: kazali su mi da nije kod kuće i da se nije vraćala još od četiri sata (upravo od kada je pošla u moj atelje). Čekao sam još nekoliko sati. Zatim sam opet zvao telefonom: kazali su mi da Marija neće dolaziti kući do noći.

Očajan, izašao sam da je tražim na sve strane, to jest na mestima gde smo se obično sastajali i šetali: Rekoleta, Avenida Sentenario, Trg Francuska, Nova luka. Nisam je nigde video; shvatio sam da je bilo najverovatnije da sada šeta bilo kuda, samo ne na mestima koja su je podsećala na naše najlepše časove. Opet sam odjurio do njene kuće, ali

je već bilo vrlo kasno i verovatno se već vratila. Ponovo sam telefonirao: bila se zaista vratila; ali su mi rekli da je legla i da joj je nemoguće da dođe na telefon. A ipak sam dao svoje ime.

Nešto se među nama slomilo.

XX

Vratio sam se kući s osećanjem potpune usamljenosti.

Uglavnom, ovo osećanje da si sam na svetu javlja se pomešano sa ponosnim osećanjem superiornosti: omalovažavam ljude, čine mi se prljavi, ružni, nesposobni, zavidni, prosti, škrti; ne plaši me moja usamljenost, ona je skoro olimpijska.

Ali u tom trenutku, kao i u drugim sličnim, osećao sam se usamljen zbog svojih osobina, zbog svojih prljavih dela. U takvim slučajevima osećam da je svet dostojan prezrenja, ali shvatam da sam i ja deo njega. U takvim trenucima obuzima me bes samouništenja, uljuljukujem se iskušenjem samoubistva, opijam se, tražim prostitutke ... I osećam izvesno zadovoljstvo dokazujući svoju vlastitu niskost, potvrđujući da nisam bolji od prljavih čudovišta koja me okružuju.

Te noći sam se opio u jednoj običnoj krčmi. Bio sam potpuno pijan kad sam osetio strašno gađenje prema ženi koja je bila sa mnom i mornarima koji su me okruživali, pa sam trkom izleteo na ulicu. Išao sam

po Viamonte i spustio se do pristaništa. Tamo sam seo i plakao. Prljava voda odozdo stalno me je dovođila u iskušenje. Čemu patiti?

Samoubistvo dovođi čoveka u iskušenje zbog lakog uništenja: za jedan tren ceo ovaj apsurdni svet se sruši kao neka gigantska utvara, kao da je čvrstina njegovih oblakodera, njegovih krstarica, tenkova, zatvora, samo jedna iluzija u kojoj su čvrsti jedino oblakoderi, krstarice, tenkovi i zatvori iz neke more.

Život u svetlosti ovakvog razmišljanja izgleda kao neka duga mora od koje se čovek ipak ne može osloboditi smrću, koja bi bila kao nekakvo buđenje. Ali zašto buđenje? Ova neodlučnost da se strmoglavim u večito i apsolutno ništa zadržavala me je u svim planovima samoubistva.

Uprkos svemu, čovek je toliko vezan za ono što postoji, da na kraju više voli da podnosi njegovu nesavršenost i bol koji nanosi ružnoća nego da uništi iluziju jednim aktom sopstvene volje. A isto tako se često dešava da — kad stignemo do ivice očajja, koji prethodi samoubistvu, kada smo iscrpeli sve ono što je zlo i stigli do tačke kada se zlo ne može više prevazići — bilo kakav elemenat dobra, pa ma koliko sićušan bio, dobija neizmernu vrednost, postaje odlučujući, i hvatamo se za nj, kao što se očajnik hvata za bilo kakvu travku kad je u opasnosti da se skotrlja u neki ambis.

Bilo je skoro svanulo kad sam odlučio da se vratim kući. Ne znam kako, ali, uprkos ovoj odluci (koje se vrlo dobro sećam), odjednom sam se našao pred Aljendeovom kućom. Interesantno je, ah se uopšte ne sećam šta se u međuvremenu zbilo. Na pristaništu sam, gledam u prljavu vodu i mislim: »Sad treba da idem na spavanje«, i odjednom se nađem pred

Aljendeovom kućom, gde gledam u peti sprat. Zašto gledam? Glupo je i pomisliti da bih je u ovo doba mogao videti. Dugo sam bio zablenu, dok mi nije pala na pamet ideja: spustiti se do avenije, potražiti kafanu i pozvati telefonom. To sam učinio, ne misleći šta da kažem da bih se opravdao zašto telefoniram u ovo vreme. Kad je posle pet minuta zvonjenja neko odgovorio, ukočio sam se i ni usta nisam otvorio. U paničnom strahu obesio sam slušalicu, izašao iz kafane i pošao nasumice. Odjednom sam se ponovo našao u kafani. Da ne bih privlačio pažnju, poručio sam jednu klekovaču i, dok sam je pio, odlučio sam da se vratim kući.

Posle prilično dugog vremena, najzad sam se našao u ateljeu. Onako obučen bacio sam se na krevet i zaspao.

XXI

Probudio sam se, u pokušaju da viknem, i odjednom sam se našao na nogama nasred ateljea. Sanjao sam ovo: trebalo je nas nekoliko da idemo u kuću jednog gospodina koji nas je pozvao. Došao sam pred kuću, koja je spolja izgledala kao svaka druga, i ušao unutra. Istog trenutka kada sam ušao bio sam siguran da to nije bilo tako. Da se razlikovala od ostalih. Vlasnik mi je rekao:

— Čekao sam vas.

Osetio sam da sam upao u neku klopku i hteo sam da bežim. Učinio sam

ogroman napor, ali bilo je kasno: telo me već nije slušalo. Pomirio sam se s tim da vidim šta će se desiti, kao da je posredi nešto što nema veze sa mnom. Onaj čovek je počeo da me pretvara u pticu, pticu veliku kao čovek. Počeo je od nogu: video sam kako se malo-pomalo moje noge pretvaraju u noge petla ili tako nešto. To se nastavilo u transformaciju celog tela odozdo prema gore, kao kad nadolazi voda u nekom bazenu. Sada su mi jedina nada bili prijatelji koji, ne znam iz kojih razloga, nisu dolazili. Kad su najzad stigli, desilo se nešto što me je zaprepastilo: nisu primetili da sam se transformisao. Ophodili su se sa mnom kao i obično, što je bio dokaz da su me videli onakvog kakav sam oduvek bio. Misleći da ih je čarobnjak hipnotisao, tako da me vide kao normalnu osobu, odlučio sam da im ispričam šta mi je učinio. Mada sam nameravao da im mirno ispričam ovaj fenomen, da ne bih izazvao čarobnjaka suviše jakom reakcijom (što bi ga moglo navesti da učini nešto još gore), počeo sam da pričam iz svega glasa. Onda sam primetio dve neverovatne stvari: rečenica koju sam hteo da kažem pretvorila se u pravo kreštanje, očajno i čudno kreštanje, možda zbog toga što je u sebi sadržavalo nešto ljudsko; a što je bilo neuporedivo gore, moji prijatelji nisu čuli to kreštanje, kao što nisu videli ni moje telo u obliku ptičurine; naprotiv, izgledalo je da čuju moj obični glas koji govori obične stvari, jer nijednog trenutka nisu pokazali ni najmanji znak zaprepašćenja. Ućutao sam uplašeno. Vlasnik kuće me tada pogleda sa podrugljivim sjajem u očima, skoro neuhvatljivim, koji sam samo ja mogao nazreti. Tada sam shvatio da niko nikad neće saznati da sam pretvoren u pticu. Bio sam izgubljen zanavek, a tajna će sići sa mnom u grob.

XXII

Kao što rekoh, kad sam se probudio, našao sam se na nogama nasred sobe, sav obliven hladnim znojem.

Pogledao sam na sat: bilo je deset pre podne. Pojurio sam ka telefonu. Rekli su mi da je otišla na imanje. Bio sam kao ubijen. Dugo vremena proveo sam ležeći na krevetu, ne odlučujući se ni na šta, dok se konačno nisam rešio da napišem jedno pismo.

Sad se ne sećam tačno reči toga pisma, koje je bilo vrlo dugo, ali otprilike govorio sam joj da me izvini, da sam đubre, da ne zaslužujem njenu ljubav, da sam s pravom osuđen da umrem u najvećoj samoći.

Užasni dani su prolazili, a odgovora nije bilo. Poslao sam joj drugo pismo, pa onda treće, pa četvrto, govoreći uvek isto, ali svaki put sve neutešnije. Odlučio sam da joj u poslednjem ispričam sve što se dogodilo one noći posle našeg rastanka. Nisam izostavljao detalje, ni niskosti, kao što nisam propustio ni da joj priznam da sam bio u iskušenju da izvršim samoubistvo. Bilo me je stid da to upotrebim kao oružje, ali sam ipak upotrebio. Moram dodati da sam se raznežio sam nad sobom dok sam opisivao ono najniže što sam radio i svoje očajanje zbog usamljenosti u noći pred njenom kućom u Ulici Posadas, pa sam čak i plakao od samosažaljenja. Mnogo sam se nadao da će Marija, čitajući ovo pismo, osetiti nešto slično, i ta nada me je prilično razvedrila.

Iskreno rečeno, kada sam poslao preporučeno pismo, bio sam optimista.

Kao odgovor došlo je od Marije pismo puno nežnosti. Osećao sam da će se ponoviti nešto iz naših časova ljubavi, ako ne sa onom divnom originalnom prozračnošću, a ono bar sa nekim bitnim osobinama, otprilike onako kao što je kralj uvek kralj, iako su ga neverni i perfidni podanici trenutno izdali i ukaljali.

Htela je da dođem na imanje. Brzo sam spremio kofer i kutiju sa bojama i kao lud otrčao na stanicu Konstitution.

XXIII

Stanica Aljende je jedna od onih seoskih stanica sa nekoliko ljudi, sa šefom u košulji, jednim kolima i nekoliko kanti s mlekom.

Razljutile su me dve stvari: odsustvo Marije i prisustvo šofera.

Tek što sam sišao, prišao mi je šofer i upitao me:

— Vi ste gospodin Kastel?

— Ne — odgovorio sam ozbiljno. — Nisam gospodin Kastel.

Odmah sam pomislio da će biti teško čekati na stanici voz za povratak: mogao je kasniti pola dana ili tako nešto. Odlučio sam, zlovoljno, da

priznam svoj identitet.

— Da — skoro odmah sam dodao — ja sam gospodin Kastel.

Šofer me je zaprepašćeno pogledao.

— Držite — rekao sam mu, dodajući mu svoj kofer i kutiju sa bojama...

Dođosmo do automobila.

— Gospođa Marija se nije osećala dobro — objasnio mi je čovek.

»Nije se osećala dobro« — promrmljao sam polako. Kako sam znao te izgovore! Opet me je spopala misao da se vratim u Buenos Aires, ali sada, pored čekanja na voz, postojala je i druga stvar: potreba da uverim šofera da ja zaista nisam Kastel, ili možda potreba da ga ubedim da, iako sam Kastel, nisam lud. Brzo sam razmišljao o raznim mogućnostima koje su mi padale na pamet i došao do zaključka da bi, zacemento, bilo teško uveriti šofera. Odlučio sam da pustim da me odveze na imanje. Uostalom, šta bi se desilo u slučaju da se vratim? Bilo je lako pretpostaviti da bi to bilo ponavljanje mnogih ranijih situacija: Ostao bih sa svojim još žešćim besom zbog nemogućnosti da ga iskalim na Mariji, užasno bih patio što je nisam video, ne bih mogao raditi; i sve to u čast eventualnog mučenja Marije. A kažem eventualnog, jer nikad nisam mogao stvarno utvrditi da li je muče ovakve represalije.

Hunter je imao neke sličnosti s Aljendeom (mislim da sam već rekao da

su prvi rođaci), bio je visok, crn, pre mršav, ali pogleda koji izmiče.

»Ovaj čovek je bez volje i licemer« — pomislio sam. Ova pomisao me je razveselila (to sam, u najmanju ruku, verovao tog trenutka).

Primio me je sa ironičnom pristojnošću i predstavio me jednoj mršavoj ženi koja je pušila na vrlo dugoj muštikli. Imala je pariski naglasak, zvala se Mimi Aljende, bila je zloćudna i kratkovidna.

Ma gde je, do đavola, Marija? Da li se zaista ne oseća dobro? Toliko sam je bio željan, da sam skoro zaboravio na prisustvo ovih bića. Ali kad sam se odjednom setio svoga položaja, naglo sam se okrenuo prema Hunteru da bih ga posmatrao. To je metod koji daje izvrsne rezultate sa ovakvim osobama.

Hunter me je ispitavao svojim ironičnim pogledom, koji je brzo pokušao da izmeni.

— Marija se nije dobro osećala pa je legla — rekao je. — Ali verujem da će uskoro sići.

Prokleo sam se u sebi što sam bio rasejan: sa ovim ljudima treba uvek biti na oprezu; sem toga, bio sam čvrsto odlučio da se upoznam sa njihovim načinom mišljenja, njihovim šalama, njihovim reakcijama, njihovim osećanjima: sve mi je to moglo biti od velike koristi sa Marijom. Počeo sam, dakle, da slušam i gledam i nastojao sam da to činim u najboljem mogućem raspoloženju. Opet sam pomislio da me raduje opšti licemerni i mršavi izgled Huntera. Ali ipak je moje raspoloženje bilo

tmurno.

— Vi ste, dakle, slikar — rekla je kratkovidna žena, gledajući me poluzatvorenim očima, kao što se radi kad vetar nosi prašinu. Ovaj gest, izazvan sigurno željom da smanji kratkovidost bez naočara (jer bi sa naočarima mogla biti još ružnija), još više je doprinomio da izgleda ohola i licemerna.

— Da, gospođo — odgovorio sam ljutito. Bio sam siguran da je bila gospođica.

— Kastel je izvanredan slikar — objasnio je drugi. Zatim je dodao seriju budalaština kao pohvale, ponavljajući one gluposti koje su kritičari pisali o meni uvek kada sam izlagao: »solidan«, i tako dalje. Ne mogu da poreknem da je ponavljajući ova zajednička mesta otkrivao izvestan smisao za humor. Video sam da me Mimi ponovo ispituje svojim poluzatvorenim očicama i postao sam prilično nervozan misleći da će govoriti o meni. Još je nisam dobro poznao.

— Koje slikare najviše volite? — pitala me je kao neki ispitivač.

Ne, sad se sećam, to me je pitala kad smo sišli. Tek što me je predstavio ovoj ženi koja je sedela u vrtu, blizu jednog stola gde je bilo postavljeno za čaj, Hunter me je odveo unutra, u sobu koju su odredili za mene. Dok smo se penjali (kuća je imala dva sprata), objasnio mi je da je kuća, sa izvesnim doterivanjem, bila skoro ista kao što ju je sagradio deda na imanju pradede. »Šta se to mene tiče?« — pomislio sam. Bilo je

očigledno da se time hteo prikazati kao jednostavan i iskren, iako ne znam zašto. Dok/je on govorio nešto o satu, o suncu ili o nečemu u vezi sa suncem, ja sam mislio da je Marija možda u nekoj prostoriji gore. Možda zbog mog ispitivačkog pogleda, Hunter mi reče:

— Ovde ima više spavaćih soba. U stvari, kuća je vrlo komotna, iako je građena u jednom vrlo ljupkom stilu.

Setio sam se da je Hunter bio arhitekta. Trebalo je videti šta je podrazumevao pod neljupkim konstrukcijama.

— Ovo je stara dedina spavaća soba, koju sada ja koristim — objasnio mi je pokazujući onu u sredini, nasuprot stepeništu.

Zatim je otvorio vrata jedne susedne spavaće sobe.

— Ovo je vaša soba — objasnio mi je.

Ostavio me je samog u sobi i rekao da će me čekati dole da popijemo čaj. Tek što sam ostao sam, srce je počelo jako da mi udara pri pomisli da Marija može biti u nekoj od ovih spavaćih soba, možda i u susednoj. Stojeći nasred sobe, nisam znao šta da radim. Sinula mi je ideja: prišao sam zidu koji me je delio od susedne spavaće sobe (ne Hunterove) i počeo blago da udaram šakom. Čekao sam odgovor, ali ga nije bilo. Izašao sam u hodnik, pogledao da li ima koga, prišao sam vratima sa strane, i dok sam osećao strašno uzbuđenje, podigao sam ruku da zakucam. Nisam imao hrabrosti, nego sam se trčeći vratio u svoju sobu.

Docnije sam odlučio da siđem u vrt. Bio sam veoma smeten.

XXIV

U jednom trenutku, za stolom, mršava žena me je upitala koje slikare volim. Nespretno sam nabrojao nekoliko imena: Van Gog, El Greko. Ironično me je pogledala i rekla kao za sebe:

— Tiens. (1)

(1) Gle

Zatim je dodala:

— Ne volim suviše velike ljude. Mogu ti reći — nastavila je obraćajući se Hunteru — da mi ti tipovi, kao Mikelandelo ili El Greko, idu na nerve. Tako su napadne veličina i dramatičnost! Zar ti se ne čini da je to nedostatak vaspitanja? Ja mislim da bi umetnik morao sebi da stavi u dužnost da nikad ne privlači pažnju. Vređaju me ekscesi dramatičnosti i originalnosti. Zar biti originalan ne znači na izvestan način objavljivati osrednjost ostalih, a mislim da to dokazuje vrlo sumnjiv ukus. Mislim da bih Ja, kad bih slikala ili pisala, stvarala dela koja nijednog trenutka ne bi privlačila pažnju.

— U to ne sumnjam — rekao je Hunter zlobno.

Zatim je dodao;

— Siguran sam da ne bi volela da pišeš, na primer Braću Karamazove.

— Quelle horreu! (1) — uzviknula je Mimi dižući oči k nebu. Zatim je dovršila svoju misao:

1 - Kakva strahota!

— Izgleda da su svi intelektualni nouveaux-riches (2) ... uključiv i onog moine (3) kako se zove? ... Zozime.

2 Skorojevići.

3 Kaluđer.

— Zašto ne kažeš Zozimo, Mimi? Sem ako nećeš to da kažeš na ruskom.

— Već počinješ sa tvojim čistunskim glupostima. Ti znaš da se ruska imena mogu izgovarati na mnogo načina. Kako je kazalo ono lice u jednoj farce: (4) »Tolstoi ili Tolstua«, na koji od ova dva načina se može i mora reći.«

4 Farsa.

— Sigurno zato — reče Hunter — u jednom španskom prevodu, koji sam upravo pročitao (prema izdavaču, direktnom prevodu sa ruskog),

stavljaju Tolstoi sa dve tačke na i.

— Ah, obožavam te stvari — veselo reče Mimi. — Jednom sam čitala neki francuski prevod Čehova, gde si mogao naći, na primer, reč kao ichvochnik (ili nešto slično) i tu je stajala zvezdica. Pogledam u objašnjenje na dnu stranice i nađem da to u tom slučaju znači porteur. (5) Zamisli, u tom slučaju čovek ne može sebi da objasni zašto ne stave na ruskom isto tako i reči kao malgre (6) ili avan (7). Zar ne? Ti me prevodioci, kažem ti, očaravaju, pogotovu kad su u pitanju ruski romani. Podnosite li vi ruske romane?

5 Nosač.

6 Uprkos.

7 Pre, ispred.

Ovo poslednje pitanje je nepredviđeno uputila meni, ali nije sačekala odgovor, nego je produžila ponovo gledajući u Huntera:

— Zamisli, nikad nisam mogla do kraja da pročitana nijedan ruski roman. Tako su teški... Pojavljuje se hiljadu lica, i na kraju ispada da ih je samo četiri ili pet. Ma naravno, taman počneš da se navikavaš na nekog gospodina koji se zove Alexandre, ispadne da se zove Sacha, pa onda Stachka, pa Sachenka, pa odjednom nekako grandiozno kao Aleksandre Aleksandrovitch Bunine, pa kasnije obično Aleksandre Aleksandrovitch. Taman se snađeš, a oni te opet zbune. To nema ni kraja ni početka: svaka ličnost izgleda kao cela porodica. Nećeš mi reći da to isto i tebe ne zamara.

— Opet ti kažem, Mimi, da nema razloga da ruska imena izgovaraš na francuskom. Zašto umesto Tchekhov ne kažeš Čehov, što je daleko sličnije originalu? Sem toga, ono »isto« je strašan galicizam.

— Ali zaboga — molila je Mimi — ne budi tako dosadan, Luisito. Kada ćeš naučiti da prikrivaš svoje znanje? Tako si težak, tako epuisant (1) ... zar vam se ne čini? — završila je obraćajući se odjednom meni.

1 - Zamoran, iscrpljujući.

— Da — odgovorio sam, a da nisam ni bio svestan šta govorim.

Hunter me je ironično pogledao.

Bio sam vrlo tužan. Posle kažu da sam nestrpljiv. Još uvek me zadivljuje kako sam sa toliko pažnje mogao slušati sve te budalaštine, a naročito to što ih se tako verno sećam. Čudno je to što sam, dok sam ih slušao, nastojao da se razveselim misleći: »Ovi ljudi su prosti, površni. Ljudi kao ovi mogu da izazovu u Mariji samo osećanje usamljenosti. Ljudi kao ovi ne mogu biti rivali.« Pa ipak nisam mogao da se razveselim. Osećao sam da mi neko iz dubine preporučuje tugu. A kako nisam mogao da osetim uzrok ove tuge, postajao sam zlovoljan, nervozan; štaviše, trudio sam se da se smirim, obećavajući da ću ispitati ovaj fenomen kada budem sâm. Mislio sam takođe da bi uzrok mojoj tuzi moglo biti Marijino odsustvo, ali sam primetio da me ovo odsustvo više ljutilo nego žalostilo. Ne, nije bilo to.

Sada su govorili o policijskim romanima. Odjednom sam čuo kako žena pita Huntera da li je čitao poslednji roman Sedmi krug.

— Zašto? — upitao je Hunter. — Svi policijski romani su isti. Jedan godišnje je dovoljno. Ali jedan nedeljno čini mi se da dokazuje siromaštvo mašte čitaoca.

Mimi se naljutila. Hoću da kažem, pretvarala se da se naljutila.

— Ne govori gluposti — rekla je. — To je jedina vrsta romana koju sada mogu da čitam. Kažem ti da me oduševljavaju. Sve je tako komplikovano, a detektivi tako sjajni i razumeju se u sve: u umetnost epohe Ming, u grafologiju, u Ajnštajnovu teoriju, u baseball (1), u arheologiju, hiromantiju, političku ekonomiju, statistiku gajenja kunića u Indiji. A sem toga, tako su nepogrešivi da je milina. Zar nije tako? — upitala je obraćajući se ponovo meni.

1 - Američka igra loptom — bezbol.

Trgnula me je tako neočekivano da nisam znao šta da odgovorim.

— Da, tako je — kazao sam tek da bih nešto rekao.

Hunter me je opet ironično pogledao.

— Reći ću Martinu da te policijski romani dovode do besa — dodala je

Mimi gledajući strogo Huntera.

— Nisam kazao da me dovode do besa, rekao sam da mi svi liče jedan na drugi.

— U svakom slučaju, reći ću to Martinu. Sva sreća da nije ceo svet takva cepidlaka kao ti. Gospodinu Kastelu se sviđaju', zar ne?

— Meni? — upitao sam užasnut.

— Jasno — nastavila je Mimi, ne čekajući moj odgovor, okrećući pogled ponovo prema Hunteru — kad bi sav svet bio tako savant (2) kao ti, ne bi se moglo živeti. Sigurna sam da već imaš celu teoriju o policijskom romanu.

2 - Učen, naučno obrazovan.

— Tako je — prihvatio je Hunter smejući se.

— Zar vam nisam rekla? — komentarisala je Mimi strogo, obraćajući se ponovo meni i kao uzimajući me za svedoka. — Ah, ja ovoga dobro poznajem. Da vidimo, briljiraj bez ikakvih skrupula! Sigurno umireš od želje da je izneseš.

Hunter se zaista nije dao mnogo moliti.

— Moja teorija je sledeća — objasnio je on. — Policijski roman u

dvadesetom veku predstavlja ono što je roman o viteštvu predstavljao u vreme Servantesa. Štaviše, verujem da bi se moglo napraviti nešto što bi odgovaralo Don Kihotu: satira na policijski roman. Zamislite neku osobu koja je provela ceo život čitajući policijske romane i koja je došla na ludu ideju da poveruje da svet funkcioniše onako kao u romanima Nikolasa Blejka ili Elerija Kvina. Zamislite da taj nesrećnik na kraju počne da otkriva zločine i da se u stvarnom životu ponaša kao detektiv iz nekog od ovih romana. Verujem da bi se moglo napraviti nešto smešno, tragično, simbolično, satirično i divno.

— Zašto ti to ne učiniš? — upitala je Mimi podrugljivo.

— Iz dva razloga: prvo, nisam Servantes, a drugo, strahovito sam lenj.

— Čini mi se da je dovoljan prvi razlog — dodala je Mimi.

Zatim se, na nesreću, obratila meni:

— Ovaj čovek — rekla je pokazujući sa strane svojom dugačkom muštiklom na Huntera — govori protiv policijskih romana, jer je nesposoban da napiše ikakav, pa makar i najdosadniji roman na svetu.

— Daj mi jednu cigaretu — rekao je Hunter obraćajući se svojoj rođaki.

Zatim je dodao:

— Kad ćeš prestati da preteruješ? Prvo, ja nisam govorio protiv

policijskih romana: jednostavno sam kazao da bi se moglo napisati nešto tako kao Don Kihot našeg doba. Drugo, varaš se da sam apsolutno nesposoban za ovakav posao. Jednom prilikom mi je pala na um lepa ideja za jedan policijski roman.

— Sans blague! (1) — samo je to rekla Mimi.

1 - Ma nemoj!

— Da, kažem ti stvarno. Vidi: jedan čovek ima majku, ženu i sina. Jedne noći na tajanstven način ubiju majku.

Policijska istraga ne dolazi ni do kakvog rezultata. Nešto kasnije ubiju ženu; ista stvar. Na kraju ubiju maloga. Čovek je izvan sebe, jer ih sve voli, a naročito sina. Očajan, on odlučuje da istražuje zločine za svoj račun. Uobičajenim metodima — induktivnim, deduktivnim, analitičkim, sintetičkim i tako dalje — tih genija policijskog romana dolazi do zaključka da zločinac treba da poćini i četvrto ubistvo, tog dana, u taj sat, na tom mestu. Njegov zaključak je da sada ubica treba da ubije njega. U određeni dan i sat čovek odlazi na mesto gde treba da se izvrši četvrto ubistvo i čeka ubicu. Ali ubica ne dolazi. On revidira svoje zaključke: možda je loše proraćunao mesto; ne, mesto je u redu; možda je loše raćunao vreme; ne, vreme je u redu. Zaključak je užasan: ubica treba da je već na mestu. Drugim recima: ubica je on sam, poćinio je druge zloćine u nesvesnom stanju. Detektiv i ubica su isto lice.

— Suviše originalno za moj ukus — rekla je Mirni.

— A kako se svršava? Zar nisi rekao da treba da bude i četvrto ubistvo?

— Zaključak je očigledan — rekao je Hunter lenjo — čovek se ubija. Ostaje dilema da li se ubio zbog griže savesti, ili »ja« ubice ubija »ja« detektiva kao u nekom običnom ubistvu. Ne sviđa ti se?

— Čini mi se zanimljivo. Ali jedno je ovako pričati, a drugo je pisati roman.

— To je tačno — mirno je odgovorio Hunter.

Zatim je žena počela da govori o jednom hiromantu koga je upoznala u Mar del Plati i o nekoj vidovitoj gospođi. Hunter je napravio jedan vic i Mimi se naljutila:

— Veruj da je to nešto ozbiljno — rekla je. — Muž joj je profesor tehničkog fakulteta.

Zatim su govorili o telepatiji, a ja sam bio očajan što se Marija ne pojavljuje. Kada sam ponovo obratio pažnju na njih, govorili su o položaju kmetova.

— Eto, to je — govorila je Mimi, držeći muštiklu kao dirigentsku palicu — ti ljudi neće više da rade.

Pri kraju razgovora odjednom mi je nešto sinulo i raspršilo moju

neobjašnjivu tugu: osetio sam da je Mimi došla u poslednji trenutak i da Marija nije silazila da ne bi morala da sluša mišljenja (koja su joj sigurno, bila toliko poznata da su je već zamarala) Mimi i njenog prvog rođaka. Ali sad se sećam, ovo osećanje nije bilo potpuno iracionalno, nego posledica reči koje mi je kazao šofer dok smo se vozili ka imanju, a na koje ja u početku nisam obraćao nikakvu pažnju: nešto u vezi sa gospodinovom rođakom koja je upravo došla iz Mar del Plate na čaj. Bilo je jasno: Marija, očajna zbog iznenadnog dolaska ove žene, zatvorila se u svoju sobu pod izgovorom da se ne oseća dobro; bilo je očigledno da nije mogla podnositi slične osobe. I osećanje da se moja tuga razilazi sa ovim zaključkom odjednom mi je otkrilo razlog te tuge: kad sam došao u kuću i video da su Hunter i Mirni obični licemeri i prostaci, najpovršniji deo moje duše se razveselio jer sam na taj način video da Hunter ne može da bude rival, ali dublji sloj se ražalostio pri pomisli (bolje rečeno, zbog osećanja) da i Marija čini deo ovog kruga i da je na izvestan način mogla imati slične osobine.

XXV

Kad smo ustali od stola, u nameri da prošetamo po parku, video sam da nam se približuje Marija, a to je potvrđivalo moju pretpostavku: čekala je ovaj trenutak da bi nam prišla, izbegavajući besmisleni razgovor za stolom.

Kad god mi se Marija približavala okružena drugim osobama, mislio sam: »Između ovog divnog bića i mene postoji tajna veza«, a zatim, kada sam

analizirao svoja osećanja, otkrivao sam da mi ona postaje neophodna (kao neko koga čovek nađe na pustom ostrvu), da bi se docnije, kad strah od potpune usamljenosti prođe, pretvorila u nekakav luksuz kojim sam se ponosio; a bio sam u ovoj drugoj fazi svoje ljubavi, u kojoj je počelo iskrsavati hiljadu teškoća; to je otprilike onako kao neko ko umire od gladi, bezuslovno prihvata bilo šta, da bi kasnije, kad zadovolji najneophodnije, počeo sve više da se žali na nedostatke i štetnost toga. Viđao sam poslednjih godina emigrante, koji su dolazili ponizno kao oni koji su pobjegli iz koncentracionih logora, kako prihvataju bilo šta da prežive, i kako veselo obavljaju i najniže poslove; ali je dosta čudno da jednom čoveku nije dosta što je izbegao mučenje i smrt pa da zadovoljno živi: jer čim počne ponovo da se oseća sigurnim, odmah ponos, oholost i nadmenost, što je na izgled zauvek bilo uništeno, opet počinju da se pojavljuju kao životinje koje su se, preplašene, bile razbežale; pa se na određeni način ponovo pojavljuju sa više nestašluka, kao da se stide što su tako nisko pale. Nije teško da se u takvim prilikama ispolji nezahvalnost i neodavanje priznanja.

Sada kad mogu mirno da analiziram svoja osećanja, mislim da je nešto od toga bilo u mojim odnosima sa Marijom i osećam da shvatam na izvestan način bezumlje što se nisam zadovoljio Marijom koja me je (trenutno) spasila od usamljenosti. Ovaj ispad ponosa i ova rastuća želja za isključivim posedovanjem Marije mora da su mi otkrili da idem lošim putem, po savetu ponosa i oholosti.

U tom trenutku, kada sam video Mariju kako dolazi, to osećanje ponosa nestade pred osećanjem stida i krivice zbog scene u mom ateljeu, moje

glupe, svirepe i čak vulgarne optužbe da »vara jednog slepca«. Osetio sam da mi noge otkazuju i da mi led i bledilo oblivaju lice. I naći se tako među ovim ljudima! I ne moći se ponizno baciti pred nju da mi oprost i ublaži užas i prezir koji sam osećao prema samom sebi!

Pa ipak, izgleda da Marija nije izgubila vlast nad sobom, i ja sam skoro istog trenutka počeo da osećam kako me opet počinje obuzimati neka neodređena tuga.

Pozdravila me je vrlo umereno, kao da je htela da pred rođacima dokaže da među nama nije postojalo ništa sem običnog prijateljstva. Setio sam se kako sam ispao smešan u odnosu na nju pre nekoliko dana. U jednom od onih naleta očaja kazao sam joj da bih želeo jednom obići sa njom u sumrak pristaništa na Seni ili osmatrati sa nekog brežuljka kule Svetog Heminjana. Žarko me je pogledala i rekla: »Divno, Huan Pablo!« Ali kad sam joj predložio da pobegnemo još iste noći, uplašila se, lice joj je otvrdlo i mračno je kazala: »Nemamo pravo da mislimo samo na nas. Svet je vrlo komplikovan.« Pitao sam je šta je htela tim da kaže. Odgovorila je još mračnije: »Sreća je okružena bolom.« Naglo sam je ostavio, bez pozdrava. Tada sam više nego ikad osetio da se nikad neću potpuno sjediniti s njom i da moram da se pomirim s tim da ću imati tako tužno neuhvatljive, krhke trenutke veze, kao sećanje na neke snove, ili na neke razdragane muzičke pasaže.

A sada je dolazila i kontrolisala svaki pokret, proračunavala svaku reč, svaki izraz lica. Čak je bila u stanju da se osmehuje onoj drugoj ženi.

Upitala me je da li sam doneo skice.

— Kakve skice! — uzviknuo sam ljutito, znajući da upropašćujem neki komplikovani manevar, iako je on išao nama u prilog.

— Skice koje si obećao da ćeš mi pokazati — insistirala je potpuno mirno. — Skice luke.

Gledao sam je s mržnjom, ali je ona mirno izdržala moj pogled i za desetinu sekunda njene se oči smekšaše kao da mi govore: »Poštedi me svega toga.« Draga, draga Marija! Koliko sam patio zbog tog trenutka molbe i poniženja! Nežno sam je pogledao i odgovorio:

— Naravno da sam ih doneo. U mojoj su sobi.

— Strašno želim da ih vidim — rekla je opet hladno kao i ranije.

— Možemo ih odmah videti — rekao sam pogađajući njenu misao.

Zadrhtao sam pri pomisli da nam se može pridružiti i Mimi. Ali Marija ju je poznavala bolje nego ja, tako da je odmah dodala nekoliko reči koje su onemogućavale bilo kakav pokušaj da nam se pridruži.

— Odmah se vraćamo — rekla je.

I tek što je to rekla, odlučno me je uhvatila pod ruku i povelala prema kući. Kradom sam posmatrao one što su ostali i učinilo mi se da sam

nazreo neki zloradi sjaj u Miminim očima kada je gledala Huntera.

XXVI

Mislio sam da ostanem nekoliko dana na imanju, ali sam proveo samo jednu noć. Sledećeg dana po mom dolasku, tek što se rodilo sunce, pobegao sam pešice sa koferom i kutijom.

Ovaj postupak može izgledati kao ludost, ali će se videti do koje je mere bio opravdan.

Tek što smo se odvojili od Huntera i Mimi, ušli smo u kuću, popeli se gore da potražimo tobožnje skice i napokon sišli s mojom kutijom sa bojama i jednom mapom crteža, koja je trebalo da simulira skice. Ovaj trik je Marija izmislila.

Rođaci su već bili iščezli. Marija je onda počela da se oseća izvrsno raspoložena, a kada smo išli kroz park prema obali, bila je oduševljena. Bila je to žena drukčija od one koju sam poznavao do tog trenutka u tuzi grada: aktivnija, životnija. Takođe mi se činilo da se u njoj pojavljuje neka senzualnost koju nisam poznavao, senzualnost na boje i mirise: čudno se oduševljavala (čudno za mene, koji sam introspektivno senzualan, skoro zbog čiste imaginacije) bojom nekog debla, nekog suvog lista, nekakve bubice, mirisom eukaliptusa pomešanog sa mirisom mora. A to ne samo što me nije radovalo, nego me je rastuživalo i dovodilo do očajanja, jer sam osećao da mi je ovakva Marija bila

potpuno tuđa i da je čak na neki način morala pripadati Hunteru ili nekom drugom.

Tuga je postepeno rasla, možda i zbog šuma talasa koji se svakog časa sve jače čuo. Kada smo izbili iza brda i kad se pred mojim očima ukazalo nebo iznad te obale, osetio sam da je ova tuga bila neizbežna, bila je to ona ista večita tuga pred lepotom, ili u najmanju ruku pred izvesnom vrstom lepote. Da li svi to osećaju tako, ili je to još jedan nedostatak moje nesrećne prirode?

Seli smo na stene i dugo smo ćutali slušajući besno udaranje talasa i osećajući na licima čestice pene koje su s vremena na vreme dopirale gore do litica. Burno nebo me je podsetilo na Tintoreta u spasavanju Saracena.

— Koliko sam puta sanjala o tome da podelim s tobom ovo more i ovo nebo — rekla je Marija.

Posle izvesnog vremena je dodala:

— Ponekad mi se čini da smo ovu scenu uvek zajedno doživljavali. Kada sam videla onu usamljenu ženu kroz tvoj prozor, osetila sam da si ti kao i ja, i da i ti slepo tražiš nekoga, nekakvog nemog sagovornika. Od onog dana sam stalno mislila na tebe, često sam te sanjala ovde na ovom istom mestu gde sam provela tolike časove svog života. Jednog dana sam čak mislila da te potražim i da ti to kažem. Ali sam se bojala da se ne prevarim, kao što sam se jedanput već bila prevarila, pa sam čekala

da na neki način budeš ti taj koji će mene potražiti. I ja sam ti intenzivno pomagala, zvala sam te svake noći. Bila sam toliko sigurna da ću te naći da sam se, kad je to dogodilo kod onog glupog lifta, ukočila od straha, tako da, sem neke gluposti, nisam uspela ništa da kažem. A kada si pobjegao, ožalošćen time što si poverovao da je greška, trčala sam za tobom kao luda. Zatim su došli oni časovi na Trgu San Martin, kada si smatrao da treba da mi objasniš neke stvari, dok sam se ja trudila da te zbunim kolebajući se između želje da te zauvek izgubim i straha da ti nanese bol. Pa ipak sam se trudila da te obeshrabrim, da te ostavim u uverenju da ne razumem tvoje nedorečene reči, tvoju šifrovanu poruku.

Ja nisam ništa govorio. U mojoj glavi su se preplitala divna osećanja i mračne misli dok sam slušao njen glas, njen divni glas. Padao sam u nekakvu omađijanost. Zalazak sunca je u oblacima zapada palio ogromne buktinje. Osećao sam da se ovaj magični trenutak neće nikad ponoviti. »Nikad više, nikad više«, pomislio sam dok mi se počelo vrteti u glavi od visine litica i od pomisli kako bi je lako bilo povući sa sobom u ambis.

Čuo sam delove rečenica: »Bože moj... sa koliko stvari smo u ovoj večnosti zajedno ... strašne stvari... ne samo da činimo deo ovog predela nego smo sićušna bića od mesa i kostiju, beznačajna, puna ružnoće ...«

More se pretvaralo u mračno Čudovište. Odjednom se potpuno smračilo, a šum talasa tamo dole postao je još kobnije privlačan: Pomisao da je to tako lako! Ona je govorila da smo bića beznačajna i puna ružnoće; ma koliko da sam znao do kog stepena sam sposoban za niskosti, užasavala

me je pomisao da je i ona to mogla biti, da je sigurno bila. Kako? — mislio sam — s kim, kada? I u meni je rasla neka potmula želja da se bacim na nju, da je raskidam nohtima, da joj stežem vrat dok je ne zadavim i da je bacim u more. Odjednom sam čuo odlomke druge rečenice: govorila je o nekom rođaku Huanu ili tako nešto; govorila je o detinjstvu na selu; učinilo mi se da sam čuo nešto o »mučnim i svirepim događajima«, koji su se desili tom drugom rođaku. Učinilo mi se da mi Marija čini dragoceno priznanje, a ja sam ga kao neka budala propustio.

— Kakvi bolni i svirepi događaji! — viknuo sam.

Ali čudnovato, izgleda da me nije čula. I ona je takođe bila u transu, kao da je i ona bila sama.

Prošlo je mnogo vremena, možda pola sata.

Zatim sam osetio kako me miluje po licu, kao što je inače činila u sličnim trenucima. Nisam mogao da progovorim. Naslonio sam joj glavu na grudi, kao nekad majci kad sam bio mali, zaustavljajući vreme kao detinjstvo ili smrt.

Kakva šteta što je tu bilo neobjašnjivih i sumnjivih činjenica. Koliko sam želeo da nisam u pravu, koliko sam priželjkivao da Marija bude samo takva kao u ovom trenutku. Ali to je bilo nemoguće. Dok sam tako naslonjen slušao kucanje njenoj srca i dok me je ona milovala po kosi, u mojoj tmurnoj glavi su se kao u nekom blatnjavom podrumu vzmale mračne misli i čekale trenutak da izađu šljapkajući i tiho režeći u blatu.

XXVII

Dogodile su se čudne stvari. Kad smo došli kući, našli smo Huntera vrlo uzbuđenog (iako je jedan od onih koji smatraju da nije pristojno pokazivati osećanja); pokušavao je da to prikrije, ali je bilo očigledno da se nešto događa. Mimi je bila otišla a u trpezariji je sve bilo pripravljeno za večeru, tako da je bilo očigledno da smo mnogo odocnili. Tek što smo stigli, služinčad je počela brzo i spretno da se kreće. Za vreme večere se skoro nije govorilo. Pazio sam na Hunterove reči i pokrete, jer sam osećao da bi mogli osvetliti mnoge stvari koje su mi padale na pamet, a pogotovu one misli koje su sve više hvatale korena. Obratio sam pažnju i na Marijino lice; bilo je neprobojno. Marija je, da bi smanjila napetost, rekla da čita neki roman od Sartra. Očigledno neraspoložen, Hunter reče:

— Romane u ovo vreme? Da ih pišu, hajde de! ... Ali da ih čitaju!

Mi smo ćutali, a Hunter nije učinio ni najmanji napor da ublaži efekat te rečenice. Došao sam do zaključka da on ima nešto protiv Marije. Ali kako se, pre no što smo pošli na obalu, nije dogodilo ništa naročito, zaključio sam da se ovo nešto protiv Marije rodilo u toku našeg dugog razgovora; bilo je vrlo teško dopustiti da nije zbog tog razgovora, ili, bolje rečeno, zbog dugog vremena koje smo tamo proveli. Moj zaključak je bio: Hunter je ljubomoran, a to dokazuje da između njega i nje postoji nešto više od običnog odnosa prijateljstva i rodbinske veze. Naravno, nije bilo

potrebno da Marija oseti ljubav prema njemu; naprotiv, bilo je lakše da se Hunter ljuti videći kako Marija pridaje veću važnost drugim osobama. Bilo kako bilo, ako se Hunter ljutio iz ljubomore, morao je pokazati neprijateljstvo prema meni, kad već ničeg drugog nije bilo među nama. Tako je i bilo. Da nije bilo drugih pojedinosti, bilo bi mi dovoljno što me je Hunter jednom pogledao popreko zbog neke rečenice koju je Marija kazala u vezi sa liticama.

Čim smo ustali od stola, izgovorio sam se da sam umoran i otišao sam u svoju sobu. Cilj mi je bio da sakupim što više razumnih elemenata o problemu. Popeo sam se uz stepenice, otvorio vrata svoje sobe, upalio osvetljenje, zalupio vratima kao da ih zatvaram i ostao u dovratku osluškujući. Odmah sam čuo Hunterov glas kako nešto žustro govori, mada nisam mogao razabrati reči; Marija nije odgovarala; Hunter je izgovorio još jednu rečenicu, mnogo dužu i mnogo žustriju od prethodne; Marija je vrlo tiho izustila nekoliko reči nadovezujući ih na njegove poslednje, koje je pratio šum stolica, i u tom trenutku sam čuo nečije korake uz stepenice, brzo sam zatvorio vrata, ali sam i dalje osluškivao kroz ključaonicu; za nekoliko trenutaka čuo sam korake pored mojih vrata, bili su to ženski koraci. Dugo sam ostao budan misleći na ono što se dogodilo i trudeći se da čujem bilo kakav šum. Ali celu noć nisam ništa čuo.

Nisam mogao da spavam... počelo je da me muči mnoštvo misli koje mi ranije nisu padale na pamet. Odjednom sam primetio da je moj prvi zaključak bio naivan: mislio sam (a to je u redu) da nije bilo potrebno da Marija oseća ljubav prema Hunteru da bi on bio ljubomoran; ovaj

zaključak me je smirio. Sad sam uvideo da ako to i nije bilo potrebno, nije bilo ni prepreka.

Marija je mogla voleti Huntera a da ovaj ipak bude ljubomoran.

E pa, dobro: da li je bilo motiva da se misli da je Marija imala nešto sa svojim rođakom? Sad verujem da je bilo motiva! Prvo, ako joj je Hunter dosađivao svojom ljubomorom a ona ga nije volela, zašto je svaki čas dolazila na imanje? Na imanju obično nije niko živeo sem Huntera, koji je bio sam (nisam znao da li je neoženjen, udovac ili razveden, mada mi se čini da mi je jednom Marija rekla da se razveo od svoje žene; ali, na kraju, važno je bilo to da je taj gospodin živeo sam na imanju). Drugo, motiv za sumnju bilo je i to što mi je Marija govorila o njemu uvek nezainteresovano, kao kad se govori o bilo kom članu porodice; ali mi nikad nije pomenula niti, pak, dala do znanja da je Hunter u nju zaljubljen, a još manje da je ljubomoran. I treće, Marija mi je ovog popodneva govorila o svojim slabostima. Šta je htela da kaže? Ja sam joj u svom pismu otkrio niz stvari koje su za preziranje (o mom pijanstvu i ono o prostitutkama), a ona mi je sada govorila da me razume, da i kod nje nisu bili samo brodovi koji odlaze i parkovi u sumraku. Šta je time htela da kaže, ako ne da je u njenom životu bilo tako mračnih i ogavnih stvari kao i u mome? Zar i to sa Hunterom ne bi mogla biti niska strast takve vrste?

Preživao sam ove zaključke i celu noć ih ispitivao sa raznih gledišta. Moj konačni zaključak, koji sam smatrao strogim, bio je: Marija je Hunterova ljubavnica.

Tek što je svanulo, sišao sam niz stepenice sa svojim koferom i kutijom za boje. Sreo sam jednog od slugu koji je počeo da otvara vrata i prozore, da bi čistio; zamolio sam ga da sa moje strane pozdravi gospodina i da mu kaže da sam morao hitno da odem za Buenos Aires. Sluga me je s čudom pogledao, a pogotovu kad sam mu rekao, u odgovoru na njegovo upozorenje, da ću do stanice ići pešice.

Na maloj stanici imao sam da čekam nekoliko sati. S vremena na vreme sam pomišljao da će se pojaviti Marija; očekivao sam ovu mogućnost s gorkim zadovoljstvom, koje oseća dete kada se zatvori negde, jer smatra da su mu učinili neku nepravdu i čeka da neki odrasli dođe da ga traži i prizna grešku. Ali Marija nije došla. Kad je stigao voz i kad sam još jednom pogledao prema putu, u nadi da će se ona pojaviti u poslednjem trenutku, a nisam je video da dolazi, osetio sam beskrajnu tugu. Gledao sam kroz prozor dok je voz jurio prema Buenos Airesu. Prošli smo pored jednog ranča; neka žena je ispod nastrešnice gledala voz. Pala mi je na pamet glupa pomisao: »Ovu ženu vidim prvi i poslednji put Nikada je više u svom životu neću videti.« Misli su mi plovile kao pluta u nekoj nepoznatoj reci. Jedan tren su plovile oko te žene pod nadstrešnicom. Šta me se ticala ta žena? Ali nisam mogao da se otrgnem od misli da je u jednom trenutku ona postojala za mene i da nikad više neće postojati; to je sa moga gledišta bilo kao da je već umrla: malo zakašnjenje voza, jedan poziv iz ranča i ta žena nikad nije ni postojala u mom životu.

Sve mi se činilo neuhvatljivo, prolazno, beskorisno, neodređeno. Glava me nije dobro služila i Marija mi se stalno pojavljivala kao nešto

nestvarno i melanholično. Samo nekoliko sati kasnije, moje misli su postale određene i snažne kao i ranije.

XXVIII

Dani koji su prethodili Marijinoj smrti bili su najstrašniji u mom životu. Nemoguće mi je da tačno ispričam sve što sam osećao i učinio, jer iako se dobro sećam, sa neverovatnim potankostima, mnogih događaja, ima časova, pa čak i celih dana, koji mi se pojavljuju kao nejasni i deformisani snovi. Čini mi se da sam čitave dane provodio pod uticajem alkohola, opružen na svom krevetu ili na nekoj klupi u Novoj luci. Kada sam stigao na stanicu Konstitution, vrlo dobro se sećam da sam ušao u bar i poručivao mnogo viskija, jedan za drugim, a zatim se kao iz daljine sećam da sam ustao, uzeo taksi i otišao u bar u Ulici 25. maja ili u Leandro Alem. Zatim se ređaju neki zvuci, muzika, krici, smeh od koga sam se kočio, razbijene flaše, prodorne svetlosti. A onda se sećam tegobe i strašne glavobolje u nekom zatvoru komesarijata, čuvara koji je otvarao vrata, oficira koji mi je nešto govorio, a posle toga opet idem ulicama i strašno se češem. Mislim da sam opet ušao u neki bar. Nekoliko sati (ili dana) kasnije, neko me je doveo u moj atelje. Zatim sam imao neke more, u kojima sam hodao po krovovima neke katedrale. Sećam se takođe buđenja u svojoj sobi, u tami i sa užasnom mišlju da je soba postala neizmerno velika i da, ma koliko trčao, nikad neću moći da doznam njene granice. Ne znam koliko je vremena moglo proći dok su prve svetlosti zore ušle kroz prozor. Onda sam se odvuкао do kupatila i obučen ušao u kadu. Hladna voda delovala je smirujuće, a u glavi su

počeli da mi se pojavljuju neki izolovani događaji, iako razbijeni i nepovezani, kao kad izranjaju iz vode prvi predmeti posle neke velike poplave: Marija na liticama; Mimi kako drži svoju muštiklu; stanica Aljende; trgovina preko puta stanice koja se zvala Poverenje ili možda Imanje; Marija koja me pita za skice, ja vičem: »Kakve skice!«; Hunter koji me ljutito gleda; ja odozgo željno očekujem dijalog između rođaka; mornar koji baca flašu; Marija koja mi prilazi s neprobojnim pogledom; Mirni koja govori Tchekhov, neka smrdljiva žena me ljubi, a ja joj uzvraćam strašnim udarcem; buve me ujedaju po celom telu; Hunter govori o policijskim romanima; šofer sa imanja. Pojavili su se isto tako i delovi snova: opet katedrala u crnoj noći, ogromna soba.

A zatim, kako sam se hladio, tako su se ti odlomci spajali sa drugim koji su izranjali iz moje svesti i pejzaž se uobličavao, iako sa onom tugom i pustoši koje su svojstvene pejzažima koji izranjaju iz vode.

Izašao sam iz kade, svukao sam se, obukao suvo odelo i počeo pisati Mariji pismo. Najpre sam napisao da želim da joj dam objašnjenje zbog svog bekstva sa imanja (ispravio sam reč »bekstva« i stavio »odlaska«). Dodao sam da mnogo cenim interesovanje koje je pokazala za mene (ispravio sam ono »za mene« i stavio »za moju osobu«). Da sam razumeo da je ona bila vrlo ljubazna i puna čistih osećanja, iako su, kao što mi je sama stavila do znanja, pokatkad imale prevagu »niske strasti«. Rekao sam joj da cenim u pravoj vrednosti pitanje odlaska nekog broda ili nemog prisustva u nekom parku u sumraku, ali da to, kao što je i sama mogla zamisliti (ispravio sam »zamisliti« i stavio »računati«), nije bilo dovoljno da bi se održala ili dokazala ljubav: i dalje nisam mogao

razumeti kako je moguće da jedna žena kao što je ona bude sposobna da govori reči ljubavi svom mužu i meni, a da u isto vreme leže sa Hunterom (ispravio sam »Hunterom« i stavio »gospodinom Hunterom«; kombinacija reći »leći« sa iznenadnim formalnim uvaženjem prema toj osobi izgledala mi je vrlo efikasna). A otežavajuća okolnost je — dodao sam — što je isto tako legala i sa mužem i sa mnom; završio sam navodeći da su me, kao što je mogla primetiti, ovakvi postupci navodili na razmišljanje, i tako dalje.

Ponovo sam pročitao pismo i izgledalo mi je da je ono, uz navedene izmene, dovoljno ranjavalo. Zatvorio sam ga, otišao na Glavnu poštu i predao ga preporučeno.

XXIX

Tek što sam izašao iz pošte, primetio sam dve stvari: u pismu nisam kazao zašto sam zaključio da je ona Hunterova ljubavnica; i nisam znao šta sam hteo s tim što sam je tako svirepo ranjavao: možda da izmeni svoj način života, u slučaju da su moje pretpostavke bile tačne? To je, očigledno, bilo smešno. Da potrči k meni? Nije bilo verovatno da ću to postići na ovaj način. Mislio sam da, ipak, iz dna svoje duše želim da mi se Marija vrati. Ali, u tom slučaju, zašto joj to ne reći, direktno bez ranjavanja, objašnjavajući joj da sam otišao sa imanja jer sam odjednom otkrio Hunterovu ljubomoru? Na kraju krajeva, moj zaključak da je ona Hunterova ljubavnica, sem toga što je ranjavao, bio je potpuno proizvoljan: u svakom slučaju, to je bila samo pretpostavka, koju sam

mogao formulirati sa jednim ciljem da usmerim svoja buduća ispitivanja. Još jedanput sam, dakle, učinio glupost svojom navikom da pišem vrlo spontana pisma i da ih odmah šaljem. Važna pisma treba zadržati najmanje jedan dan, dok se jasno ne sagledaju sve moguće posledice.

Ostajao je jedan očajnički lek, priznanica! Tražio sam je po svim džepovima, ali je nisam našao: mora da sam je tamo negde glupo bacio. Vratio sam se ipak trčeći na poštu i stao u red za preporučena pisma. Kad sam došao na red, upitao sam činovnicu, dok sam se strašno i licemerno naprezao da se nasmešim:

— Ne prepoznajete me?

Žena me je začuđeno pogledala: sigurno je mislila da sam lud. Da bi je izveo iz zablude, rekao sam joj da sam osoba koja je upravo poslala pismo za imanje Los Ombúes. Iznenađenje ove glupače izgleda da je bilo još veće i, možda želeći da to iznenađenje podeli ili da zatraži savet o nečem što nije uspevala da razume, ona se okrenula jednom drugu; i opet je pogledala mene.

— Izgubio sam priznanicu — objasnio sam.

Nije bilo odgovora.

— Hoću da kažem da mi je pismo potrebno, a nemam priznanicu — dodao sam.

Žena i onaj drugi službenik su se pogledali za trenutak, kao dva partnera u kartama. Na kraju me je upitala uz prizvuk dubokog divljenja:

— Vi hoćete da vam se vrati pismo?

— Tako je.

— A nemate ni potvrdu?

Morao sam da priznam da, zaista, nisam imao taj važan dokumenat. Ženino zaprepašćenje je poraslo do vrhunca. Promucala je nešto što nisam razumeo i ponovo je pogledala svog druga.

— Hoće da mu se vrati pismo — promucao je.

Glupo se smešio, ali s namerom da pokaže kako je jako pronicljiv. Žena me je pogledala i rekla:

— To je apsolutno nemoguće.

— Mogu vam pokazati dokumente — odgovorio sam vadeći neke papire.

— Nema leka. Pravilo je jasno.

— Pravilo treba, valjda ćete to razumeti, da bude u skladu sa logikom — uzviknuo sam srdito, dok je počeo da me ljuti jedan dlakavi mladež koji je žena imala na obrazu.

— Vama je poznato pravilo? — upitala me je lenjo.

— Nema potrebe da ga poznajem, gospođo — odgovorio sam hladno, znajući da ju je reč gospođo morala smrtno uvrediti.

Oči ove škorpije su sijale od ljutine.

— Vi znate, gospođo, da pravilo ne može da bude nelogično: mora da ga je napisala normalna osoba, a ne neki luđak. Ako ja pošaljem jedno pismo i odmah se vratim da tražim da mi ga vrate, jer sam nešto važno zaboravio, logično je da se izađe u susret mome zahtevu. Ili se možda pošta trudi da dostavlja nepotpuna ili pogrešna pisma? Sasvim je jasno i blizu pameti da je pošta sredstvo komunikacija, a ne sredstvo naređivanja; pošta me ne može primorati da pošaljem jedno pismo ako ja to neću.

— Ali vi ste to hteli — odgovorila je.

— Da! — viknuo sam — ali vam ponavljam da sada to ne želim!

— Nemojte da vičete, ne budite nevaspitani. Sada je kasno.

— Nije kasno, jer je pismo tamo — rekao sam, pokazujući na košaru sa pismima spremnim za otpremanje.

Ljudi počinju bučno da protestuju. Lice usedelice je drhtalo od besa.

Osetio sam sa stvarnom odvratnošću da se sva moja mržnja usredsredila na mladež.

— Ja vam mogu dokazati da sam osoba koja je poslala pismo — ponovio sam, pokazujući joj neke lične papire.

— Ne vičite, nisam gluva — ponovila je. — Ja ne mogu da donesem takvu odluku.

— Onda pitajte šefa.

— Ne mogu. I suviše ljudi čeka — rekla je.

— Ovde imamo mnogo posla, razumete?

— Ova stvar spada u rad — objasnio sam.

Neki od onih koji su čekali predložili su da mi već jednom vrate pismo i da nastave dalje. Žena se kolebala jedan trenutak, dok se pravila da radi nešto drugo: najzad je ušla unutra i posle dužeg vremena se vratila besna kao pas. Tražila je u korpi.

— Koje imanje? — upitala je šišteći kao guja.

— Imanje Los Ombúes — odgovorio sam sa vidljivom smirenošću.

Posle namerno produženog traženja uzela je pismo u ruke i počela da ga

ispituje, kao da joj ga nude na prodaju a ona sumnja u korisnost kupovine.

— Ima samo inicijale i adresu — rekla je najzad.

— Pa?

— Kakvim dokumentima mi možete dokazati da ste vi osoba koja je poslala pismo?

— Imam koncept — rekao sam pokazujući ga.

Uzela ga je, gledala i vratila mi ga.

— A kako znamo da je to koncept ovog pisma?

— Vrlo prosto: otvorimo koverat i moći ćemo dokazati.

Žena se dvoumila za trenutak, pogledala zalepljeni koverat i rekla mi:

— A kako ćemo otvoriti pismo ako ne znamo da li je vaše? Ja to ne mogu da učinim.

Ljudi su počeli opet da protestuju. Imao sam želju da napravim lom.

— Taj dokumenat ne vredi — zaključila je škorpija.

— Mislite li da bi bila dovoljna lična karta? — upitao sam sa ironičnom učtivošću.

— Lična karta?

Razmišljala je, ponovo gledala u koverat i zatim rekla:

— Ne, sama lična karta ne, jer se ovde nalaze samo inicijali. Biće potrebno da mi pokažete i uverenje o mestu stanovanja. Ili ako ne to, onda vojnu knjižicu, jer je u njoj upisano mesto stanovanja.

Razmišljala je još jedan trenutak i dodala:

— Mada mislim da je nemoguće da se niste selili od vaše osamnaeste godine. Dakle, skoro je izvesno da vam neće trebati ni uverenje o mestu stanovanja.

U meni je najzad izbio bes i osetio sam da on stiže i Mariju, i što je najčudnije, i Mimi.

— Pošaljite ga i idite do đavola! — viknuo sam joj odlazeći.

Izišao sam iz pošte besan kao ris, čak sam pomislio da li bih mogao, vrativši se na šalter, na neki način da zapalim korpu sa pismima. Ali kako? Da ubacim šibicu? Lako se mogla ugasiti u letu. Da najpre stavim malo nafte, to bi sigurno uspeo; ali to bi komplikovalo stvar. U svakom slučaju, mislio sam da sačekam kraj radnog vremena ove smene, pa da

izvređam usedelicu.

XXX

Posle jednog sata čekanja, odlučio sam da idem. Šta bih na kraju dobio time što bih izvređao tu ludu? S druge strane, sve to vreme sam proveo u razmišljanju, koje me je najzad smirilo: pismo je bilo odlično i dobro je da dođe Mariji u ruke. (Često mi se to događalo: da se ludo borim protiv neke prepreke koja mi ne dozvoljava da učinim nešto što smatram da je potrebno ili dobro, zatim sa besom prihvatam poraz, i najzad, nešto kasnije, uverim se da je sudbina imala pravo.) U stvari, kada sam počeo da pišem pismo, učinio sam to bez većeg razmišljanja, a čak su mi neke uvredljive rečenice izgledale nezaslužene. Ali u tom trenutku, kad sam mislio na sve što je prethodilo pismu, odjednom sam se setio sna koji sam sanjao jedne od onih noći moga pijanstva: vireći iz jednog zaklona, video sam sebe kako sedim na jednoj stolici usred mračne prostorije, bez nameštaja i ukrasa, a iza mene dve osobe koje su se gledale sa izrazom đavolske ironije: jedna je bila Marija, a druga Hunter.

Kada sam se setio ovog sna, obuzela me je neka neutešna tuga.

Napustio sam vrata pošte i pošao teškim korakom.

Malo zatim zatekao sam sebe kako sedim na jednoj klupi pred ogromnim drvetom na Rekoleti. Mesta, drveće, staze naših najlepših časova, počeli su da preobražavaju moje misli. Šta je to, na kraju krajeva, što sam ja imao konkretno protiv Marije? Najlepši časovi naše ljubavi (njeno lice,

nežan pogled, dodir njene ruke na mojoj kosi) počeli su blago da mi obuzimaju dušu, sa istom pažnjom s kojom se uzima drago biće koje je doživelo nesreću i koje ne može da trpi ni najmanje nagao pokret. Malo-pomalo dolazio sam k sebi, tuga je počela da se pretvara u čežnju, mržnja prema Mariji u mržnju prema sebi samome, a moja obamrlost u iznenadnu potrebu da trčim kući. Kako sam prilazio ateljeu, tako sam shvatao šta sam želeo: govoriti, zvati je telefonom na imanju, odmah, ne gubeći vremena. Kako se nisam ranije setio te mogućnosti?

Kada su mi dali vezu, skoro nisam imao snage da govorim. Javio se jedan sluga. Kazao sam mu da treba odmah, ne gubeći vreme, da razgovaram sa gospođom Marijom. Malo docnije mi se javio isti glas da mi kaže da će me gospođa pozvati otprilike kroz sat vremena.

Čekanje mi se učinilo beskonačnim.

Ne sećam se tačno reći tog telefonskog razgovora, ali se sećam da sam, umesto da je zamolim za izvinjenje zbog pisma (uzrok zbog koga sam želeo da govorim), završio time što sam joj rekao stvari teže nego one u pismu. Jasno je da do ovoga nije došlo bezrazložno; počeo sam, istina, da joj govorim ponizno i nežno, ali me je sve više ljutio bolni ton njenog glasa i to što mi nije odgovarala ni na jedno od mojih jasnih pitanja, po svom običaju. Dijalog, bolje rečeno moj monolog bio je sve glasniji, i što je bio žešći, ona je, izgleda, bila sve više ojađena, a to me je dovodilo do besa, jer sam bio pri punoj svesti i znao sam da je neopravdan njen bol. Završio sam vičući joj da će me na kraju ubiti, da je ona komedijaš i da treba da je vidim odmah u Buenos Airesu.

Nije odgovorila ni na jedno od mojih jasnih pitanja, a na moje insistiranje i pretnje da ću se ubiti, konačno je obećala da će sledećeg dana doći u Buenos Aires, »mada nije znala zbog čega«.

— Jedino što ćemo postići — dodala je vrlo slabim glasom — to je da se još jednom okrutno vređamo.

— Ako ne dođeš, ubiću se — ponovio sam na kraju. — Zapamti to dobro pre no što doneseš bilo kakvu odluku.

Obesio sam slušalicu ne dodajući ništa više, a istina je da sam u tom trenutku bio odlučan da se ubijem ako ona ne dođe da razjasni situaciju. Osetio sam čudno zadovoljstvo kad sam to odlučio. »Videće ona«, mislio sam, kao da je reč o nekoj osveti.

XXXI

Taj dan je bio dostojan prokletstva.

Ljutito sam izašao iz svog ateljea. Uprkos tome što ću je videti sledećeg dana, bio sam neutешan i osećao sam muklu i neodređenu mržnju. Sad verujem da je to bilo protiv mene samoga, jer sam, u stvari, znao da moja okrutna vređanja nisu imala osnova. Ali me je ljutilo to što se nije branila, a njen bolni i ponizni glas, daleko od toga da me umiri, još više

me je razjarivao.

Prezirao sam sebe. To popodne počeo sam mnogo da pijem i svršio sam u jednom baru u Leandro Alem tražeći neprilike. Dohvatio sam neku ženu koja mi se činila najpokvarenija, a zatim sam izazvao na tuču nekog mornara, jer joj je dobacio nešto bezobrazno. Ne sećam se šta je posle bilo, sem da smo počeli da se tučemo i da su nas rastavili ljudi kojima je to pričinjavalo veliko veselje. Zatim se sećam da sam bio s tom ženom na ulici. Svežina mi je prijala. U zoru sam je odveo u atelje. Kad smo stigli, počela je da se smeje jednoj slici koja je bila na štafelaju. (Ne znam da li sam rekao da se od scene sa prozorom moje slikarstvo postepeno transformisalo, kao da su bića i stvari iz mojih starih slika doživeli neku kosmičku kataklizmu. O tome ću govoriti kasnije, jer sada želim da iznesem šta se dešavalo tih odlučnih dana.) Žena je smejući se gledala sliku, a zatim je gledala mene, kao da traži neko objašnjenje. Kao što ćete pretpostaviti, bilo mi je stalo do mišljenja koje je ova nesretnica mogla steći o mojoj umetnosti koliko do crvljivog boba. Kazao sam joj da ne gubimo vreme u glupostima.

Bili smo u krevetu, i najednom mi je kroz glavu sinula strašna misao: Rumunkin izraz je bio sličan jednom izrazu koji sam zapažao ponekad na Mariji.

— Kurva! — viknuo sam izbezumljeno, odvajajući se s gađenjem. — Naravno da je kurva!

Rumunka se digla kao zmija i do krvi me je ujela za ruku. Mislila je da se

to odnosilo na nju. Pun prezira i mržnje prema celom svetu, izbacio sam je nogom iz mog ateljea i kazao joj da ću je ubiti kao psa ako se smesta ne izgubi. Otišla je vičući i bljujući uvrede, uprkos sumi koju sam za njom bacio.

Dugo sam stajao zabezeknut nasred ateljea, ne znajući šta da činim i ne uspevajući da sredim svoja osećanja i misli. Najzad sam odlučio: otišao sam u kupatilo, napunio sam kadu hladnom vodom, svukao se i ušao. Hteo sam da razbistrim misli, pa sam ostao u kadi sve dok se nisam dobro osvežio. Uskoro je moj mozak opet odlično funkcionisao. Nastojao sam da mi misli budu što oštrije, jer sam osećao da sam došao do odlučujuće tačke. Koja je bila početna misao? Mnoge reči su pohrlile posle ovog pitanja koje sam sebi postavio. Te reči su bile: Rumunka, Marija, prostitutka, uživanje, simuliranje. Mislio sam: ove reči treba da predstavljaju bitnu činjenicu, dubuku istinu od koje treba da pođem. Stalno sam se naprezao da ih svrstam po redu, dok nisam uspeo da formulišem misao u ovoj strašnoj, ali nesumnjivoj formi: Marija i prostitutka imale su sličan izraz; prostitutka je simulirala uživanje; Marija je, dakle, simulirala uživanje, Marija je prostitutka.

— Kurva, kurva, kurva! — vikao sam skačući iz kade. Mozak mi je već funkcionisao sa lucidnom okrutnošću iz najboljih dana; jasno sam video da ovome treba da učinim kraj i da ne dozvolim da me još jednom zavaraju njen bolni glas i duh komedijaša. Trebalo je da pustim da me vodi samo logika i da bez bojazni razradim do krajnjih posledica sumnjive Marijine rečenice, pokrete, dvosmislena ćutanja.

Bilo je to kao da slike iz neke more vrtoglavom brzinom defiluju pod svetlošću jedne čudovišne žiže. Dok sam se brzo oblačio, prolazili su preda mnom sumnjivi trenuci: prvi razgovor telefonom, sa zapanjujućom sposobnošću pretvaranja i dugog vežbanja koju je otkrivala promena njenog glasa; mračne senke oko Marije koje su se otkrivale kroz tolike zagonetne rečenice; i taj njen strah da ne »nanese bol«, koji je samo mogao značiti: »naneću ti bol svojim lažima, svojim nedoslednostima, svojim skrivenim delima, simuliranjem svojih osećanja i čulnosti«, kad već nije mogla da mi nanese bol što me zaista voli; i bolna scena sa šibicama; i kako je u početku izbegavala čak i moje poljupce; i kako je pristala na telesnu ljubav tek kad sam je stavio pred alternativu da prizna svoju odvratnost prema telesnoj ljubavi ili, u najboljem slučaju, da prizna materinsku ili bratsku ljubav; a to me je, naravno, sprečavalo da verujem u njene izlive uživanja, u njene reči i u njeno lice u zanosu; sem toga, njeno čisto seksualno iskustvo, koje teško da je mogla steći s jednim stoičkim filozofom kao što je Aljende; i odgovori o ljubavi prema svome mužu, što je samo dozvoljavalo da se još jednom nasluti njena sposobnost da zavara lažnim osećanjima i lažnom čulnošću; i porodični krug koji čini kolekcija licemera i lažljivaca; i ozbiljnost i efikasnost kojima je prevarila dvoje svojih rođaka sa tobožnjim skicama luke; i scena za vreme večere na imanju, razgovor dole, Hunterova ljubomora; i ona rečenica koja joj se omakla na liticama: »Kako sam se jedanput prevarila« — s kim, kada, kako?; i »mučni i svirepi događaji« sa onim drugim rođakom, što joj se opet nesvesno omaklo sa usana, kao što je to otkrila kad nije odgovorila na moj zahtev da objasni — jer me nije čula, jednostavno me nije čula jer je bila okrenuta svom detinjstvu — u možda jedinom autentičnom priznanju koje je učinila u mom prisustvu; i,

na kraju, ova strašna scena sa Rumunkom ili Ruskinjom ili bilo koja da je. I ta prljava životinja koja se smejala mojim slikama i lomno biće koje me je nadahnulo da ih slikam imali su isti izraz u nekom trenutku svog života! Bože moj, kako da ne budem neutješan zbog ljudske prirode pri pomisli da između izvesnih trenutaka Šumana ili Bramsa i neke javne kuće postoje skriveni i mračni podzemni prolazi.

XXXII

Mnogi od tih zaključaka koje sam izvukao iz tog lucidnog ali avetinjskog ispitivanja bili su pretpostavke, nisam ih mogao dokazati, iako sam bio siguran da se ne varam. Ali sam odjednom primetio da sam do tog trenutka izgubio značajnu mogućnost istraživanja: mišljenje drugih osoba. Prvi put sam sa divljim zadovoljstvom i nikad tako intenzivnom jasnoćom pomislio na postupak i na pogodnu osobu: Lartige. Bio je Hunterov prijatelj, intimni prijatelj. Istina, taj je čovek bio za preziranje: napisao je jednu knjigu pesama o oholosti svega ljudskog, ali se žalio da mu nisu dali nacionalnu nagradu. Nisam hteo da se zadržavam na skrupulama. Pozvao sam ga telefonom sa živom odvratnošću, ali odlučno, kazao sam mu da moram hitno da ga vidim, otišao sam njegovoj kući da ga posetim, pohvalio sam mu knjigu pesama i (na veliko njegovo nezadovoljstvo, jer je hteo da nastavimo razgovor o njemu) tresnuo mu već pripremljeno pitanje:

— Koliko je dugo Marija Iribarne Hunterova ljubavnica?

Moja majka nikad nije pitala da li smo pojeli jabuku, jer bismo odricali; pitala je koliko, praveći se da je već utvrdila ono što je htela da sazna: da li smo jeli voće ili ne; a mi smo, neprimetno povedeni ovim naglaskom na kvantitet, odgovarali da smo pojeli samo jednu jabuku.

Lartige je ohol, ali nije budala: posumnjao je da se nešto krije u mom pitanju i mislio je da će ga izbeći odgovarajući:

— O tome ne znam ništa.

I opet je počeo da govori o knjizi i o nagradi. Viknuo sam sa stvarnom odvratnošću:

— Kako su veliku nepravdu učinili tvojoj knjizi!

Izleteo sam trkom.

Lartige nije bio budala, ali nije primetio da su njegove reči bile sasvim dovoljne.

Bilo je tri sata po podne. Trebalo je da Marija već bude u Buenos Airesu. Pozvao sam telefonom iz jedne kafane: nisam imao strpljenja da idem do ateljea. Kad mi se javila, rekao sam joj:

— Moram odmah da te vidim.

Trudio sam se da prikrijem svoju mržnju, jer sam se bojao da nešto ne

posumnja i ne dođe na sastanak. Dogovorili smo se da se vidimo u pet na Rekoleti, na našem starom mestu.

— Ipak ne vidim da ćemo nešto postići — tužno je dodala.

— Mnogo šta — odgovorio sam — mnogo.

— Veruješ? — upitala je s prizvukom očajanja.

— Naravno.

— A ja verujem da ćemo samo uspeti da jedno drugome nanesimo još bola, da još više porušimo slabi most koji nas spaja, da se ranimo sa više okrutnosti ... Došla sam, jer si to toliko tražio, ali je trebalo da ostanem na imanju ... Hunter je bolestan.

»Još jedna laž« — pomislio sam.

— Hvala — suvo sam odgovorio. — Ostalo je, dakle, na tome da ćemo se videti tačno u pet.

Marija je pristala sa uzdahom.

XXXIII

Pre pet sam bio na Rekoleti, na klupi gde smo se obično nalazili. Moj već

smračeni duh pao je u potpunu utučenost kada sam video drveće, staze i klupe, te svedoke naše ljubavi. Mislio sam sa očajnom melanholijom na trenutke koje smo provodili u vrtovima Rekolete i na Trgu Francuska i kako sam onda, što mi se činilo strašno daleko, verovao u večnost naše ljubavi. Sve je bilo divno, kao priviđenje, a sada je sve bilo mračno, hladno, u svetu lišenom osećaja, ravnodušnom. Za jedan sekund me je pokolebao strah da uništim ostatak naše ljubavi i da ostanem konačno sam. Mislio sam da je možda moguće da ostavim po strani sve sumnje koje su me mučile. Šta me se ticalo šta je Marija izvan ove naše veze? Gledajući te klupe, to drveće, pomišljao sam da se nikad ne bih mogao pomiriti s tim da izgubim njenu podršku, pa ni u onim trenucima spajanja, tajanstvene ljubavi koja nas je sjedinjavala. Kako sam odmicao u tom razmišljanju, sve sam više dolazio na misao da prihvatim njenu ljubav tako, bez uslova, i sve me je više plašila pomisao da ostanem bez ičega, apsolutno ičega. A iz tog straha se rađala i rasla skromnost kojom se odlikuju samo ljudi koji ne mogu birati. Najzad je počela da me obuzima radost kada sam video da ništa nije izgubljeno i da sam mogao početi, od ovog svetlog trenutka, jedan novi život.

Na žalost, Marija me je izneverila još jednom. U pet i trideset, uplašen, sulud, ponovo sam je pozvao telefonom. Kazali su mi da se iznenada vratila na imanje. Viknuo sam služavki a da to nisam ni primetio:

— Ali dogovorili smo se da se vidimo u pet!

— Ja ništa ne znam, gospodine — odgovorila mi je nešto uplašeno. — Gospođa je maločas izašla i rekla da će ostati tamo najmanje nedelju

dana.

Najmanje nedelju dana! Učinilo mi se da će se svet srušiti, sve mi se činilo neverovatno i beskorisno. Izišao sam iz kafane kao mesečar. Video sam besmislene stvari: fenjere, ljude koji su išli s jedne strane na drugu, kao da to služi nečemu. A koliko sam je molio da se vidimo tog popodneva, koliko mi je bila potrebna! A kako sam malo bio raspoložen da to tražim od nje, da prosim! Ali — pomislio sam sa strašnom gorčinom — između tešenja mene u parku i spavanja s Hunterom na imanju nije moglo biti mesta sumnji. Dok sam razmišljao o ovome, sinula mi je u pameti jedna misao. Ne, bolje rečeno, bio sam siguran u nešto. Pretrčao sam nekoliko uglova, koliko mi je trebalo da stignem do ateljea, i odmah sam odande ponovo pozvao telefonom Aljendeovu kuću. Pitao sam da li je gospođa primila telefonski poziv sa imanja pre no što je otišla.

— Da — odgovorila je služavka posle manjeg kolebanja.

— Poziv od gospodina Huntera, zar ne?

Služavka se opet kolebala. Zapazio sam oba kolebanja.

— Da — odgovorila je najzad.

Kao demon me je obuzela neka likujuća gorčina. Baš kao što sam i mislio. Ovladalo je mnome neko osećanje beskrajne usamljenosti i nerazumnog ponosa: ponosa što se nisam prevario.

Pomislio sam na Mapeljija.

Upravo sam se spremao da izjurim iz ateljea, kad mi pade na pamet nova misao. Otišao sam u kuhinju, zgrabio veliki nož i vratio se u atelje. Kako je malo ostalo od starog slikarstva Huana Pabla Kastela! Imaće već razloga da se dive sebi one budale koje su me poredile sa nekim arhitektom! Kao da se jedan čovek može stvarno izmeniti! Koji je od tih budala odgonetnuo da je ispod mojih arhitektura i »onog intelektualnog« bio vulkan gotov da proradi? Nijedan. Već će imati i suviše vremena da gledaju ove stubove u parčadima, ove statue oštećene, ove ruševine u dimu, ove paklene stepenice. Tu su bili kao muzej okamenjenih mora, kao neki muzej Beznađa i Sramote. Ali bilo je nešto što sam hteo uništiti, da ne ostavim ni traga. Gledao sam to poslednji put, osećao sam kako mi se grlo steže, ali se nisam kolebao: kroz suze sam nejasno video kako u komadima pada ona obala, ona daleka čežnjiva žena, ono čekanje. Gazio sam komade platna trljajući ih o pod dok se nisu pretvorili u prljave rite. Nikad više neće primiti odgovor ono nerazumno čekanje! Sada sam više nego ikad znao da je to čekanje bilo potpuno beskorisno!

Otrčao sam kući Mapeljija, ali ga nisam našao: rekli su mi da bi trebalo da bude u knjižari Viau. Otišao sam do knjižare, našao ga, poveo ga za ruku u stranu i rekao da mi je potreban njegov automobil. Iznenadeno me je pogledao i upitao da li se desila neka neprijatnost. Nisam ništa mislio, ali mi je palo na im da mu kažem da mi je otac vrlo bolestan, a da nema voza do sutra. Ponudio mi je da me on poveze, ali sam to odbio: rekao sam da bih radije išao sam. Opet me je začuđeno pogledao, ali mi

je ipak dao ključeve.

XXXIV

Bilo je šest sati po podne. Računao sam da bi Mapeljijevim automobilom mogao stići za četiri sata, tako da bi u deset bio tamo. »U dobar čas« — pomislio sam.

Čim sam izašao na put za Mar del Platu, raspalio sam brzinom od sto trideset kilometara i počeo da osećam čudno uživanje, koje sada pripisujem izvesnosti da ću najzad nešto konkretno učiniti sa njom. Sa njom, koja je bila kao neko iza nekog neprobojnog staklenog zida, neko koga sam ja mogao videti, ali ne i čuti i dotaći; i tako smo, razdvojeni staklenim zidom, živeli čežnjivo i melanholično.

U ovom uživanju pojavljivala su se i iščezavala osećanja krivice, mržnje i ljubavi: izmislio sam bolest, i to me je žalostilo, pogodio sam da po drugi put pozovem Aljendeove, i to me je ogorčavalo! Ona, Marija, mogla je da se bezobrazno smeje, mogla je da se preda onom ciniku, onom ženskaru, onom lažnom i nabeđenom pesniku! Kakav sam prezir osećao prema njoj! Tražio sam bolno zadovoljstvo u zamišljanju ove njene poslednje odluke u najodvratnijoj formi: s jedne strane sam bio ja, bio je dogovor da se vidimo toga popodneva; zašto? Da bismo govorili o mračnim i oporim stvarima, da bismo još jednom stali jedno prema drugome između staklenog zida, da bismo videli naše čežnjive i očajničke poglede, da bismo se trudili da razumemo naše znake, da bismo uzalud

poželeli da se dodirujemo, dotičemo, milujemo kroz stakleni zid, da bismo još jedanput sanjali onaj nemogući san. S druge strane bio je Hunter, kome je bilo dovoljno da uzme telefon i da je pozove, pa da ona potrči u njegov krevet. Kako je sve to bilo čudovišno, kako tužno!

Na imanje sam stigao u deset i četvrt. Zaustavio sam automobil na glavnom putu da ne bih privukao pažnju zvukom motora i pošao sam pešice. Vrućina je bila nepodnošljiva, vladao je teški mir, i samo se čuo šum mora.

S vremena na vreme mesečeva svetlost se probijala kroz oblake i mogao sam bez teškoća da idem ulaznim puteljkom između eukaliptusa. Kada sam došao do velike kuće, video sam da je u prizemlju osvetljenje bilo upaljeno; pomislio sam da su još u trpezariji.

Osećala se ona nepokretna i preteća omorina koja prethodi snažnim letnjim olujama. Bilo je prirodno da iziđu posle večere. Sakrio sam se u parku na jednom mestu, odakle sam mogao nadzirati izlazak ljudi sa stepeništa, i čekao sam.

XXXV

To je bilo beskrajno čekanje. Ne znam koliko je vremena prošlo na satovima, tog anonimnog i univerzalnog vremena na časovnicima, koje je strano našim osećanjima, našim sudbama, građenju ili rušenju jedne ljubavi, čekanju jedne smrti. Ali je bila ogromna i komplikovana masa

mog sopstvenog vremena, puna svačega i vraćanja u prošlost, bila je to reka pokatkad mračna i potmula, pokatkad čudno mirna kao nepokretno i večno more, gde smo stajali Marija i ja licem u lice i nepomično se posmatrali, a onda bi to opet postala reka koja nas je nosila kao u nekom snu iz vremena detinjstva i ja sam je video kako ludo juri na svom konju užarenih očiju, a vetar joj raznosi kosu, a sebe sam video u svom selu na jugu, u bolesničkoj sobi, s licem priljubljenim uz staklo, kako gledam isto tako užarenim očima sneg. A to je bilo kao da smo oboje živeli u paralelnim prolazima ili tunelima ne znajući da idemo jedno pored drugog, kao slične duše u slično vreme, da se nađemo na kraju ovih prolaza pred jednom scenom koju sam ja naslikao kao šifru namenjenu samo njoj, kao tajno nagoveštenje da sam ja već bio tu i da su se prolazi konačno sjedinili i da je došao čas susreta.

Čas susreta je došao! Ali, da li su se prolazi stvarno sjedinili i naše duše spojile? Kakve li moje glupe iluzije u svemu tome? Ne, prolazi su i dalje bili paralelni kao i ranije, mada je zid koji ih je rastavljao bio kao neki stakleni zid, a ja sam mogao videti Mariju kao neku ćutljivu figuru koju nisam mogao dotaći... Ne, čak ni taj zid nije uvek bio takav: pokatkad je opet bio od crnog kamena, i ja nisam znao šta se događa s njegove druge strane šta je bilo sa njom u tim anonimnim intervalima kakvi su se čudni događaji dešavali; i čak sam mislio da se njeno lice u tim trenucima menjalo, i da ga je neka podrugljiva grimasa deformisala, i da je možda bilo izmenjenih osmeha sa drugim, i da je cela priča o prolazima bila jedna moja smešna izmišljotina ili uverenje, i da je, u svakom slučaju, bio samo jedan tunel, mračan i usamljen: moj tunel, tunel u kome je proteklo moje detinjstvo, moja mladost, ceo moj život. A

na jednom od onih prozirnih delova kamenog zida video sam tu devojkicu i naivno sam verovao da je išla drugim tunelom, paralelnim sa mojim, kad je u stvari pripadala širokom svetu, svetu bez granica, onih koji ne žive u tunelima; a možda se iz ljubopitstva približila jednom od mojih čudnih prozora i ugledala prizor moje beznadežne usamljenosti, ili ju je zainteresovao nemi jezik, šifra moje slike. A onda, dok sam ja još uvek išao dalje kroz svoj prolaz, ona je napolju živela svojim normalnim životom, burnim životom kojim su živeli oni ljudi koji žive napolju, onim čudnim i besmislenim životom u kome je bilo plesova i svečanosti, radosti i frivolnosti. A pokatkad se dešavalo, kad sam ja prolazio pored nekog od mojih prozora, da je ona stajala čekajući me nemo i čežnjivo (zašto čekajući me? i zašto nemo i čežnjivo?); ali se pokatkad dešavalo da ona ne dođe na vreme ili zaboravi to ubogo zatvoreno biće, a onda sam je ja s licem čvrsto priljubljenim uz stakleni zid gledao izdaleka kako se smeši ili bezbrižno pleše, ili je nisam, što je bilo još gore, uopšte video, i zamišljao sam je na nepristupačnim ili glupim mestima. I onda sam osećao da je moja sudbina bila beskrajno još usamljenija no što sam to mogao i zamisliti.

XXXVI

Posle tog ogromnog vremena mora i tunela, sišli su niz stepenice. Kada sam ih video da se drže pod ruku, osetio sam da mi se srce stvrdilo i ohladilo kao komad leda.

Silazili su polako kao neko kome se uopšte ne žuri. »Zašto da im se

žuri?« — pomislio sam s gorčinom. A ona je, bez sumnje, znala da mi je potrebna, da sam je tog popodneva čekao i da sam strašno patio sa svakim minutom uzaludnog čekanja. A ona je svakako znala da ću ja tog istog trenutka, dok ona uživa u miru, biti zaokupljan paklom razmišljanja i uobražavanja. Ah, kakva prokleta svirepost može da se krije u srcu najosetljivije žene! Kako neumoljiva, kako ledena, kako prljava životinja može da se skriva u srcu najkrhkije žene! Ona je bila u stanju da gleda u burno nebo, kao što je činila u tom trenutku, i da ide s njim pod ruku (pod ruku sa ovim grotesknim stvorom!), da polako šeta parkom držeći ga pod ruku, da čulno udiše miris cveća, da sedne pored njega na travu, iako je znala da sam je ja u tom istom trenutku čekao uzalud, da sam već govorio sa njenom kućom i saznao da je otputovala na imanje, da ću se naći u crnoj pustinji obuzet mnoštvom gladnih crva koji su mi razjedali svaki delić utrobe.

I razgovarala je sa ovim smešnim čudovištem! O čemu je Marija mogla razgovarati sa ovom smrdljivom osobom? I na kom jeziku?

Ili sam ja smešno čudovište? I da li se ne smeje meni u ovom trenutku? I nisam li ja budala, smešan čovek iz tunela i sa tajnim porukama?

Dugo su šetali po parku. Oluja je već bila nad nama, crna, razdirana munjama i grmljavinom. Vetar sa pampe je snažno duvao, i pale su prve kapi kiše. Morali su da trče da bi se sklonili u kuću. Srce mi je počelo udarati s bolnom snagom. Osetio sam da ću iz svog skrovišta među drvećem najzad prisustvovati otkriću odvratne tajne koju sam često zamišljao.

Pazio sam na svetlosti na prvom spratu, koji je još uvek bio sav u tami. Malo kasnije video sam da se upalila svetlost u srednjoj spavaćoj sobi, koja je pripadala Hunteru. Do tog trenutka sve je bilo normalno: Hunterova spavaća soba bila je naspram stepeništa i bilo je logično da se prva osvetli. Sada je trebalo da se upali svetlost i u drugoj sobi. Sekundi koji su bili potrebni Mariji da od stepeništa dođe do te sobe bili su praćeni potmulim, divljim udaranjem mog srca.

Ali druga svetlost se nije upalila.

Bože moj, nemam snage da kažem kako mi je osećanje beskrajne usamljenosti ispraznilo dušu! Osetio sam da poslednji brod koji je mogao da me izbavi sa mog pustog ostrva prolazi daleko i ne primećuje moje bespomoćne znake. Snaga me je polako napuštala, kao da sam već ostario.

XXXVII

Stojeći ispod drveća koje je njihala vetrušina, pokisao do kože, osećao sam da vreme neumoljivo prolazi. A onda sam očima vlažnim od suza i kiše video da se upalila svetlost i u drugoj sobi.

Sećam se kao neke more onoga što se zatim desilo. Boreći se sa olujom, popeo sam se do gornjeg sprata preko rešetaka jednog prozora. Zatim sam išao preko terase dok nisam naišao na jedna vrata. Ušao sam na unutrašnju galeriju i potražio njenu spavaću sobu; svetla crta ispod vrata

pokazala mi je nepogrešivo njenu sobu. Uzeo sam nož drhteći i otvorio vrata. »Čemu zaključavati se« — još uvek sam mogao da mislim sa ogorčenjem. A kada me je ona pogledala svojim užarenim očima, ja sam stajao u dovratku. Prišao sam njenom krevetu, i kad sam već bio pored nje, tužno mi je rekla:

— Šta ćeš učiniti, Huan Pablo?

Stavljajući svoju levu ruku na njenu kosu, odgovorio sam joj:

— Moram te ubiti, Marija. Ostavila si me samog.

Onda sam joj, plačući, zario nož u grudi. Ona je stegla vilice i zatvorila oči, a kada sam izvukao nož sa koga je curila krv, otvorila je oči i uputila mi bolan i ponizan pogled. Neki iznenadni bes me je učinio nemilosrdnim i još mnogo puta sam joj zario nož u grudi i trbuh.

Zatim sam izašao na terasu i žurno sišao, kao da se demon zauvek nastanio u mom duhu. Munje su mi poslednji put pokazale pejzaž koji nam je bio zajednički.

Jurio sam u Buenos Aires. Stigao sam u četiri ili pet sati izjutra. Iz jedne kafane sam telefonirao kući Aljendea, tražio sam da ga probude i da mu kažu da moram odmah da ga vidim. Zatim sam odjurio u Ulicu Posadas. Poljak me je čekao na kapiji. Kad sam stigao na peti sprat, video sam pred liftom Aljendea čije su oči bile uzalud širom otvorene. Uhvatio sam ga za ruku i povukao unutra. Poljak je, kao idiot, ušao za nama i

užasno me gledao. Tražio sam da ga izbaci. Tek što je ovaj izašao, doviknuo sam slepcu:

— Dolazim sa imanja! Marija je bila Hunterova ljubavnica!

Aljendeovo lice se samrtnički ukočilo.

— Glupane — doviknuo mi je kroz zube sa ledenom mržnjom.

Izvan sebe zbog toga što ne veruje, dreknuo sam:

— Vi ste glupan! Marija je bila moja ljubavnica i ljubavnica mnogih drugih!

Osećao sam strašno zadovoljstvo, dok je slepac, stojeći, izgledao kao kamen.

— Da — vikao sam — ja sam varao vas, a ona je varala sve nas! Ali sad više neće moći da vara nikoga! Razumete? Nikoga! Nikoga!

— Bezumniče! — zaurlao je slepac glasom divlje zveri i pojurio na mene rukom koje su ličile na kandže. Maknuo sam se u stranu, a on se sapleo o jedan stočić i pao. Podigao se neverovatno brzo i jurio me je po celoj sobi spotičući se o stolice i nameštaj, plačući bez suza, ispuštajući neke suve jecaje i vičući samo tu reč: bezumniče!

Pobegao sam niz stepenice na ulicu, pošto sam oborio slugu koji me je

hteo sprečiti. Obuzimala me je mržnja, prezir i sažaljenje.

Kad sam se predao, u komesarijatu, bilo je skoro šest.

Kroz prozor moje ćelije video sam kako se rađa novi dan s nebom skoro bez oblaka. Mislio sam kako će mnogi ljudi i žene početi da se dižu, a zatim da doručkuju, čitaju novine i idu u kancelariju, ili da hrane decu ili mačku, ili da govore o sinoćnjem filmu.

Osetio sam da se u meni otvara i raste neka crna provalija.

XXXVIII

U tim mesecima tamnovanja često sam pokušavao da mislim na poslednju slepčevu reč, reč bezumniče. Veliki umor ili neki mračni nagon često me sprečava u tome. Možda će mi jednoga dana poći za rukom da to učinim, a onda ću analizirati i to što je navelo Aljendea da se ubije.

U najmanju ruku, mogu da slikam, iako mislim da će mi se lekari iza leđa smejeti, kao što mislim da su se smejali i na procesu kada sam pomenuo scenu s prozorom.

Postojalo je samo jedno biće koje je razumelo moje slikarstvo. Međutim, ove će im slike sigurno sve više potvrđivati njihova glupa gledišta. A zidovi ovog pakla će, na taj način, svakim danom biti sve više hermetički zatvoreni.